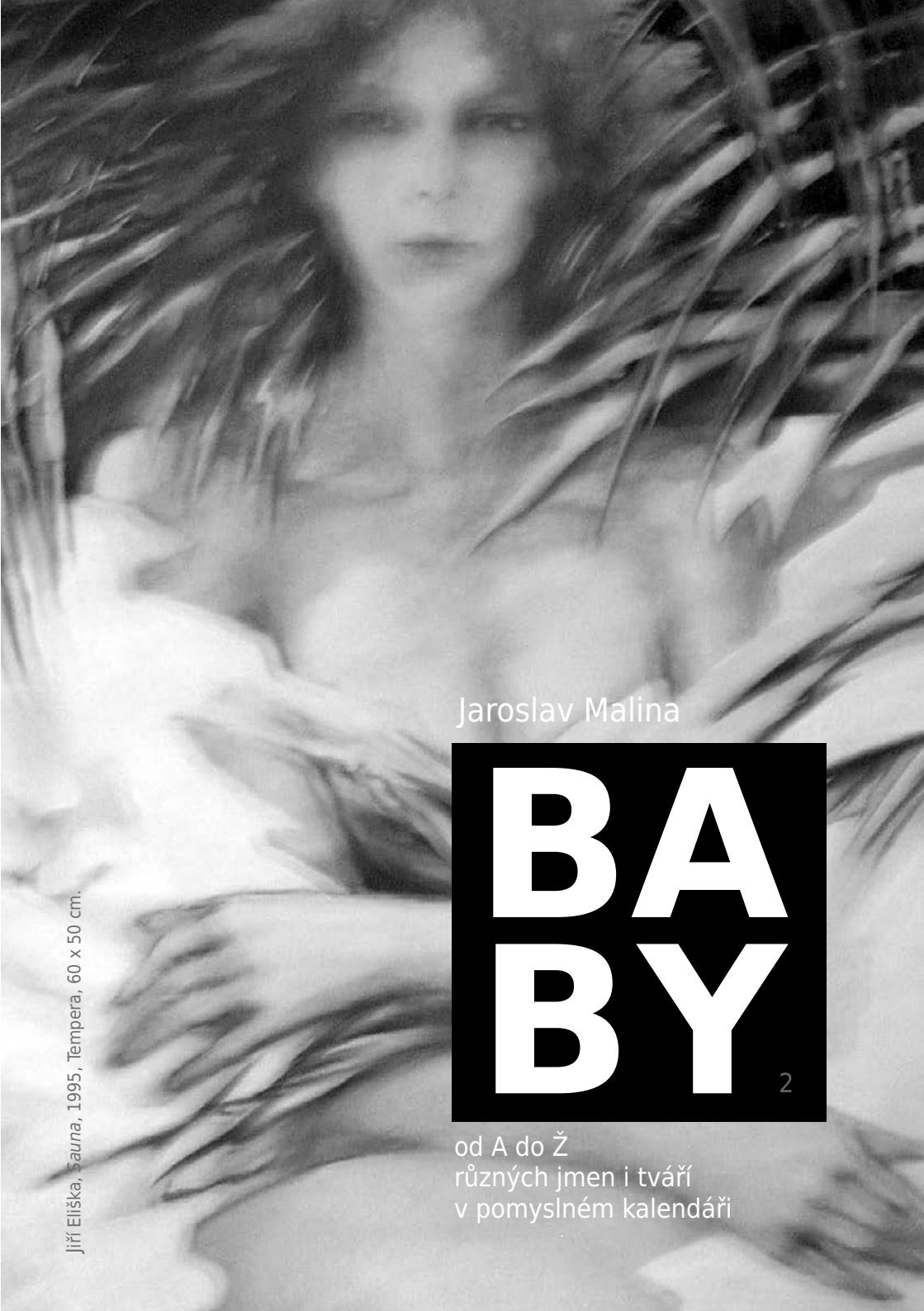

Jaroslav Malina

BABY 2

od A do Ž
různých jmen i tváří
v pomyslném kalendáři

Jiří Eliška, *Sauna*, 1995, Tempera, 60 x 50 cm.

Jiří Eliška, *Odpočívající nevěsta*, 1987, kresba, A1

Text © Jaroslav Malina, 2022
Typografie, sazba, tematické ilustrace © Jiří Eliška, 2022
Vydala Nadace Universitas
Tisk Ing. Vladislav Pokorný, LITERA BRNO, 2022
ISBN 978-80-11-02591-5

I. Prima verba / Úvodní slova 5
II. Nomina anuum / Jména babská 9
III. Ultima verba / Závěrečná slova 168

I. Prima verba / Úvodní slova

Mámítu

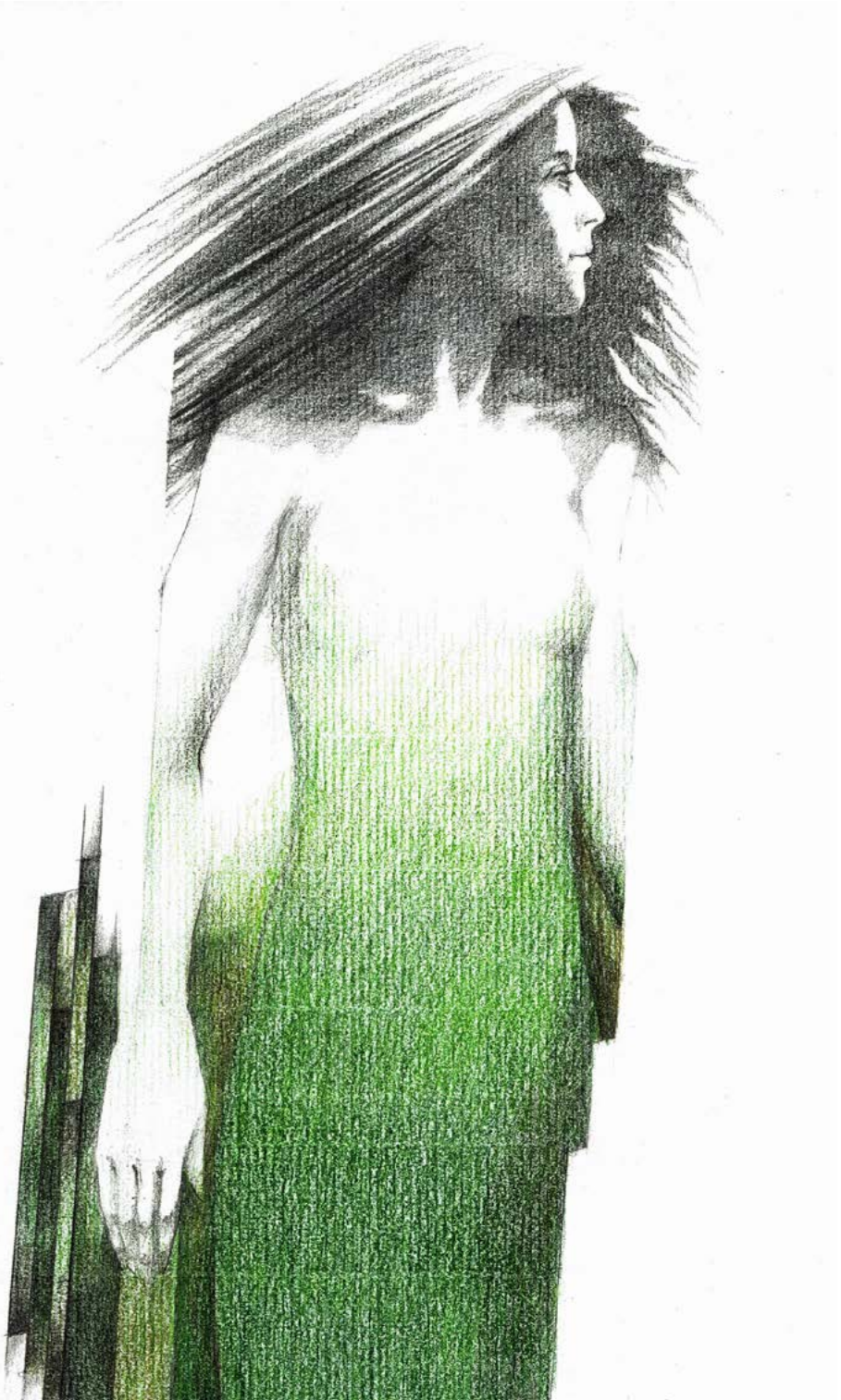
Od stvoření světa stále stejná žena je tu –
ať se jmenuje Eva, Šárka, Jitka, Mámítu nebo Mammítu.
Už před pěti tisíciletími věděli Akkadové,co vyznali se v právu,
že všechny ženy, i ta s kozí hlavou, ti nakonec s gustem
nasadí psí hlavu.

Akkadové, semitsky hovořící obyvatelstvo usedlé především v severní Babylonii přibližně od 25. do 21. století př. n. l. Název povstal od pojmenování města Akkadu, jehož poloha není známa a jež měl založit ještě před ovládnutím celé jižní Mezopotámie muž, od něhož vzešla staroakkadská královská dynastie a který vstoupil do dějin pod jménem Sargon Akkadský (2334–2279 př. n. l.). Na konci 3. tisíciletí př. n. l. znamenal pojem „Akkad“ kraj v pořící Eufratu a Tigridu od linie severně Nippuru až po Sippar poblíž dnešního Bagdádu. V I. tisíciletí př. n. l. se pojmenování „Akkad“ stalo literárním synonymem pro Babylonii. Akkadové hovořili akkadštinou, semitským jazykem s dvěma regionálními dialekty: jižní babylonštinou a severní asyrštinou. Pro zápisy ve svém jazyce užívali klínového písma. Ve zvláštní úctě chovali zřejmě božstva ženská, jak ukazuje skutečnost, že bohyní hlavního chrámu města Akkadu jménem Eulmaš byla Ištar (Inanna).

Mámítu (akkadsky „přísaha, kletba“), v akkadské mytologii bohyně představující personifikaci přísahy a trestu za její porušení. Mámítu byla pokládána za dceru boha Ana. V textu zvaném *Podsvětní vize* je Mámítu líčena jako bohyně s kozí hlavou.

Mammítu (jméno odvozeno od akkadského *mammú*, „led, mráz“), v akkadské mytologii bohyně podsvětí, manželka boha Nergala nebo boha Erry. Mammítu byla soudkyní v podsvětí a společně s dalšími bohy rozhodovala o posmrtném osudu lidí.

nasazovat psí hlavu (úsloví), podsouvat někomu negativní úmysly, zveličovat jeho chyby, svádět na něj vinu, očerňovat ho, podvádět, pomlouvat, hanět, říkat o něm jen to nejhorší apod.

Jiří Eliška, *Žena trochu zamyšlená*, 2018, kresba, pastelky, 30 x 21 cm.

rodné (křestní) jméno (antroponymum), jméno nedědičné (například *Agáta, Žofie*), které se na územích s dvoujmennou antroponymickou soustavou volí každému jedinci jako dodatečné jméno k zděděnému příjmení, s nímž tvoří dva základní funkční členy antroponymické soustavy (*Agáta Augustinová, Žofie Žáková*). Má úřední, oficiální charakter a spolu s příjmením vytváří dvoučlenné oficiální osobní jméno, které slouží k občansko-právní identifikaci jednotlivce a které nemůže být libovolně měněno; spolu s otčestvem, antroponymem odvozeným z vlastního jména otce, vytváří v některých zemích oficiální osobní jméno trojčlenné (*Sergej Vasiljevič Rachmaninov, Taťjana Petrovna Nikolajeva*) atd. Termín křestní jméno se původně užíval v křesťanských církvích, protože se jméno dávalo při křestním obřadu, byl ovšem používán i pro jedince nekřtěné. Proto byl v Československu po roce 1950, kdy začaly oficiálně fungovat jen matriky civilní, zaveden termín rodné jméno, tj. jméno zapsané po zrodu. Úředním termínem užívaným v českých matričních a jiných veřejných listinách je dnes pouze jméno.

II. Nomina anuum / Jména babská

Afrodíté

Héfaistos, bůh ohně a konceptuální umělecký kovář,
v manželství choval se nekoncepčně, jako zaostalý tmář:
snažil se nachytat svou krásnou ženu Afrodítu s Aréem in flagranti,
pak se divil, že mu mocný bůh války zatrhl všechny umělecké granty.

Bartholomeus Spranger,
Venuše v dílně Vulkánově, ca 1610,
olej, plátno, 140 × 95 cm,
Kunsthistorisches Museum, Vídeň,
Rakousko.

Stará pravda malířsky znamenitě vystiŽENA – vládcem nad muži je odjakživa ŽENA.

Afrodíté (latinsky *Venus*), řecká bohyně krásy a smyslné lásky. Podle Hésioda se zrodila u ostrova Kypru z mořské pěny oplodněné séměm z genitálií vykleštěného Úrana. Homér ji líčí jako nevěrnou manželku boha Héfaista, kterého klamala s Aréem a také s dalšími bohy i se smrtelníky. V maloasijském Knidu se nacházela její nejslavnější socha, vrcholné dílo Práxitelovo. Sochař pro vystižení obrazu bohyně použil jako model svou milenku, hetéru Frýné. Afrodíté Pandémos byla patronkou athénských hetér, které o jejím svátku (čtvrtý den každého měsíce) odevzdávaly do jejího chrámu desátek ze svého výdělku.
Héfaistos (latinsky *Vulcanus*), původně maloasijský démon ohně, u Homéra vystupuje jako bůh ohně a zdatný kovář a dovedný umělec, který postavil a zařídil paláce olympských bohů a Achilleovi vykoval nádhernou zbroj. Podle mytologie byl synem Dia a Héry, ale narodil se neduživý se slabýma nohama. Když se chtěl zastat Héry ve sporu s Diem, shodil ho otec z Olympu na ostrov Lémnos, kde měl jednu ze svých kovářských dílen. Hermés s Dionýsem ho však lstí přivedli zpět na Olymp tak, že ho opili a posadili na osla. Na Olympu mu byla dána za manželku Afrodíté. Nevzhledný a stále zaměstnaný Héfaistos se však opět stal tragikomickou postavou, když se rozhodl přistihnout *in flagranti* svou ženu s bohem kruté války Aréem. Díky jemné zlaté síti, do níž oba milence lapil, se mu to sice podařilo, ale zároveň sklidil posměch všech přizvaných Olympanů. Héfaistos byl patronem pilné a vynalézavé činnosti, uctíván byl především tam, kde se rozvíjela řemesla, například v Athénách. Při svátcích *Héfaisteích* se na jeho počest pořádaly průvody s pochodněmi.

Agáta

Bradavky a prsní dvorce ženy
byly Všemohoucím stvořeny
ke kojení a k laskání, ne k mučení.

Sebastiano del Piombo, *Mučení svaté Agáty*, 1520,
olej, dřevěná deska, 127 × 178 cm, Palazzo Pitti, Florencie, Itálie.

Agáta (z řeckého *ἀγαθός* [*agathós*], „dobrá, zdatná, ušlechtilá“), ženské rodné jméno; do češtiny se někdy převádí jako *Dobruše* nebo *Háta*.
svatá Agáta (asi 225–251), sicilská panna a křesťanská mučednice; jedna ze sedmi žen (vyjma Panny Marie), které jsou jmenovány v římském kánonu při mši svaté. Je hlavní patronkou sicilského města Katánie, ochránkyní před zemětřesením a erupcemi sopky Etny, od 20. století se uctívá také jako patronka chránící před nemocemi prsu. Pocházela z bohaté křesťanské rodiny, vynikala duševními ctnostmi i tělesnou krásou. Ucházelo se o ni mnoho nápadníků, ona však odmítala pozemskou lásku, poněvadž své srdce zadala Spasiteli, jemuž chtěla oddaně sloužit. Když odmítla obětovat pohanským božstvům, byla odvlečena do nevěstince; i tam si zachovala panenskou čistotu. Když se pokus o její zlomení nezdařil a ona znovu odmítla zřeknout se Krista, byla natažena na skřipec, bičována, drásána železnými hřebeny a pálena pochodněmi; nakonec hlavní inkvizitor poručil, aby jí uřízli nebo kleštěmi utrhli obě ňadra, protože je ke kojení již nebude potřebovat. Agáta mu řekla: „Nelidský ukrutníku, nestydíš se řezat moje prsy? Což jsi nepožíval v dětství prsu mateřského? Či kojila tě ohyzdná hyena? Však Bůh všemohoucí vzkřísí a oslaví moje zohavené tělo.“ Katané vykonali krutý rozkaz a pak uvrhli Agátu do žaláře. V noci byly její rány zázračně vyhojeny; zemřela až po dalším nelidském mučení.

Agnodiké

Málo víme o lékařce Agnodiké,
možná byla bájná jako kdys Eurydiké.
Zatímco závistiví kolegové jí oprátkou hrozili,
od vděčných žen se dočkala věnce bohyně Níké.

Anonym, *Agnodiké*, ilustrace uveřejněná v knize Alexise Delacouxe *Biographie des sages-femmes célèbres, anciennes, modernes, contemporaines* (Biografie slavných porodních asistentek, starověkých, moderních, současných) (Paris: Trinquart, 1833).

Agnodiké (též *Agnodice*, 4./3. století př. n. l.), řecká lékařka; pololegendární osobnost. V době, kdy pro athénské ženy byla vyhrazena pouze domácnost, podařilo se Agnodiké v přestrojení za muže vystudovat a v Athénách provozovat lékařskou praxi. Poté co došlo k odhalení její skutečné identity, bylo jí dovoleno pokračovat v praxi kvůli reputaci, kterou si získala mezi athénskými ženami. Agnodiké bývá považována za první lékařku gynekoložku v dějinách.
Eurydiké, manželka bájného pěvce Orfea. Když zemřela, truchlil pro ni Orfeus tolik, že se ji vydal hledat do podsvětí a svým kouzelným zpěvem si vyprosil její návrat. Cestou z podsvětí se však nesměl ohlédnout, což nevydržel, a Hermés odvedl Eurydičin stín zpět do Hádovy říše.
Níké, řecká bohyně vítězství. Byla zobrazována zejména jako okřídlená mladá žena, zpravidla v dlouhém vlajícím šatu, s věncem či palmovým listem. U Římanů byla Níké ztotožněna s bohyní Victorií. Častý motiv výtvarného umění.

Aigeiros

Dryáda Aigeiros s pomstou poněkud zaváhá,
ví, že zemře, když mládenec její strom porazí,
zahubit ho však nedovolí její láskyplná povaha.

Soudila, že láska každého muže je nesmrtelná,
té bláhové představě zůstala i v hodince své smrti věrná.

Émile Bin, *Drvoštěp a dryáda Aigeiros,* 1870,
plátno, olej, 117 × 88 cm, Musée Thomas Henry, Cherbourg, Francie.

Aigeiros, v antické mytologii jedna z osmi dryád – lesních nymf (Aigeiros, Ampelos, Balanos, Karya, Kranea, Morea, Ptelea, Syke), jež byly dcerami boha horských lesů Oxyla a jeho sestry Hamadryády, kteří zosobňují přírodní sílu v rostlině. Život dryád byl podle některých bájí spojen s existencí rostlin (Aigeiros byla spjata s topolem) – dokud trvá strom, žije i jeho nymfa. Podle jiných mýtů nebyl život dryád na trvání rostliny závislý – dryády jsou krásné veselé dívky, které radostně tančí a užívají života s bohy a silény (průvodci boha vína Dionýsa). Ve starověku se věřilo, že když člověk skácel strom, způsobil smrt jeho dryády; pokud to udělal se špatným úmyslem, stihl ho trest.

Alena

Máme zde dvojici Alen,
obě úspěšné a mimořádně krásné,
leč jedna z nich popírá nomen omen.

Anonym, *Alena „Ája“ Vrzáňová*, 1947, přebal časopisu Vlasta.

Alena, ženské rodné jméno nejasného původu; bývá považováno za odvozeninu z ženských jmen *Helena* („pochodeň“, „světlo v temnotách“) či *Magdaléna* („věž“), popřípadě za poženštění mužského jména *Alan* („svornost“). Nejvýznamnější nositelkou jména je Alena („Ája“) Vrzáňová (1931–2015), česká krasobruslařka, dvojnásobná mistryně světa v krasobruslení v soutěži žen (1949, 1950), čtyřnásobná mistryně Československa (1947–1950) a mistryně Evropy (1950). Vynikla také Alena Šeredová (narozena 1978), česká modelka a herečka, první vicemiss České republiky (1998) a čtvrtá v soutěži Miss World (1998). V roce 2011 se provdala za italského fotbalistu Gianluigiho Buffona, jednoho z nejlepších brankářů světa a archetypu mužnosti. Nemohu odolat laciné poznámce, i když tím riskuji označení intelektuálního parvenu: Alena Šeredová se totiž po sňatku stala Alenou Buffon. Bufo bufo v latinské binomické nomenklatuře (rodové a druhové jméno) přírodovědce Carla von Linnea označuje „ropuchu obecnou“, tedy bytost, která je v našem kulturním okruhu považována za zosobnění škaredosti. Oba idoly ženské a mužské krásy tedy popírají ono latinské rčení *nomen omen* („jméno znamení“).

Alice

Alice vyznačují se zpravidla ladností, ušlechtilostí a tvořivostí,
viz *Through the Looking-Glass, and What Alice Found There,*
ale své přednosti nevystavují na odiv, i před Carollem skrývají je
za zrcadlem.

John Tenniel, *Alice snažící se hrát kroket s plameňákem*, 1865,
ilustrace v knize Lewise Carrolla *Alice's Adventures in Wonderland.*

Alice (jméno nejasného původu, snad ve významu „ušlechtilá“, „vznešená“), ženské rodné jméno.
Carroll, Lewis (vlastním jménem Charles Lutwidge Dodgson, 27. 1. 1832, Daresbury, Anglie – 14. 1. 1898, Guildford, Anglie), anglický matematik, logik, spisovatel a fotograf. Carroll působil jako profesor matematiky na Oxfordské univerzitě. Proslul však především jako autor fantazijních příběhů o dobrodružstvích malé Alenky ve snové krajině pod králičí nohou a za zrcadlem: *Alice's Adventures in Wonderland* (1865, česky Alenka v kraji divů) a *Through the Looking-Glass, and What Alice Found There* (1871, česky Za zrcadlem, a s čím se tam Alenka setkala). V těchto dílech spojil fantaskní svět proměnlivých dimenzí, absurdního chování a nespoutanosti jazykových her a říkadel s logicky přesným plánem pohybu a chování Alenky a ostatních postav podle pravidel karetní hry nebo šachové partie. Caroll psal i znamenitou nonsensovou poezii, například *The Hunting of the Snark* (1876, česky *Honba za Snarkem*). Vynikl rovněž jako fotograf.

Alkéstis

Opěvoval ji Rilke, Vrchlický i Hugo von Hofmannstahl,
každý by o takovou ženu stál...
Auguste Rodin si ji dokonce vysochal, doufaje,
že mu v ateliéru jako Pygmalionovi ožije...

Frederick Leighton, *Hercules zápasí s božstvem smrti o tělo Alkéstidy*, 1869–1871, olej, plátno, 132,4 × 265,4 cm.

Alkéstis (genitiv *Alkestidy*), v řecké mytologii manželka Adméta, vládce v thessalském městě Ferách. Když měl Admétos předčasně zemřít, vymohl mu Apollón u Moir (bohyň osudu), že bude zachován na živu, odhodlá-li se někdo zemřít místo něho. Jediná Alkéstis přinesla tuto oběť. Z podsvětí ji však Admétovi přivedl nazpět jeho přítel Héraklés (latinsky *Hercules*), jenž ji vyrval bohu smrti. Alkéstis se stala symbolem obětavé lásky, protože se rozhodla zemřít místo svého muže. Stala se už od antiky hrdinkou řady dramat (Euripidés, Hugo von Hofmannstahl), básní (Rainer Maria Rilke, Jaroslav Vrchlický) a její postava byla ztvárněna ve výtvarném umění (Josef Platzer, Auguste Rodin aj.).

Alkméné

Zeus, falokratický pansexuál,
pozemšťanky, nebešťanky i mužské pohlaví klátíval –
Lédu, Európu, Ganyméda, Héru, Létó nebo Danaé –,
těžko prohlédnout jeho triky fikané.
a říct mu NE.

Nejdůmyslnější, ale i nejpodlejší ze všech lstí a triků
uplatnil na tu, která mu dlouho vzdorovala,
když proměnil se v Amfitryóna a ovládl její manželskou niku.

Berlínský malíř, *Alkméné*, 480/470 př. n. l.,
malba na stamnu (řecká nádoba baňatého nebo kulovitého tvaru s nízkým širokým hrdlem a dvěma malými vodorovnými uchy), Musée du Louvre, Paříž, Francie.

Scéna zachycuje Alkménu s oběma syny (vlevo Héraklés, vpravo Ífiklés), bohyni Athénu s kopím a Amfitryóna s thyrsem. Vidíme, že Héraklés již jako hošík v kolébce zardousil dva hady.

Alkméné (genitiv *Alkmény*), v řecké mytologii dcera krále Élektryóna (zahynul nešťastnou náhodou rukou svého zetě), manželka krále Amfitryóna. Proslula svou krásou i manželskou věrností. Upoutala však samotného Dia, který se ji pokoušel svést pomocí nejrůznějších lstí a triků. Zeus uspěl, až když na sebe vzal podobu Amfitryóna a vstoupil do její ložnice. Brzy nato se objevil její manžel a byli také spolu. Poté se narodila dvojčata: první na svět přišel největší řecký hrdina Héraklés, údajně syn Diův, a chvíli po něm Ífiklés, prý syn Amfitryónův. Za těchto okolností vzniká otázka, zda Alkméné byla či nebyla nevěrná. Otázka se řešila v antice (Plautus v latinské komedii *Amphitruo*) i v dalších dobách (Molière, *Amphitryon*, 1668, Heinrich von Kleist, *Amphitryon*, 1807, Boris Papandopulo, *Lijepa Alkmena* aj.). Když Alkméné zemřela, rozkázal Zeus Hermovi, aby její mrtvolu přenesl na ostrov blažených; tam byla potom ctěna jako polobohyně

Anežka

Anežka Česká – příklad ctnosti a blahověstné spomocnosti.
Anežka Pádivá – příklad neřesti a protřelé hrabivosti.
Krásné ženské jméno – jednou ženou oslaveno, druhou zostuzeno.

Anežka (z řeckého *hagné*, „čistá“, „neposkvrněná“), ženské rodné jméno.
Anežka Česká (1211–1282), česká abatyše z rodu Přemyslovců; dcera Přemysla I. Otakara a Konstancie Uherské. V Praze založila špitál a dvojitý klášter františkánů a klarisek. V roce 1234 přijala řeholní roucho a roli abatyše kláštera klarisek. „(…) i předtím, než založila klášter, dodržovala přísné církevní postní dny, zatímco ostatní jedli maso. A jaké bylo její postní jídlo? „Chléb, který zapíjela vínem,“ vypráví jedna ze svatoanežských legend. Dále založila mužský rytířský řád křižovníků s červenou hvězdou, jediný původní český řád. Od středověku byla uctívána, v roce 1874 byla blahoslavena a v roce 1989 svatořečena.
Anežka Pádivá, majitelka pražského nevěstince ve 30. letech minulého století. „Ceník (v československých korunách; průměrná dělnická měsíční mzda tehdy byla kolem 550 Kč, úřednická kolem 1 200 Kč) platný od 15. května 1932: Omakání koziček – 5; Vzpřímení ohonu – 7,50; Sáhnutí na popelníček – 5; Prohlídka popelníčku – 10; Štrych obyčejný – 20; Štrych zezadu – 30; Štrych na zvláštní přání – 50; Štrych falešný – 20; Štrych na prsou – 30; Štrych s asistencí druhé dámy – 50; Ostatní práce, jako česání, ondulování, lízání, parfumování atd. v cenách nepatrných; Vojsko a trampové 50 % sleva. Ceny se rozumí včetně mýdla a ručníku. Pp. abonentům zvláštní výhody. Těšíme se, že nás co nejdříve poctíte svou návštěvou a slibujeme Vám, že si znamenitě pochutnáte. V hluboké úctě Anežka Pádivá, Maj. Ústavu, Praha XI., Úzká 3.“

Mistr Křižovnického oltáře, *Svatá Anežka Česká pečující o nemocného*, 1482, část takzvané Puchnerovy archy – gotického retáblu, který nechal zhotovit velmistr Rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou Mikuláš Puchner pro řádový kostel sv. Františka z Assisi na Starém Městě v Praze, tempera, lipové dřevo potažené plátnem, 124 × 96,5 cm, Národní galerie v Praze.

Na stejné straně oltáře Anežka předává model kostela velmistrovi řádu. Dvojnásobné zobrazení světice odporuje běžným zvyklostem, proto někteří odborníci soudí, že žena pečující o nemocného není Anežka. Nejčastěji se uvádí svatá Hedvika. Ta bývá zobrazována s vévodskou čapkou (a bosa, aby nedávala najevo své postavení a nevyvyšovala se nad potřebné, o čemž zde svědčí zuté boty), zatímco Anežce náležela královská koruna. Zároveň by byl vyřešen problém ošetřování nemocného, které Anežka nemohla kvůli přísné klauzuře klarisek vykonávat.

Anita

Gaučovskou vášní rozbouřená krev neváhá
zformovat Anitu Garibaldi do bojové pohotovosti.

Hrdinka dvou světů následuje svého „José“
a on ji oddaně přes hory nese,
když jsou už bezvládné její nohy bosé.

Pro oba platí, že „tajemstvím svobody je odvaha“,
jak se kdys Periklés vyslovil o antické ctnosti.

Mario Rutelli, *Pomník Anity Garibaldiové*, 1932, bronz, mramorový podstavec zdobený bronzovými reliéfy, Gianicolo, Řím, Itálie.

Anita G. drží v jedné ruce bambitku a ve druhé malého synka Menottiho (prý se tak stalo na přání diktátora Benita Mussoliniho) a neohroženě se řítí vstříc nepříteli jako bojovná Amazonka. Na velkém mramorovém podstavci jsou bronzové reliéfy, z nichž jeden zobrazuje umírající Anitu s bezvládnýma bosýma nohama v objetí svého muže. Zobrazení jezdecké sochy AG kontrastuje s pojetím *Pomníku Giuseppe Garibaldiho* (1895) od sochaře Emilia Galloriho (1846–1924), který stojí na téže lokalitě: sveřepý revolucionář mírumilovně trůní v sedle svého koně. Nejenom Řím, ale kdejaké italské městečko má Piazza Garibaldi nebo sochy a pomníky tohoto „hrdiny dvou světů“.

Anita („milostná“), ženské rodné jméno hebrejského původu; španělská podoba jména *Anna*.

Garibaldi, Anita (vlastním jménem *Ana Maria de Jesus Ribeiro da Silva*; v Latinské Americe a v Itálii je nazývána *Hrdinka dvou světů*, 30. 8. 1821, Laguna, Santa Catarina, Brazílie – 4. 8. 1849, Mandriole u Ravenny, Itálie), brazilská revolucionářka. Narodila se do chudé rodiny rybářů a pastevců v jižní brazilské provincii Santa Catarina. V pouhých čtrnácti letech byla nucena se provdat za Manuela Duarte Aguiaru, jenž ji opustil, aby se připojil k císařské armádě. S Giuseppem Garibaldim (1807–1882), vůdcem, revolucionářem a sjednotitelem Itálie, se setkala v roce 1836 a po jeho boku se aktivně účastnila bitev u Imbituby a Laguny za nezávislost Brazílie. Učila Garibaldiho v gaučovských dovednostech a byla údajně výbornou jezdkyní na koni. Následovala ho i do Itálie, kde ho podporovala v boji za její sjednocení. Zemřela ve věku nedožitých osmadvaceti let. Životní příběh Anity Garibaldi inspiroval českou zpěvačku, skladatelku a multiinstrumentalistku Radůzu k napsání hudebně dramatického díla *Osud Anity Garibaldi*, které bylo uvedeno v roce 2018.

Anna

Očarovala ho, bezhlavě se zamiloval.
Zakrátko ji obvinil z čarodějnictví,
bez hlavy skončila královna, kterou lid nemiloval.

Chcete znát pravou příčinu tohoto krvavého činu?

Jindřich VIII. i na kurtu rád kraloval,
a aby ho Anna v „královské hře“ neporazila,
pojistil se tím, že jí hlavu srazit dal.

Karl von Piloty, *Jindřich VIII. s Annou Boleynovou na plese u kardinála Wolseyho*, 1872, olej, plátno, 118 × 176 cm, soukromá sbírka.

Pozorný divák si povšimne tenisové rakety ležící na křesle. Dvorní šašek se snaží rozeznít její struny jako by hrál na loutnu. Riskuje tím nejméně královské pokárání, neboť Jindřich VIII. si rakety vyplétal sám a nedovolil, aby se mu do výpletu někdo pletl.

Anna (z hebrejského חַנָּה [*chana* či *channa*], „milostiplná“, „milá“), ženské rodné jméno.

Jindřich VIII. Tudor (1491 – 1547, Palace of Whitehall, Londýn, Anglie), anglický král od roku 1509; tvůrce absolutistické monarchie a zakladatel anglikánské církve. Proslul šesti manželstvími, jeho manželkami se staly Kateřina Aragonská (Catherine of Aragon), Anna Boleynová (Anne Boleyn; popravena mečem v roce 1536), Jana Seymourová (Jane Seymour), Anna z Clevesu (Anne of Cleves), Kateřina Howardová (Catherine Howard; popravena sekerou v roce 1542) a Kateřina Parrová (Catherine Parr). Za konfliktu s papežem, který mu nepovolil rozvod s Kateřinou Aragonskou, však využil dávného anglického tíhnutí k národní církvi a v roce 1533 odtrhl anglickou církev od Říma (jakýsi „protobrexit“) a sám se stal její hlavou. Konfiskacemi církevního majetku posílil svou hospodářskou a politickou moc. Část finančních prostředků věnoval na zbudování tenisových kurtů v palácovém komplexu Whitehall v Londýně, jeden kurt pak nechal postavit v londýnském Paláci sv. Jakuba pro Annu Boleynovou; zatčena prý byla při sledování tenisového zápasu ve Whitehallu a obviněna (nejspíš nespravedlivě) z cizoložství, incestu a spiknutí proti králi; král v době její popravy údajně hrál tenis.

Antigona

Když se dal do díla Sófoklés,
třeba v tragédii *Antigona*,
zástup mrtvých houstl jako les.

Kdyby měla Antigona feministek výchovu,
mohlo vše dopadnout jinak,
Kreóntova zloba nedostala by se ke slovu.

Zbývá satyrská hra, u konce je tragédie,
veselý průvod truchlohru střídá,
komedie zhořkne – tak se hraje a žije!

Když se pak do díla dal Aristofanés,
proklestil tragický les:
na vážný základ vrstvu satiry nanes'.

Christoffer Wilhelm Eckersberg, *Oidipús a Antigona*, 1812, olej, plátno, 61,5 × 50 cm, Nationalmuseum, Stockholm, Švédsko.

Antigona, dcera thébského krále Oidipa z krvesmilného svazku s jeho matkou Iokastou, hrdinka Sófoklovy stejnojmenné tragédie. Sófoklés z ní vytvořil jednu z nejdramatičtějších postav řecké mytologie a ukázal na ní konflikt přirozené morálky a lidmi stanovených zákonů, jejichž důsledky mohou být i velmi nelidské. Antigona je ušlechtilou postavou a vzniklé tragédie své rodiny a příbuzných řeší podle svého svědomí a citu bez ohledu na vlastní prospěch a pohodlí.

Apolena

Apolenu, zubů zbavenou pannu, oddanou jen Kristu pánu
vzývají zubní lékaři, zvláště když se jim práce nedaří,
strachují se, že trpící klienti rozhlásí, že jsou žabaři.

Mistr Jacquese z Besançonu, *Mučení svaté Apoleny*, konec 15. století, miniatura, pergamen, *Livre d'heures de Charles VIII*, Biblioteca Nacional de España, Madrid, Španělsko.

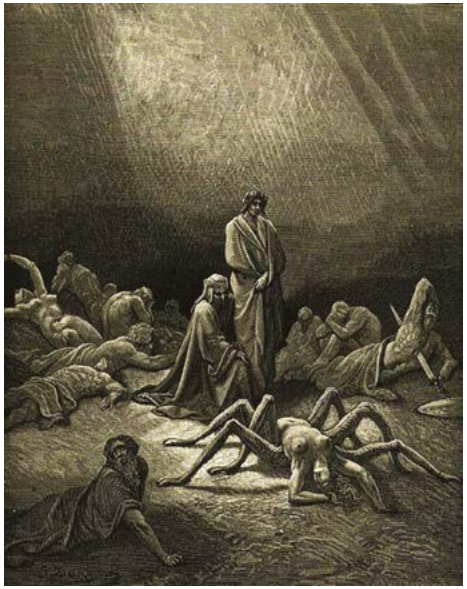
Apolena, česká varianta ženského rodného jména řeckého původu *(Ἀπολλωνία, Apollonia,* „dívka zasvěcená Apollónovi"; přeneseně ,,nositelka světla", ,,dívka světla", ,,světlodárná").

svatá Apolena z Alexandrie, panna mučednice zahynuvší při pronásledování křesťanů v polovině 3. století; bývá vzývána při bolestech zubů, je patronkou zubních lékařů, dentistů a zdravotních sester. Běsnící pohané se jí zmocnili, a když se nechtěla klanět modlám, tloukli ji do obličeje tak surově, až jí vyrazili všechny zuby. Potom Apolenu přivedli k hořící hranici a hrozili, že ji upálí, nebude-li se rouhat Ježíši Kristu. „Ale ona vyžádavši si trochu času, aby si to mohla rozmyslet, a zprostivši se jejich rukou, sama se vrhla do plamenů a dobrovolně se nechala upálit."

Arachné

Ješitnost Pallas Athény divoce vypění,
opovážlivce vmžiku třeba v pavouka promění,
ovládá-li lépe to, co ona považuje jen za své umění.

I prezident Lincoln a faraon Achnaton,
velikáni minulých století,
na končetinách poznali, co obnáší její dědičné prokletí.

Gustave Doré, *Arachné*, 1867, rytina ilustrující 12. zpěv Očistce (druhou část epopeje *Božská komedie*) Danta Alighieriho (1265–1321).

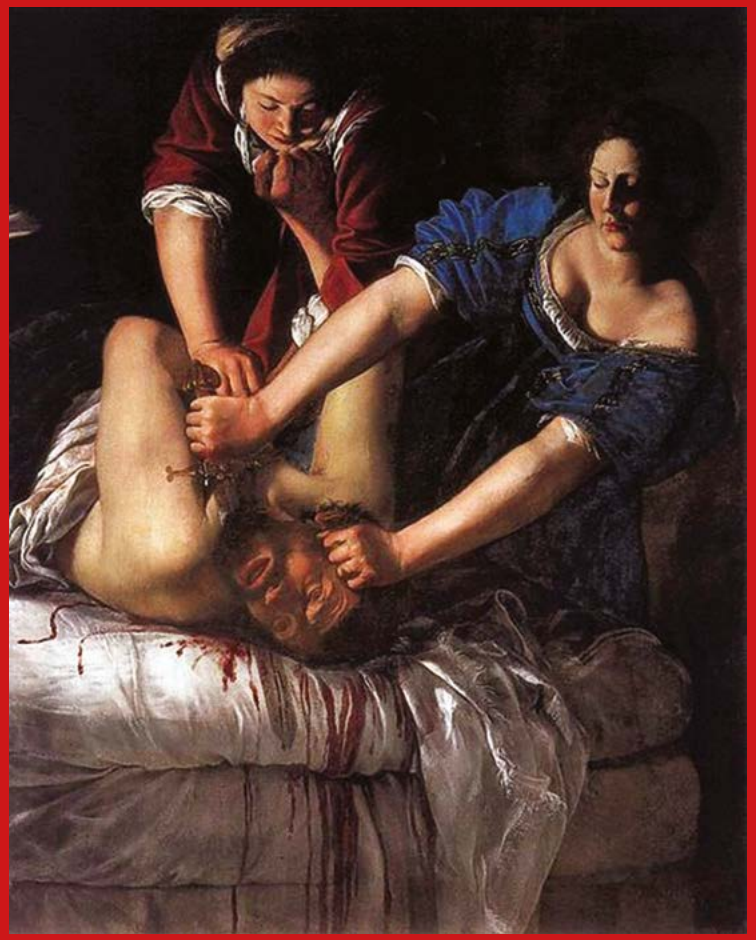
Doré zachytil scénu, kdy ješitná Pallas Athéna proměnila Arachnu v pavouka; také další postavy dokládají osudovou nevyhnutelnost špatného konce lidí, pokud se odváží dotknout majestátu bohů.

Arachné (genitiv *Arachny*), lydijská královská dcera (podle jiné báje dcera barvíře Idmona z Kolofónu), která se vyvyšovala v tkalcovském umění nad bohyni Pallas Athénu; dokonce ji vyzvala k soutěžení. Bohyně v podobě staré ženy Arachnu varovala, ta však na nic nedbala. V soutěži utkala Arachné podivuhodné dílo (zobrazila proměny bohů a jejich hříšná milostná vzplanutí), které se mohlo měřit s výtvorem samé bohyně (ta však naopak vyzdvihla božské ctnosti a porážky smrtelníků, kteří se odvážili poměřovat se s bohy). Athénu Arachnino dílo tak rozlítilo, že její tkaninu roztrhala. Arachné se z rozhořčení nad zpupností bohyně chtěla oběsit, ale bohyně ji vyprostila ze smyčky a nakonec proměnila v pavouka.
arachnodaktylie (z řeckého *arachné*, „pavouk“, *daktylos*, „prst“), protáhlé končetiny se štíhlými „pavoučími“ prsty na rukou i na nohou, jeden z typických symptomů Marfanova syndromu. Touto nemocí trpěli údajně egyptský král-reformátor Achnaton (vládl v letech 1372–1354 př. n. l.) nebo americký prezident Abraham Lincoln (1809–1865).

Artemisia

Obrazům ženy není dovoleno srovnávat se s výtvory muže,
a tak je dívčí odhodlanost Gentileschi dohnána na ostří nože,
když si rány kompenzuje a v roli Júdit bez lítosti hlavu protivníka řeže.

Gentileschi, Artemisia (8. 7. 1593, Řím, Itálie – 1651 nebo 1653, Neapol, Itálie), italská raně barokní malířka; považována za jednoho z nejvýznamnějších umělců 17. století. Byla průkopnicí ženského malířství v době, kdy bylo pro ženu těžké prosadit se jako umělkyně. Namalovala řadu obrazů pro členy rodiny Medicejských. Zaměřovala se na silné hrdinky, jež byly v jejích dílech vždy ve středu dění, a byla první ženou, která malovala díla s historickou a náboženskou tematikou v době, kdy to bylo považováno za čistě mužskou záležitost a kdy možnosti žen-umělkyň podléhaly značným omezením. Byla dcerou italského umělce Orazia Gentileschiho (1563–asi 1639). V jeho dílně se naučila malovat olejovými barvami přímo na plátno. Byla ovlivněna manýristickým stylem svého otce i obrazy Bronzinovými (1503–1572). Navzdory těžkostem, kterými musela projít, dospěla k vlastnímu jedinečnému rukopisu. Jako žena nemohla ani přes své značné nadání studovat na uměleckých školách, její otec proto najal malíře Agostina Tassiho (1578–1644), aby jí dával soukromé hodiny. V roce 1611 Tassi Artemisii znásilnil. Byl zatčen, veřejně souzen a následně na rok uvězněn. Artemisia byla během soudního procesu ponižována i mučena, aby římské soudy měly jistotu, že její obvinění jsou pravdivá. Po traumatech způsobených znásilněním a soudem se Gentileschi provdala za florentského malíře Pierantonia Stiattesiho a odstěhovala se do Florencie. Prožité zkušenosti hluboce ovlivnily její dílo. Gentileschi dokázala překonat překážky, které tehdejší společnost kladla ženám umělkyním, vytvářela působivá a bojovná díla, na kterých vystupují sebevědomé ženy, schopné projevit svou sílu a vzdor. Dosáhla evropského věhlasu a stala se první oficiální členkou Accademia del Disegno ve Florencii. Významná díla: *David rozjímající nad Goliášovou hlavou* (Arcidiecézní muzeum Kroměříž), *Madona s dítětem, Svatá Cecílie, Vlastní podobizna jako alegorie malířství, Zuzana a starci.*
Júdit (Judita) (hebrejsky *Jehudit*, „Židovka“), mladá židovská vdova z města Betúlie, hlavní postava apokryfní knihy, která nese její jméno. Při obléhání Betúlie krásou a odvážnými intrikami získala lásku a důvěru vojevůdce nepřátelského vojska Holoferna; posléze mu uťala hlavu, což vedlo k rozvratu a nakonec k porážce obléhatelů.

Artemisia Gentileshi, *Judita a Holofernes*, 1614–1620,
olej, plátno, 199 x 162,5 cm, Galleria degli Uffizi, Florencie, Itálie.

Zavraždění Holoferna, časté téma výtvarného umění ztvárnila malířka obzvláště působivě, neboť své pojetí zřejmě založila i na vlastním trýznivém prožitku z mládí a potřebě vyrovnat se s ním demonstrativním zničením násilníka. Obraz je inspirován Caravaggiovým znázorněním tohoto motivu, přičemž u autorky je nápadné velmi realistické pojetí aktu popravy – podřezávání mečem, krev stékající po prostěradle, modřina na Juditině ruce, hrůza ve tváři Holoferna a úsilí Judity a její služebné udržet nespícího Holoferna jako ovci na porážce.

Aspasia

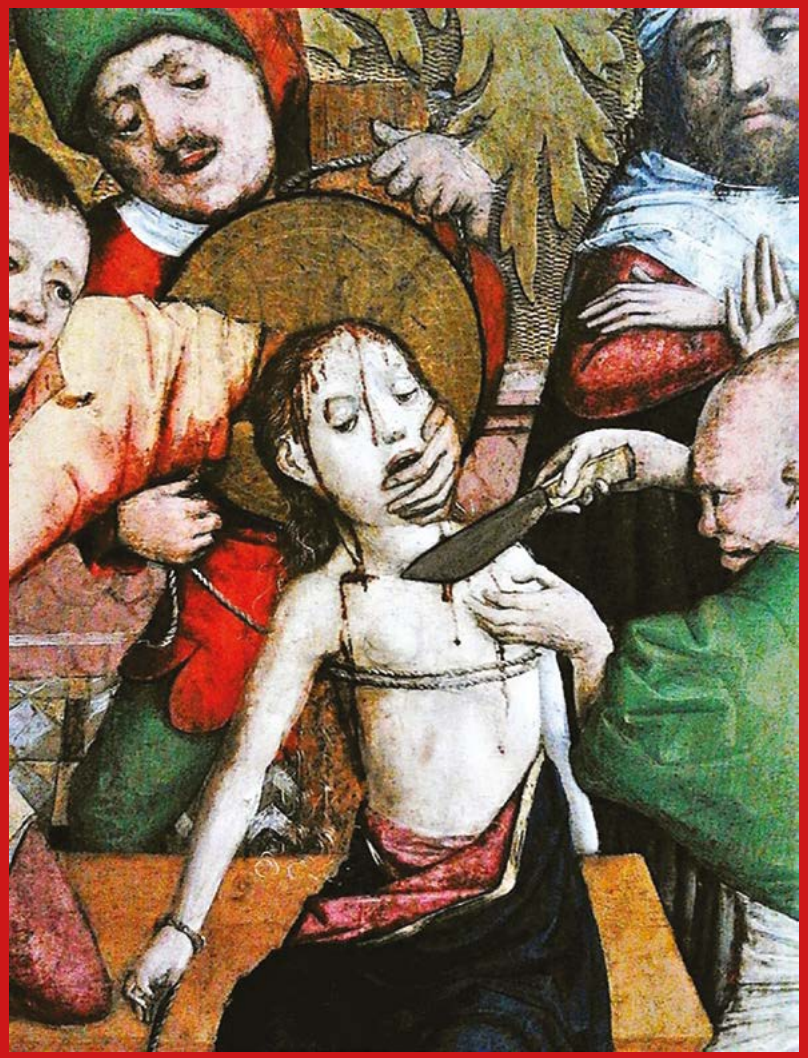
Periklés se zasloužil o athénskou demokracii,
však ho také muži velkou většinou stratégem volili,
ale pro jeho nadstandardní vztah k Aspasii na něj sočili.
V historii vždy chytré ženy hloupí a líní muži rádi veřejně soudili.

Nicolas-André Monsiau, *Rozprava mezi Sókratem a Aspasií*, 1800,
olej, plátno, 65 ×81 cm, Státní muzeum výtvarných umění
Alexandra Sergejeviče Puškina, Moskva, Rusko.

Aspasia (2. polovina 5. století př. n. l.), vzdělaná a krásná Miléťanka, původně snad hetéra; do Athén přišla z maloasijského kulturním životem proslulého Milétu, kde se jí dostalo na svou dobu výjimečného vzdělání. Periklés ji přijal do svého domu jako druhou ženu a bral ji do kroužku svých přátel; Aspasiiny společnosti a jejích myšlenek si cenil i Sókratés. Periklovi političtí protivníci ji však osočovali jako hetéru. Aspasia totiž ve všem přesahovala omezení, na něž byli Athéňané zvyklí u svých žen (ty měly v patriarchálních Athénách vyhrazenu péči o domácnost a výchovu dětí, veřejného života se neúčastnily); podle tehdejšího mínění byla příliš skvělá, než aby mohla být počestnou ženou! Stala se patrně jakýmsi symbolem ženství ve starém Řecku.

Periklés (asi 500–429 př. n. l.), řecký demokratický politik a státník; syn Xanthippův. Podobně jako jeho prastrýc Kleisthenés (pokládaný vedle Solóna za tvůrce demokracie) byl příslušníkem aristokratického rodu Alkmaiónovců. Periklés se stal dovršitelem athénské demokracie.

Wilhelm Kalteysen, *Mučení svaté Barbory* (detail), 1447,
tempera a zlato, smrková deska, oltář (celkové rozměry 203 × 260 cm),
Muzeum Narodowe w Warszawie, Varšava, Polsko.

Barbora

V prostopášné Nikomédii žila Barbora.
Obletovaná, mladá, krásná, ale přísná.
Brousící nápadníky odháněla a odmítala,
myslela pouze na „ora et labora“,
mysl, srdce a tělo ke Kristu upínala.

Když poslala k vodě i císaře Galeria –
její pohanský otec se rozhněval,
za trest ji poslal na vysokoškolská studia,
na Královskou univerzitu v Kutné Hoře,
doufaje, že tím způsobí neposlušné dceři hoře.

Barboru tam zaujala antropologie, královna věd,
nic nezvorala, pilně laborovala,
až získala přezdívku Kutnohorský vševěd.
Vzdělání si zasluhuje pocty a podpory,
tak Kutnohorští založili Nadaci Ora et labora
a vybudovali gotický chrám svaté Barbory.

Barbora (z řeckého *barbaros*, „cizinka“), ženské rodné jméno.
Barbora z Nikomédie (též svatá Barbora), panna a mučednice, jedna ze čtrnácti svatých pomocníků, vzývaných v těžkých chvílích (v minulosti například při moru); uctívána jako ochránkyně proti smrti bleskem, požáry a vůbec před rizikem náhlé či násilné smrti, je proto patronkou havířů, dělostřelců, architektů, antropologů, futurologů, prognostiků a dalších povolání, u nichž hrozí riziko. Katolická církev ji řadí mezi světce a mučedníky (její památku uvádí 4. prosince). Svatá Barbora byla pravděpodobně sťata mečem za vlády císaře Galeria během pronásledování křesťanů kolem roku 305. Podle legendistického podání byla svatá Barbora krásná dívka, jež se narodila jako jediná dcera v rodině bohatého kupce Dioskúra. Matka brzy zemřela a otec vedl dceřinu výchovu v pohanském duchu. Aby ji uchránil před tehdy zapovězeným křesťanstvím, uvěznil dceru v kamenné věži, kde ji obklopil přepychem. Jeden ze sloužících byl však tajným křesťanem a přivedl Barboru k víře. Jakmile se o tom otec dověděl, chtěl ji donutit, aby se křesťanství zřekla. Dcera odmítla, byla mučena a nakonec ji otec vlastnoručně sťal. V tom okamžiku vyšlehl z jasného nebe blesk a krutého otce na místě zabil. Od jména svaté Barbory je odvozen i název pro barbituráty, podle kyseliny barbiturové, pojmenované podle objevu v den jejího svátku. Je jí zasvěcena řada kostelů, k nejznámějším patří gotický chrám sv. Barbory v Kutné Hoře.
ora et labora (z latiny), modli se a pracuj.

Batseba

David, zakladatel Izraele, zkrátka ostřílený muž,
dostal od Batseby „na krk ostrý nůž“,
musí ji zbavit Urijáše,
když už s ní smilstvo páše.

Co měl dělat milý král,
když Batsebu mocně miloval?
Urijášovi dal vysoké státní řády
a v bitvě ho postavil do první řady.

Po smrti Urijáše byla Batseba volná
a s Davidem zplodila moudrého Šalomouna.

Alfred Justitz, *Batseba*, 1927, olej, plátno, 146,5 × 114 cm, Národní galerie v Praze.

Obraz Batseba patří k nejrozměrnějším Justitzovým obrazům; malíř se na něj připravoval mnoha předběžnými studiemi a kresbami. Pojal jej v duchu neoklasicismu, jak se k němu dopracoval v polovině dvacátých let; obdobně jako kdysi Harmenszoon Rembrandt van Rijn (1606–1669), mistrovsky, novými výtvarnými prostředky, dokázal vyjádřit situaci ženy zmítající se v rozporuplných citech a zlých předtuchách.

Batseba (též *Betsabé*, *Bat-šeba*; hebrejsky „dcera přísahy“), manželka chetejského vojáka Urijáše a milenka izraelského krále Davida. David poslal Urijáše do nejtužšího boje, aby zahynul; po jeho smrti pojal Batsebu za ženu a zplodil s ní Šalomouna.

David (asi 1010–973 př. n. l.), druhý král a zakladatel sjednoceného Izraelského království. Vládl asi v letech 1000–960 př. n. l. nejprve v judském Hebronu a později i v Jeruzalémě. Jeho nástupcem se stal Šalomoun.

Bereníké

Lidská plemena liší se i typem vlasu,
vlnité, rovné, blond či délkou k pasu,
sloužily lidem vždy hlavně pro okrasu.

Ale skrývá se v nich i velká síla,
to věděla obětavá Bereníké i proradná Delíla.

Bernardo Strozzi, *Bereníké*, první polovina 17. století, olej, plátno, 68,6 × 52,7 cm, Galleria d’Arte Antica, Udine, Itálie.

Bereníké (též *Berenika*; „ta, která přináší vítězství“), makedonské ženské jméno (řecky *Fereníké*), oblíbené za Ptolemaiovců. Nejznámější byla Bereníké, manželka egyptského panovníka Ptolemaia III. Euergeta („Dobrodince“) (vládl 246–221 př. n. l.). Za šťastný návrat svého manžela ze syrské války obětovala Afrodítě své nádherné dlouhé vlasy. Když druhého dne vlasy z chrámu zmizely, oznámil dvorní hvězdář Konón ze Samu, že byly přeneseny mezi hvězdy. Odtud má jméno „Kadeř Bereníčina“ – skupina drobných hvězd v souhvězdí Velkého medvěda. Báji zpracoval literárně Kallimachos působící ve 3. století př. n. l. v Alexandrii jako učitel a dvorní básník na dvoře Ptolemaiovců, jeho báseň přeložil do latiny římský básník Gaius Valerius Catullus (asi 84–asi 54 př. n. l.). Od té doby příběh stále inspiruje spisovatele i výtvarníky.

Bohuslava

Bohuslava Rajská, emancipovaná, půvabná, vzdělaná!
Proč si tedy nevzala muže sobě rovného,
vrstevníka Sama Bohdana, jemuž byla srdcem oddána?

Jozef Božetech Klemens, *Bohuslava Rajská*, 1841, olej, plátno, Podbrdské muzeum v Rožmitále pod Třemšínem.

Portrét se vymyká konvenčnímu měšťanskému zobrazení mladé ženy, která oddaně čeká na svého budoucího nápadníka, jehož hodlá učinit středobodem svého života. Zde vidíme tvář (prozářenou silným světelným efektem) oduševnělé emancipované ženy toužící po vzdělání, jak to naznačují pomůcky (Rajská má v rukou skleněné hranoly na zkoumání lomu světla) umožňující přírodovědné experimenty. Zároveň se ve výrazu tváře zračí, že šťastná a vyrovnaná není, jako by malíř anticipoval budoucí neodvratný osud?

Bohuslava (ženský protějšek mužského jména *Bohuslav* ve významu „oslavující boha), ženské rodné jméno.
Rajská, Bohuslava (vlastním jménem *Antonie Reissová*, 11. 7. 1817, Rožmitál pod Třemšínem – 2. 5. 1852, Praha), česká vlastenka, básnířka a pedagožka. Její otec Antonín Mikuláš Reiss uprchl v roce 1801 z Porýní, kde na něho byl uvalen zatykač za spiknutí proti Napoleonovi a usadil se v Rožmitálu pod Třemšínem, kde pracoval jako hutní mistr v železárně arcibiskupa Salma. Jeho blízkým přítelem byl hudební skladatel Jan Jakub Ryba. Se svou manželkou Marií Annou Bachoffenovou měl tři dcery. Antonie v roce 1843 složila učitelské zkoušky a následně v Praze založila první dívčí vzdělávací ústav vyučující v češtině. Z její korespondence vyplývá, že přijímala láskyplná vyznání, kterými ji zahrnoval slovenský obrozenecký básník a filolog Samo Bohdan Hroboň (1820–1894): „Děvo anjelská! (...) Ach, tys' nejzbožnější květina, která kdy z duše světu vyplynula a já jsem bídný, upadlý anjel, který jen Tvým dechem zbožným, dívko ctnostná, se ještě zotaviti, ještě v nové síle povznésti může.“ Jenže Antonie, dosud usilující o svou nezávislost, odhodlala se k „vlastenecké oběti“ (prý i pod vlivem Boženy Němcové) a vdala se za ovdovělého, takřka o generaci staršího „národního barda“ Františka Ladislava Čelakovského (1799–1852). Dalších sedm roků pečovala o čtyři vyvdané básníkovy děti, porodila mu další tři, a pečovala o nemocného, čím dál sobečtějšího podivína. První žena Čelakovského Marie předčasně zemřela na tuberkulózu, neboť stejnou, tehdy neléčitelnou chorobou trpěl už před ní i básník sám. Bohuslava Rajská zemřela předčasně ve čtyřiatřiceti letech, příčinou úmrtí byla rovněž tuberkulóza.

Božena

Křesinovic Božena
bohem vnadami bohatě obdařena,
jednou u studánky rodinné prádlo prala,
když se silueta Oldřicha na obzoru ukázala.

Tehdy dlouhou suknici kalupem vykasala,
aby svá úchvatná bělostná lýtka ukázala.
V neplodném knížeti by ráda jiskru vykřesala
a Čechům silného, mužného vládce dala.

Ať tak či onak, porodila Oldřichovi silného chlapce,
následníka trůnu – macha Břetislava I., pravý opak údajného otce...

František Ženíšek, *Oldřich a Božena*, 1884, olej, plátno, 174,5 × 265 cm. Národní galerie v Praze.

Obraz Oldřich a Božena patří dodnes k malířovým nejslavnějším a nejpopulárnějším dílům; poštovní známka s tímto obrazem se stala nejkrásnější českou známku roku 2009.

Božena, ženské rodné jméno slovanského původu mající význam „blahoslavená“, „bohem obdařená“.
Břetislav I. (asi 1005–1055), český kníže v letech 1034–1055 z rodu Přemyslovců; syn Oldřicha a Boženy. Kosmas (kolem 1045–1125) Břetislava pro jeho vojenské, politické a sociální úspěchy ve své kronice *Chronica Boemorum* (Kronika Čechů) nazval „českým Achillem“. Barvitě také popsal únos Jitky, dcery markraběte Jindřicha z Babenberka, se kterou se Břetislav oženil, z kláštera ve Svinibrodu (Schweinfurt, Bavorsko).
Oldřich (zemřel 9. 11. 1034), český kníže z rodu Přemyslovců; syn Boleslava II. a kněžny Emy, otec Břetislava I. Vládl v letech 1012–1033 a 1034. Bezdětné manželství hrozící vymřením rodu řešil novým sňatkem s Boženou.

Bríseovna

Prý se Agamemnón Bríseovny ani nedotkl!
K tomu by každý historik rázně podotkl:
„Povídali, že mu hráli,
jen bloud či asexuál by uvěřil vilnému králi.“

Římský anonym, *Odnětí Achilleovy Bríseovny Agamemnónem,* 1. století, freska, 127 × 122 cm, Casa del Poeta Tragico (Dům Tragického básníka), Pompeje, Museo Archeologico Nazionale di Napoli, Neapol, Itálie.

Agamemnón, mykénský král z rodu Átreovců a vrchní velitel řeckých vojsk před Trójou. Vedl zde nejen bojové operace, ale i bohatý milostný život. Po vítězném návratu do Mykén byl úkladně zavražděn svou ženou Klytaimnéstrou a jejím milencem Aigisthem.
Bríseovna, krásná zajatkyně a milenka hrdiny Achillea, kterou mu odňal král a vrchní vojevůdce Řeků při dobývání Tróje Agamemnón. Achilleus se rozhněval a přestal se zúčastňovat bojů. Jeho matka Thetis vymohla u Dia, aby Trójany nechal vítězit tak dlouho, než se jejímu synovi dostane zadostiučinění. Agamemnón později, když se smiřoval s Achilleem, mu Bríseovnu vrátil a přísahal, že se jí v době, kdy byla u něho, ani nedotkl.

Brunhilda

Ačkoli se Gunther nachází nahoře,
je vzhledem k Brunhildě sub domina,
což je typ vztahu, kdy žena s mužem oře.

Johann Heinrich Füssli, *Brunhilda pozoruje Guntera*, 1807, tužka, tuš, akvarel, karton, 48,3 × 31,5 cm.

Obraz ilustruje jednu z epizod *Písně o Nibelunzích* založenou na germánské mytologii. Krásná islandská princezna Brunhilda je typická domina. Za manžela si vezme jen toho, kdo ji přemůže v trojboji. Má políčeno na hrdinu Siegfrieda, jenže o ni usiluje Gunter, kterého odmítá. Siegfried chce získat ruku krásné Gunterovy sestry Kriemhildy. Gunter sestru Siegfriedovi slíbí, pokud mu pomůže s námluvami u Brunhildy. Siegfried, schován pod neviditelným pláštěm, Gunterovi pomáhá a ten v trojboji vyhraje. Brunhildě se příčí její manželství, o svatební noci Guntera sváže a pověsí ho na hák nad lože...

Brunhilda (odvozeno od germánských výrazů *brun*, „brnění, ochrana“ a *hild*, „bitva“), ženské rodné jméno. Podle skandinávské ságy byla Brunhilda královnou valkýr, kterou zachránil hrdina Sigurd. V germánské mytologii byla panovnicí Islandu a manželkou Gunthera. Obě tyto postavy byly pravděpodobně inspirovány pohnutým životem franské královny Brunhildy ze 6. století.
sub domina (z latiny), pod vládou (ženy), panstvím.

Carmen

S Carmen by José protančil boty i svět,
pro milovníka flamenca už není úkrok zpět!
Do lásky trýzeň mísí Carmen ohnivá,
na popel shoří, kdo jí podlehne,
za vášně i vzněty chvilkové se platívá.

Pavel Tasovský, *Flamenco*, 2013,
kolorovaná ocel, 35 × 48 × 18 cm.

Carmen (z hebrejského *karmel*, „zahrada“, popřípadě z latinského *carmen*, „píseň, zpěv“; rozšířeno pomocí španělštiny, kde vychází ze spojení *Nuestra Señora de Monte Carmelo*, „blahoslavená Panna Marie na hoře Karmel“ a jeho zkráceniny *Virgen del Carmen*, což jsou pojmenování pro blahoslavenou Pannu Marii v její roli patronky řádu karmelitánů, katolického řádu založeného ve 12. století poustevníky žijícími v ústraní v pohoří Karmel v dnešním Izraeli, kde postavili mezi svými poustevnami kapli a zasvětili ji blahoslavené Panně Marii), ženské rodné jméno (v Anglii i mužské).

Carmen, název opery (a hlavní hrdinky) francouzského skladatele Georgese Bizeta (1838–1875), jejíž libreto je založeno na stejnojmenné novele francouzského spisovatele Prospera Mériméea (1803–1870). Vypráví o naivním vojákovi Donu José, který je sveden úskoky ohnivé cikánky Carmen. José opouští svou milou z mládí i vojenské povinnosti, přesto nakonec ztrácí Carmeninu lásku kvůli proslulému toreadorovi Escamillovi. Děj končí v blízkosti arény pro býčí zápasy, kde José v žárlivém zoufalství probodne Carmen dýkou, když se k němu odmítne vrátit. V roce 1983 natočil španělský režisér Carlos Saura ve spolupráci s vynikajícím choreografem a tanečníkem Antoniem Gadesem film *Carmen*, v němž dominují erotické taneční kreace ve stylu flamenka.

Cecilie

Krásná Cecilie a sličný Valerianus
kvůli víře i po svatbě zůstali panenskou dvojicí.
Mladí lidé a zřekli se sexu!
Možná pro ně umučení znamenalo vysvobození.

Peter Paul Rubens, *Svatá Cecilie*,
mezi 1639 a 1640,
olej, dřevěná deska, 177 × 139 cm,
Gemäldegalerie, Berlín, Německo.

Cecilie (z latinského *caecus*, „krátkozraký, slepý“, kolem 200, Řím, Itálie – asi 22. 11. 230, Řím, Itálie; možná žila o půl století dříve), mučednice a svatá katolické i pravoslavné církve; patronka duchovní hudby, hudebníků, zpěváků, básníků a stavitelů hudebních nástrojů i slepců (atributy: růže, hudební nástroje). Podle legendy pocházela Cecilie ze starého římského rodu Ceciliů. Již v mládí se stala horlivou křesťankou a zavázala se slibem věčného panenství. Učila se hudbě a zpěvu, aby mohla chválit Boha. O její ruku požádal Valerianus, pohanský mladík s nejlepší pověstí. Cecilie prosila anděly o přímluvu, aby si uchovala panenství i v manželství. Po svatbě oznámila manželovi, že jejím vyvoleným je Kristus, který jí dal anděla, střežícího její neposkvrněné tělo; pokud by ji chtěl Valerianus připravit o panenství, bude jím zahuben. Valerianus jako pohan anděla neviděl, prohlédl, až když se z podnětu Cecilie nechal pokřtít. Načež byl pro křesťanskou víru získán i Valerianův bratr Tiburcius. Všichni tři pak zahynuli mučednickou smrtí při pronásledování křesťanů. Oba bratři byli jako šlechtici sťati mečem. Cecilie ještě stačila veškerý svůj majetek rozdat chudým. Podle rozsudku měla podstoupit trest smrti ve vlastní lázni udušena vedrem a horkou parou. Když však zůstala i ve žhavé komoře živa, byla také sťata. Papež Urban I. (pontifikát 222–230) dal svatou Cecilii pochovat v Kallistových katakombách v Římě. Když byly v roce 822 v katakombách ostatky světice znovu nalezeny nechal je papež Paschal I. (pontifikát 817–824) přenést do baziliky sv. Cecilie a tam pochovat. Při otevření rakve koncem 15. století bylo prý její tělo nalezeno tak, jak bylo kdysi pohřbeno.

Coatlicue

Andezit je jedna z nejtvrdších hornin vykazující nezměrnou odolnost. Kupodivu stačí ale pouhé peříčko a z lůna aztécké bohyně Země Coatlicue hrnou se řady aztéckých bohů a bohyň, jaká to úžasná fertilita čili plodnost.

Aztécký anonym, *Bohyně země Coatlicue*, mezi lety 1450–1519, aztécká kultura, andezit, výška 252 cm, naleziště: Tenochtitlán, Mexico, D. F., Mexiko, uloženo: Museo Nacional de Antropología, Mexico, D. F., Mexiko.

Umělec působivě vyjádřil v „tvrdém kameni“ filozofii aztécké sveřeposti a válečnické náruživosti, kterou Aztékové považovali za prostředek k nastolení řádu a harmonie – byli přesvědčeni, že srdce a krev obětovaných zajatců zajistí harmonický běh světa a vesmíru. Socha Coatlicue je vytesána z velkého andezitového bloku a nese řadu atributů, které provázejí i jiná aztécká sochařská díla: hlavu v čelním pohledu tvoří dvě z profilu zobrazené hlavy chřestýšů s vyceněnými zuby; na krku jí visí náhrdelník z lidských srdcí a rukou; je oblečena v krátké suknici z hadích těl. Dlaně rukou na náhrdelníku působí tak opravdově, až se zdá, že v každém okamžiku uchvátí svou oběť.

Coatlicue („Ta se suknî z hadů“), aztécká bohyně Země, první vtělení Omecíhuatl (ženská část mezoamerického duálního božstva Ometeotl), matka Huitzilopochtliho (hlavní sluneční božstvo Aztéků). Coatlicue byla velmi plodnou bohyní, matkou všech bohů, stvořitelkou a ničitelkou, syntézou života a smrti. Otěhotněla skrze peříčko, které proniklo do jejího lůna.

Déianeira

Řecký hrdina Héraklés,
překonal protivenství celý les,
ač nepřemožen, nakonec na mysli kles,
když kvůli žárlivé Déianeiře trpěl hůř než pes.
Poučení: héroové, světci a mučedníci neznají svou mez.

Anebo dobře vědí, že na tom po smrti vydělají – Hérakla od rána do večera hladí
krásná Diova dcera Hébé, bohyně věčného mládí.

Také bych se nechal žehem spálit –
vědět, že mě bude Hébé hladit.

Hans Rottenhammer, *Héraklés, Déianeira a Kentaur Nessos*, kolem 1600, olej, měděný plech, 33 × 44 cm, Kunsthistorisches Museum, Vídeň, Rakousko.

Déianeira (genitiv *Déianeiry*), v řecké mytologii dcera kalydónského krále Oinea a Althaie; podle jiných bájí byl jejím otcem bůh Dionýsos. Stala se druhou ženou Héraklea, který o ni zápasil s říčním bohem Achelóem. Jednou ji přenášel Kentaur Nessos přes řeku Euénos a přitom se k ní choval dotěrně. Rozlícený Héraklés ho zastřelil šípem otráveným krví lernské hydry. Nessos ze msty poradil Déianeiře, aby uschovala jeho krev, prý jí v případě potřeby, může znovu získat lásku svého manžela. Déianeira po čase v pochybách o věrnosti Hérakleově poslala mu šat napuštěný otrávenou Nessovou krví. Héraklés zakoušel strašlivá muka a nakonec se nechal na hranici upálit. Když zemřel, Déianeira si vzala život.
Héraklés, nejslavnější řecký hrdina, syn boha Dia a manželky mykénského krále Amfitryóna Alkmény. Za všechny činy a utrpení ho Zeus přijal mezi bohy, dal mu za manželku svou dceru Hébu (bohyni věčného mládí) a učinil ho navždy nesmrtelným. Héraklés svými činy prospíval lidem, proto byl později v římské době uctíván podobně jako Prométheus. Oběma patřil přídomek Sótér („Spasitel“) a určité aspekty z jejich kultu i ikonografie reflektovalo také rané křesťanství.

Delíla

V dlouhých vlasech tkvěla Samsonova obrovská síla,
dokud z něj tajemství zasvěcení krásná Delíla nevymámila.
Pak ho oholila a za úplatu Filištínům bezbranného Samsona předhodila!
Nic naplat, žena je zrádný tvor; jak známo „víc nebo míň, každá je Delíla“.

Francesco Morone, *Samson a Delíla*, první čtvrtina 16. století,
tempera, dřevěná deska, 76 × 121 cm, Museo Poldi Pezzoli, Milán, Itálie.

Delíla (z hebrejštiny ve významu „jemná“, „něžná“, „štíhlá“), jméno židovské ženy, kterou miloval Samson. Ten bojoval proti Filištínům čili Pelištejcům a vynikal mimořádnou silou, která souvisela s jeho dlouhými vlasy, jež si podle zákonů zasvěcení nesměl ostříhat. Toto tajemství Delíla na Samsonovi vymámila, prozradila je Pelištejcům a ve spánku dala Samsonovi oholit hlavu, takže ztratil svou sílu. Pelištejci Samsona oslepili a uvěznili. V zajetí však Samsonovi vlasy opět narostly a jeho síla se vrátila, takže při slavnostní oběti pelištejskému bohu Dagánovi se mu podařilo strhnout budovu, pod jejímiž troskami zahynul spolu se shromážděnými Pelištejci. Vyprávění o Samsonovi má bájné rysy, jak již napovídá samotné jméno hrdiny a pohádkový motiv síly, skryté ve vlasech. Odráží však i historickou skutečnost, totiž boje mezi Pelištejci a izraelskými kmeny v 11. století př. n. l. na jihozápadě Palestiny. Je to i mytický příběh o ovládnutí muže. Domýšlivý, sebevědomý Samson vrší chybné kroky, až dovrší svou zkázu. Do pasti ho vlákala lstivá žena, do záhuby se ve skutečnosti zřítil pro vlastní vášnivou sexuální touhu, kterou nedokázal potlačit, takže přišel o rozum (= o vlasy na hlavě, kde by měl rozum sídlit), tedy i o svou mužnou sílu. Odvozování mužské síly od vlasů bylo v prvotních společnostech poměrně rozšířené. V renesančním a pozdějším umění tento námět dokládá nadvládu ženy nad mužem. Symbolický význam vznešenosti přikládali vlasům například i merovejští králové Francie, proto se nestříhali.

Desdemona

Sublata lucerna omnes mulieres aequales sunt.
Zhasne-li lampa, jsou všechny ženy stejné – věru, pravdy grunt.

O mužích to ale plně neplatí, i když jsou potmě taky stejní.
Rozdíl tu totiž je: nevěrní bílí i černí jsou ve dne i v noci na loži čilejší
než ti věrní.

Ve vášni jsou někdy, žel, příliš prchliví,
Othello, The Moor of Venice o tom leccos ví.

Antonio Muñoz Degrain, *Othello a Desdemona*, 1880,
olej, plátno, 272 × 367 cm, Chiado Museum, Lisabon, Portugalsko.

Desdemona, krásná Othellova žena, věrná, oddaná, inteligentní.
Othello, hlavní postava dramatu Williama Shakespeara *Othello, The Moor of Venice* (1603, „Othello, mouřenín benátský“), benátský vojevůdce, vášnivý a prchlivý milenec. Podlehne falešným intrikám našeptávačů o nevěře své ženy Desdemony a v záchvatu zuřivosti ji zardousí. Jako Maur je tmavé pleti, a proto v době vznikajícího „nového krásného světa“ bude tato role nadále obsazována proradnými bělochy, nikoli jako dosud holubičími černochy.
Sublata lucerna omnes mulieres aequales sunt (z latiny), Zhasne-li lampa, jsou všechny ženy stejné.

Dobromila

Dobromily jsou pro muže pravý poklad, dobré víly,
vždyť vaří v poledne a večer podle Rettigové Dobromily.

Jan Vilímek, *Magdaléna Dobromila Rettigová*, portrét publikovaný v knize *České album*, II, kterou vydal jeho strýc Josef Richard Vilímek starší.

Dobromila, ženské rodné jméno (ve významu „milující dobro“) slovanského původu.
Rettigová, Magdaléna Dobromila (31. 1. 1785, Všeradice – 5. 8. 1845, Litomyšl), česká spisovatelka, představitelka obrozeneckého hnutí. Působila buditelsky mezi ženami a dívkami připravujícími se na vstup do manželství, byla zastánkyní konzervativních patriarchálních hodnot. I když zveřejňovala také své literární sentimentální a silně didaktické prozaické a básnické pokusy, jediným jejím dílem, které ji přežilo, se stala *Domácí kuchařka aneb Pojednání o masitých a postních pokrmech pro dcerky české a moravské* (1826).

Doubravka

Doubravka, samo o sobě hezké jméno,
když tříkilovému miminku je přisouzeno,
jen v dospělosti někdy působí nadneseně,
když přináleží stodvacetikilové ženě.

Anonym, *Doubravka Přemyslovna*, bez data, mramor, Pałac Krasińskich, Varšava, Polsko.

Doubravka (též *Doubrava*; odvozováno ze slova *doubrava*, starého výrazu pro „háj“, „les“), ženské rodné jméno slovanského původu. Proslavila je například Doubravka Přemyslovna (asi 933/936–977), dcera českého knížete Boleslava I., polská kněžna, manželka polského knížete Měška I., matka Boleslava I. Chrabrého. Tradice jí připisuje významnou roli při christianizaci Polska. Její manželství upevnilo česko-polské spojenectví.

Échó

Narkissos se nestal echem žádné Échy,
opájel se totiž jen sebeláskou, svými úspěchy.
Nebyl sám, sebestřední muži se tu vyskytují celé věky.

Nicolas Poussin, *Échó a Narkissos*, 1628–1630,
olej, plátno, 74 × 100 cm, Musée du Louvre, Paříž, Francie.

echo (z latinského *echo*, „ozvěna“ a to z řeckého *échó*, „zvuk, hluk“), 1. ozvěna; opakování hudebního motivu s nápadně zmenšenou silou na způsob ozvěny; 2. (hovorově), znamení, upozornění (dát někomu echo).
Échó (genitiv *Échy*), v řecké mytologii lesní nymfa, kterou ztrestala královna bohů Héra za to, že ji vždy zdržovala, aby nemohla přistihnout svého záletného manžela Dia při jeho milostných pletkách s lesními nymfami. Bohyně Héra jí odňala dar řeči a Échó mohla jen opakovat poslední slova z toho, co slyšela. Další neštěstí stihlo Échu, když poznala sebestředného Narkissa. Zamilovala se do něho, ale Narkissos miloval jen sebe a svou vlastní krásu. Échó se kvůli tomu tak trápila, že z ní nakonec zbyl jen její hlas, který zaznívá v lesích, horách, propastech. Uvádí se také, že Échó byla milenkou boha Pana, neboť i při jeho slavnostech zněla v lesích a horských údolích ozvěna.

Ela

Milencem opuštěnou šestnáctiletou maminku
dostal geniální malíř Max Švabinský do vínku.
Naštěstí matka byla tvrdá „děvčica“ z Hané,
přes nemanželský původ měl malíř dětství jak malované.
V dospělosti byly pak ženy jeho múzami, nejen štětcem milované,
křehká Ela, pak živočišná Anna...

Max Švabinský, *Kulatý portrét*, 1897,
olej, plátno, průměr 105,5 cm,
Národní galerie v Praze.

Ela, ženské rodné jméno odvozené od původem řeckého jména *Helena*, „světlo“.
Švabinský, Max (17. 9. 1873, Kroměříž – 10. 2. 1962, Praha), český malíř a grafik; spolutvůrce české secese a jeden z nejvýznamnějších zakladatelů českého moderního výtvarného umění ve 20. století. Narodil se šestnáctileté svobodné matce Marii Švabinské (1856–1944); jeho otcem byl student Jan Novotný bydlící u Švabinských v podnájmu. Nadaného Maxe ale i přes nemanželský původ s láskou vychovávala celá rodina. Velmi ho ovlivnila babička Pavlína a matka. Marie jen zřídka vycházela, aby se vyhnula posměškům a odsudkům kroměřížských měštek, „vždy sama a smutná, krásná a urostlá, nepřístupná a vznešená jako kněžna“. Syn jí byl vším a on matku miloval... Později Švabinský nacházel inspiraci ke své tvorbě v ženách, které ho obklopovaly. V roce 1900 se oženil s křehkou kráskou Elou Vejrychovou (1878–1967). Cit Švabinského k manželce však postupně chřadl, což byl důsledek i jeho odvratu od křehkosti a melancholie *fin de siècle* k smyslnosti a živočišnosti nového století. Švabinského *femme fatale* se stala Anna Procházková (1885–1942), dcera dělníka z ocelárny, kterou si vzal za ženu Elin bratr Rudolf. Středostavovská rodina Vejrychových Annu nikdy nepřijala, Švabinský jí však byl okouzlen. Blízký vztah s ní začal udržovat někdy kolem roku 1914 a Anna se stala jeho milenkou. Zhrzený manžel chtěl údajně Švabinského zastřelit demonstrativně u příležitosti Mánesovských oslav za přítomnosti prezidenta republiky T. G. Masaryka. Švabinský Elu opustil v roce 1919. Manželství bylo pak rozvedeno v roce 1923 a odděleno (rozloučeno) v roce 1931. Následně se s Annou Vejrychovou oženil a žil s ní až do její smrti v roce 1942. Obě ženy byly častými modely Švabinského děl.

Eleonora

Eleonora Akvitánská ve středověku odsuzovaná,
dnes adorovaná, hnutím Me Too snad i deifikovaná.

Evelyn De Morganová, *Královna Eleonora a krásná Rosamunda*, kolem 1905,
olej, plátno, 29 × 25,5 cm,
The De Morgan Centre for the Study of 19th Century Art and Society, Londýn, Anglie.

Eleonora (jméno nejasného původu, snad arabského *[Ellinor],* snad latinského nebo severského ve významu „bůh je mé světlo“, „zář“), ženské rodné jméno. Proslavila je Eleonora Akvitánská (francouzsky *Aliénor d'Aquitaine,* 1122/1124–1204). Podle soudobých svědectví byla krásná, vzdělaná a kultivovaná žena, prý nejkrásnější, která v té době žila. Sňatkem s Ludvíkem VII. se stala nejprve francouzskou královnou (1137–1152) a po rozvodu s Ludvíkem v důsledku druhého manželství s Jindřichem II. Plantagenetem anglickou královnou (od 1154). S prvním manželem se zúčastnila druhé křížové výpravy do Svaté země; velela mužům z Akvitánie a účastnila se bitev společně se svými dvorními dámami. Později podněcovala své syny z druhého manželství ke vzpouře proti jejich otci. Proto ji Jindřich II. držel řadu let v domácím vězení. Současníky pohoršovala svým panovačným jednáním a byla terčem mnoha pomluv, ale i obdivu. Podle jedné z legend prý nechala otrávit manželovu mladičkou milenku Rosamundu Cliffordovou (před 1150–asi 1176). Kvůli svému chování během manželství s Ludvíkem si od svých současníků vysloužila odsouzení, které kronikář Hélinand z Froimontu shrnul do tvrzení, že „se nechovala jako královna, ale jako běhna“. Pohoršení vzbudila i její vzpoura proti králi Jindřichovi II., protože se projevila jako neposlušná manželka a porušila tak tehdejší pravidla manželského soužití. Z dnešního pohledu byla Eleonora Akvitánská jednou z nejpozoruhodnějších žen středověku, přitažlivou také pro zpracování v krásné literatuře, dramatice, ve filmu i ve výtvarném umění. K nejznámějším dílům patří divadelní hra amerického prozaika a dramatika Jamese Goldmana (1927–1998) *The Lion in Winter* (1966, Lev v zimě; zfilmováno v roce 1968 v hlavní roli s Katharine Hepburnovou) zachycující osobní a politické konflikty Jindřicha II. a Eleonory Akvitánské a jejich dětí a hostů během vánoc roku 1183 na hradě Chinon v Anjou.

Eliška (Rejčka)

Eliška chytře vše manželskými smlouvami tak ošetřila,
že desetitisíce hřiven stříbra a pět věnných měst
po manželích našetřila.

Mohla si proto dopřát milence,
do svých pletich i bohulibých činů pravého spojence.

Její věrný přítel a milenec Jindřich z Lipé,
s ní dosud spí v brněnské basilice minor pod dlaždicí s písmenem E.

Anton Boys, *Portrét královny Elišky Rejčky*, kolem 1580,
olej, dřevo, 13,5 × 10,4 cm, Kunsthistorisches Museum, Vídeň, Rakousko.

Eliška (z hebrejského *eliševah*, „bůh je má přísaha“), ženské rodné jméno.
Eliška [Alžběta] Rejčka (polsky *Ryksa Elżbieta*, 1. 9. 1288, Poznaň, Polsko – 18. 10. 1335, Staré Brno), polská aristokratka, dcera polského velkoknížete Přemysla II. Velkopolského, jako manželka krále Václava II. (1271–1305) a Rudolfa Habsburského (kolem 1282–1307) dvojnásobná česká a polská královna. Když podruhé ovdověla, stala se životní družkou zemského hejtmana Jindřicha z Lipé (kolem 1270–1329). V posledním údobí svého života se věnovala charitativní činnosti: založila například cisterciácký klášter se špitálem a baziliku Nanebevzetí Panny Marie na Starém Brně, kde je také pochována spolu s Jindřichem z Lipé. Na počátku 14. století nechala vyhotovit bohatě iluminovaný *Antifonář královny Rejčky*, který věnovala starobrněnskému klášteru cisterciaček.

Émilie

Voltaire, veleduch, osvícenec,
ale taky ironik a neotesanec,
chce-li, aby milenka Émilie du Châtelet byla mužem.
Jak podivný to milenec!

Maurice Quentin de La Tour, *Émilie Du Châtelet u pracovního stolu* (detail), bez data, olej, plátno, 120 × 100 cm, soukromá sbírka.

Du Châtelet, Émilie (Gabrielle Émilie Le Tonnelier de Breteuil, markýza du Châtelet, 17. 12. 1706, Paříž, Francie – 10. 9. 1749, Lunéville, Francie), francouzská filozofka, fyzička, matematička, spisovatelka a překladatelka. Významně přispěla k rozvoji filozofie a přírodovědy (například její pojetí kinetické energie podle některých autorů předjímá relativistické pojetí Einsteinovo) a svými originálními úvahami věnovanými lidskému štěstí a postavení žen ovlivnila duchovní klima osvícenství (spis *Discours sur le bonheur*, 1747, poprvé tiskem 1779, česky *Rozprava o štěstí,* 2016). Obsáhlá recepce jejího díla se objevuje i v Diderotově *Encyklopedii*. Byla múzou, milenkou a ochránkyní Voltaira, s nímž také vědecky spolupracovala. Voltaire žil nějaký čas na jejím venkovském sídle v Cirey-sur-Blaise (za souhlasu tolerantního manžela). V dopise pruskému králi Fridrichu II. Velikému o ní Voltaire napsal: „Je velkým mužem, který má jedinou vadu – že je ženou.“ Krásná, oduševnělá žena měla i jiné milence, s posledním z nich, básníkem, filozofem a důstojníkem Jeanem Françoisem de Saint-Lambertem (1716–1803) otěhotněla v poměrně pozdním věku a několik dnů po porodu zemřela.

Emilie (též *Emílie, Émilie*; z latinského *aemilius*, „soupeřící“, „soutěžící“), ženské rodné jméno.

Éós

Stárnu, scvrkávám se, vypadám skoro jak Éójin cvrček Títhónos,
už i vlastní žena na mě dělá dlouhý nos…

Stanu se menším a ještě menším,
až budu na celém světě nejmenším.

Kéž bych mohl život odvinout zpět
a zemřít po wolkrovsku ve věku blahých dvaceti čtyř let…

Francesco Solimena, *Éós se loučí s Títhónem*, 1704, olej, plátno, 201,9 × 151,8 cm, Getty Center, Los Angeles, California, USA.

Éós (genitiv *Éóje*, adjektivum *Éójin*), bohyně jitra a začínajícího dne; předcházela svého bratra, boha slunce Hélia. U Homéra má mnoho epitet: krásnovlasá, růžovoprstá nebo zlatotrůnná. Bohyně Éós milovala i smrtelníky: slavné lovce Kefala a Óríóna nebo trójského prince Títhóna, který se stal jejím manželem. Éós sice pro něho vyprosila na Diovi nesmrtelnost, nikoli však věčné mládí. Títhónos, na rozdíl od své božské ženy, stárl, jeho hlas se podobal cvrkotu a kmet se stářím svrašťoval. Podle některých pověstí ho Éós chovala v jeskyni, podle jiných ho proměnila v cvrčka nebo cikádu. Tithónovi porodila Éós syny Emathióna a Memnona; Astraiovi dala syny (živly větru) Argesta, Zefyra, Borea a Nota, pak Heósfora a ostatní hvězdy. U Římanů se tato bohyně nazývala Aurora.

Stanu se menším a ještě menším, začátek básně Pokora ze sbírky *Host do domu* (1921) českého básníka, prozaika a dramatika Jiřího Wolkera (1900–1924), jenž „…zemřel mlád dvaceti čtyř let“.

Erató

Summa summarum, celkem vzato,
za všechny úspěchy na poli erotiky a milostné poezie
vděčím Tobě, Múzo Erató:
Ego tu sum, tu es ego, unius animi sumus.

Errata:

Vzhledem k názvu skladby soudí čtenáři někteří,
že Erós na obraze jsem já...
Nenechte se vysmát,
vždyť mně bylo už dávno šedesát!

François Boucher, *Múza Erató*, kolem 1760, olej, plátno, 93,4 × 132 cm.

Ego tu sum, tu es ego, unius animi sumus (latinsky), Já jsem ty, ty jsi já, jsme jednoho ducha (Jsme jedno srdce, jedna duše).
Erató (genitiv *Eraty*; latinsky *Erato*), v řecké mytologii jedna z devíti Múz (múza milostné/erotické poezie), dcera nejvyššího boha Dia a bohyně paměti Mnémosyny. Byla zobrazována jako jedna z nejkrásnějších múz, ve splývavém oděvu, s korunou na hlavě, s lyrou a s hořící pochodní; spolu s ní býval zpodobňován bůh lásky Erós (podle něho byla pojmenována). Některé pověsti o ní mluví i jako o vynálezkyni mimických tanců.
errata (z latinského *errāta*, „chyby“, k *errātum*, „chyba, poklesek“), (knižně) omyly, chyby; seznam omylů a chyb (v tištěné publikaci).
summa summarum (z latiny), celkem, úhrnem; zkrátka a dobře; součet součtů, výsledná částka.

Eris

Eris, patronka eristiky, vždy ví, jaké použít triky
k vyvolání ostrých sporů a válečné šlamastiky:
stačí jablko jako nejvyšší cenu
pro nejkrásnější ženu.

Jacob Jordaens, *Zlaté jablko vhozené Eridou na svatbě Thetidy s Péleem*, 1633, olej, plátno, 181 × 288 cm, Museo del Prado, Madrid, Španělsko.

Eris (genitiv *Eridy*), zosobněný „Svár“, bohyně sváru a patronka eristiky, průvodkyně boha ničivé války Area. Eris se též objevuje ve společnosti bohyně smrti Kér a raduje se z lítých bojů, i za situace, kdy ostatní bohové odpočívají na Olympu. Sama dokonce nesváry podněcuje: na svatbě bohyně Thetidy se smrtelníkem Péleem hodila nepozvaná Eris mezi svatebčany zlaté jablko pro „tu nejkrásnější ženu“. Svár o jablko mezi bohyněmi Hérou, Pallas Athénou a Afrodítou rozsoudil Paris, který je dal Afrodítě, protože mu slíbila nejkrásnější z žen. Poté následoval únos Heleny a krvavá trójská válka, kterou Eris vlastně podnítila a teď se mohla kochat svým mistrovským dílem. A také zasahovat do děje, když se kolo svárů zadrhávalo: tu pomoci zvítězit silnějšímu, tu zase slabšímu...
eristika (z řeckého *eris*, „spor, pře“ a *eristikos*, „hašteřivý, speciálně zběhlý ve vedení učených hádek a diskusí“), umění vést spor, diskusi; v řecké filozofii bylo vypěstováno sofisty. Eristikové byli obratní v diskusích, v umění přesvědčovat, obhajovat i vyvracet mínění bez ohledu na jejich logickou nebo etickou správnost. Volili přitom i nevybíravé prostředky, jimiž podmanivě působili na city posluchačů a neštítili se ironizování a zesměšňování svých odpůrců. Dovedli též *„Ton héttó logon kreittó potein“*, pomáhat slabšímu důvodu zvítězit.

Ester

Ester je příhodné jméno, chceme-li,
aby naše dcera usedla na trůn,
ať už královský nebo jako Ester Ledecká
na ten lyžařský.

John Everett Millais, *Ester*, 1865,
olej, plátno, 106 × 77,4 cm,
soukromá sbírka.

Ester (jméno může pocházet ze staroperského *stāra* [novopersky *setāra*, „hvězda“] nebo může být odvozeninou jména akkadské bohyně lásky a války *Ištar*, popřípadě z hebrejského slovesného kořene רתס (zprava doleva psáno písmeny „samech“, „tav“ a „reš“), který může mít významy „maskovat se“, „skrývat se“, zahalit se“, „být zahalený“, což by mohlo být vztaženo na starozákonní Ester (perskou královnu židovského původu) a označovat někoho, jehož pravá totožnost není na první pohled zřejmá nebo je záměrně skrývaná), ženské rodné jméno.
Ester, jedna z knih *Starého zákona*, podle hebrejského kánonu z třetího dílu zvaného *Spisy*, kdežto v našich biblích tvoří závěr knih výpravných. Je to jeden z pěti „Svátečních svitků“, vztahujících se k jednotlivým židovským svátkům. Ester se četla o jarním, karnevalovém svátku *Púrím* čili losů, a její děj vysvětluje vznik svátku. Vypráví se tu, že na dvoře perského krále Achašveróše čili pořečtělým jménem Xerxa se nečekaným způsobem stala královnou Židovka Ester. Když dvořan Hamán čili Aman ukládal o život všem Židům v celém království, zasadila se Ester za pomoci svého příbuzného Mordokaje a s nasazením vlastního života úspěšně o jejich záchranu. Dramatický a literárně výborně vyprávěný příběh zřejmě zrcadlí zkušenost pogromů v židovské diaspoře. Kniha pochází asi z 3. století př. n. l. a je dodnes v židovských kruzích velmi oblíbená.

Európé

Metafyzického básníka Johna Donna
oslovila Európé, už postarší donna:
“Mr. Donne, for whom the bell tolls?”
Postiženou, podle Donna, je nejspíš ona.

Sdělí jí to prý nikoli zvony nejvyšší gotické katedrály v Kolíně nad Rýnem,
ale z opodál stojící největší „německé“ mešity muezzin mající správný šém.

Tizian, *Únos Evropy*,
mezi 1560 a 1562,
olej, plátno, 178 × 205 cm,
Isabella Stewart Gardner Museum,
Boston, Massachusetts, USA.

Európé (latinsky *Europa*), v řecké mytologii dcera Agenóra, krále foinického města Tyru ve východním Středomoří. Zeus ji unesl v podobě býka. Európé mu dovolila, aby ji zavezl přes moře na Západ. Záměrně s ní však nezamířil na kontinent, jenž měl být po ní pojmenován, ale jejich společné milostné dobrodružství se naplnilo na Krétě. To ostatně odpovídá i skutečnosti, že první významná kultura do Řecka přišla právě odtud a kromě toho i obyvatelstvo, které na začátku 3. tisíciletí př. n. l. osídlilo Kyklady a Krétu, bylo původem z Malé Asie.
donna (do angličtiny převzato z italštiny), paní, dáma; zdvořilostní titul pro ženu.
Donne, John (mezi 24. 1. a 19. 6. 1572, Londýn, Anglie – 31. 3. 1631, Londýn, Anglie), anglický metafyzický básník, spisovatel, politik, diplomat a anglikánský duchovní. Citát „…komu zvoní hrana“ pochází z jeho spisu z roku 1624 *Devotions upon Emergent Occasions* (Meditation XVII) a v českém překladu zní: „Žádný člověk není ostrov sám pro sebe; každý je kus nějakého kontinentu, část nějaké pevniny; jestliže moře spláchne hroudu, je Evropa menší, jako by to byl nějaký mys, jako by to byl statek tvých přátel nebo tvůj: smrtí každého člověka je mne méně, neboť jsem část lidstva. A proto se nikdy nedávej ptát, komu zvoní hrana. Zvoní tobě.“ Tento citát použil jako motto svého románu *For Whom the Bell Tolls* (Komu zvoní hrana, 1940) americký spisovatel Ernest Hemingway (1899–1961).

Eva

Had-satan:
„Ave, Eva! Staneš se matkou všech živých, celé lidské říše,
zatímco Marie porodí pouze Ježíše!“

Eva:
„Apage, Satanas – Odejdi, satane!“
Ale v duchu si polichoceně řekla: opravdu to nastane?

Byam Shaw, *Žena, muž a had*, 1911,
olej, plátno, 182,3 × 54,1 cm,
soukromá sbírka.

Apage, satanas (z latiny), Odejdi, satane! (*Nový zákon*, Mt 4,10; odpověď Ježíše Krista ďáblu na hoře při třetím pokušení).
Ave Eva (z latiny), Zdrávas, Evo. Satan ďábelsky vychytrale užil první část budoucího andělského pozdravu určeného Panně Marii; zároveň Evě vysvětlil, že její jméno je unikátním palindromem latinského pozdravu a jako praméti Eva se stane ústřední postavou moderní biologické a antropologické teorie o procesu vývoje a utváření člověka jako biologické a sociokulturní bytosti v průběhu fylogeneze rodu *Homo* – „Eva mitochondriální teorie antropogeneze“. Tomu se, pochopitelně!, nedalo odolat.
Ave Maria (z latiny), Zdrávas, Maria – andělské pozdravení (*Nový zákon*, L 1,28); anděl Gabriel zvěstuje Panně Marii, že porodí syna a dá mu jméno Ježíš. Též název hudebních skladeb Franze Schuberta (1798–1828) nebo Charlese Gounoda (1818–1893).
Eva (hebrejské *chavvá*, patrně odvozenina slovesa *chajá*, „žíti“, tedy „život dávající“), podle druhé kapitoly stvoření v *Genesis* je to jméno, jež dává Adam po vyhnání z ráje (Eden) ženě, kterou Bůh stvořil z jeho žebra, aby byla mužovi družkou: „Člověk svou ženu pojmenoval Eva, protože se stala matkou všech živých“ (Gn 3,20).

Faidra

Řádí-li ďábel v ženském těle,
Racinovy Faidry, Radiguetovy Marty nebo Diovy Semelé,
mějte se Hippolytové na pozoru nebo vás jejich vášeň na prach semele.

Pierre-Narcisse Guérin, *Faidra a Hippolytos*, 1802,
olej, papír, plátno, 33 × 46 cm, Musée du Louvre, Paříž, Francie.

Scéna zachycuje situaci, kdy je Hippolytos před Théseem Faidrou obviněn ze zneuctění.

Faidra, v řecké mytologii krétská princezna, dcera Mínóa a Pásifay, provdaná za athénského krále Thésea. Zamilovala se do svého nevlastního syna Hippolyta, a když jím byla odmítnuta, křivě ho obvinila ze svodů a zavinila tím jeho smrt.
Hippolytos, syn athénského héroa Thésea a Amazonky Antiopy. Vášnivě se do něj zamilovala jeho nevlastní matka Faidra, a když její city neopětoval, pomstila se mu pomluvou, že ji chtěl svést. Théseus jí uvěřil a požádal svého otce Poseidóna o pomstu. Když se Hippolytos projížděl s koňmi po mořském břehu, vyslal Poseidón z moře býka, koně se splašili a Hippolyta usmýkali. Faidra si pak vzala život. Tento námět je častý na římských sarkofázích 2. a 3. století a byl zpracován v několika dramatizacích (Eurípidés, *Hippolytos*, Seneca, *Phaedra*, Jean Racine, *Phèdre*, 1677, Robinson Jeffers, *The Cretan Woman*, 1954 aj.), v hudebních skladbách i ve výtvarném umění.

Filomélé

Každá zloba dští zášť a zlá slova,
tížící mysl pořád a stále znova.
Zlobu provází nenávist
a u té si nemůže být nikdo jist,
co zlého zase vymyslí,
by hluboce zarylo se do mysli.
Facit indignatio versum,
a, bohužel, zaplňuje universum.
Ale příběh nešťastné Filomély obměkčil dokonce i Dia,
jak dokládají nesmrtelné verše římského básníka Ovidia.

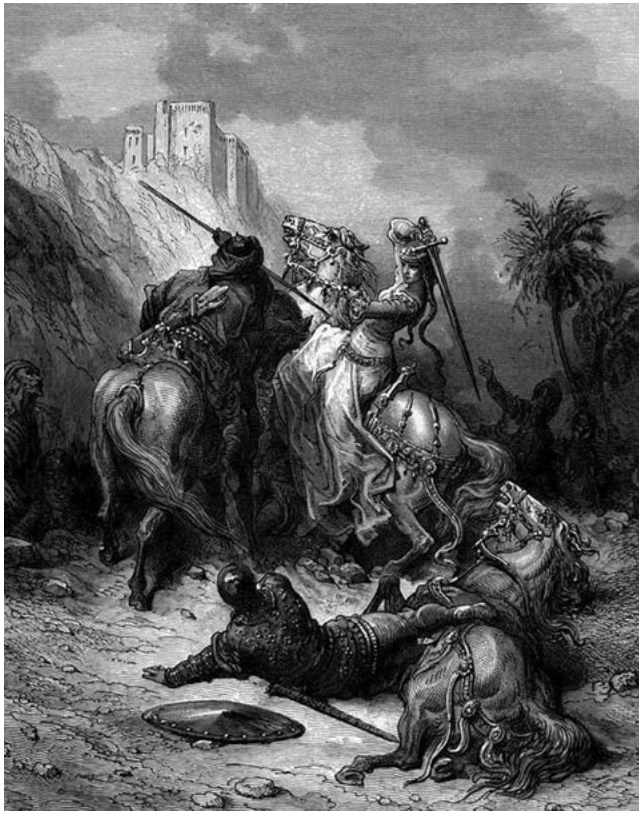

Virgil Solis, *Téreus znásilňuje Filomélu*, 1562,
ilustrace, *P. Ovidii Metamorphosis Oder: Wunderbarliche unnd seltzame Beschreibung von der Menschen, Thiern und anderer Creaturen Veränderung etc., allen Poeten, Malern, Goldschmiden, Bildhauwern und Liebhabern der edlen Poesi und fürnembsten Künsten nützlich und lustig zu lesen.* Sigmund Feyerabend, Frankfurt am Main 1563.

Facit indignatio versum (z latiny), Zloba tvoří verš (římský spisovatel, nejvýznamnější římský satirik Decimus Iunius Iuvenalis [50 až po roce 127], *Satiry*).
Filomélé, v řecké mytologii dcera athénského krále Pandíona, kterou znásilnil manžel její sestry Prokny, thrácký král Téreus. Po činu chtěl Filoméle zabránit, aby prozradila jeho podlost, a proto jí vyrval jazyk. Filomélé však utkala koberec s obrazci, z nichž Prokné vyčetla potupu a hanbu své sestry. Pomstila se zabitím svého syna Itya a pokrm z něho podala Téreovi. Téreus chtěl obě sestry zahubit, ale bohové dalšímu vraždění zabránili: proměnili Proknu ve vlaštovku, Filomélu ve slavíka a z Térea učinili dudka. Báji ztvárnil římský básník Ovidius (43 př. n. l. – 17 nebo 18 n. l.) ve svých *Proměnách* (*Metamorphoses*, VI, 519–562).

Florina

Přivinout se naposledy k umírajícímu muži,
spolu s ním vydat se do náruče Boží!
Dokázala to Florina, jež paže mečem tuží.

Gustave Doré, *Florina Burgundská*, nedatováno, rytina (detail).

Florina Burgundská (francouzsky *Florine de Bourgogne,* 1083–1097), dcera vévody Oda I. Burgundského a Sybilly Burgundské, manželka dánského prince Sweyna Křižovníka (dánsky *Svend Korsfarer*, kolem 1050–1097). Doprovázela svého manžela při první křížové výpravě. Po jeho boku bojovala do posledního dechu, přestože byla zasažena sedmi šípy. Odvážně ho následovala při pokusu o proražení obklíčení, při kterém oba zemřeli.

Francesca

Za to, že svou dceru dohnal do Pekla v Dantově Božské komedii,
zasloužil by spíše otec pekelného trestu,
když lstí do lože vnutil Francesce ošklivého Gianciotta Malatestu!

A k vašemu mužsky šovinistickému řešení, Maestro Dante,
ironicky poznamenávám: „Grazie tante!“

Alexandre Cabanel, *Smrt Francesky da Rimini a Paola Malatesty*, 1870, olej, plátno, 184 × 255 cm, Musée d’Orsay, Paříž, Francie.

Dante Alighieri (2. polovina května 1265, Florencie, Itálie – 13./14. 9. 1321, Ravenna, Itálie), italský básník a filozof; jeden z nejvýznamnějších představitelů světové literatury. Proslul nejen jako básník, ale i myslitel, schopný vyjádřit palčivé otázky a problémy doby. Jeho vrcholné dílo (*Božská komedie*, 1307–1321; původně pouze *Commedia [Comedia]*, první tištěné vydání 1472; s přívlastkem *Divina [La Divina Comedia]* poprvé 1555) inspirovalo řadu autorů k vytvoření syntetických děl, mimo jiné také Jana Amose Komenského (*Labyrint světa a ráj srdce*), Johna Miltona (*Ztracený ráj*) či Johanna Wolfganga Goetha (*Faust*).
Francesca, italské ženské rodné jméno; ojediněle se vyskytuje i u nás (českou podobou je *Františka*).
Francesca da Rimini (také *Francesca da Polenta*, 1255–1285), krásná dcera Guida da Polenty z Ravenny; současnice Danteho Alighieriho a postava jeho *Božské komedie*. Guido da Polenta hodlal ukončit svár s rodinou Malatesta z Rimini provdáním své dcery za dědice domu Malatesta, Gianciotta. Gianciotto byl však tělesně znetvořený. Guido věděl, že by se jeho dcera sňatku bránila, a proto zařídil, aby jako prostředník vystupoval Gianciottův sličný bratr Paolo. Francesca odhalila podvod až ráno po svatební noci. Paolo a Francesca se ale do sebe zamilovali, Gianciotto však jejich milostný poměr odhalil a oba zabil. V Dantově *Božské komedii* jsou vrah i milenci potrestáni posmrtnými mukami. Duše obou milenců, navždy spojené hříchem, pozdě litují svého činu.
Grazie tante! (z italštiny), Srdečné díky!; Uctivé díky!

Frida

Frida Kahlo jako lvice se bila s neustále tryskající emanací
za sociální spravedlnost a ženskou emancipaci.
Ale i když byla mentálně silná žena,
byla vždy emocemi přemožena.

Frida Kahlo, *Dvě Fridy*, 1939, olej, plátno, 173,5 × 173 cm, Museo de Arte Moderno, Ciudad de México, Mexiko.

Malířka obraz dokončila krátce po rozvodu s Diegem Riverou; obsahuje řadu atributů symbolického významu odrážejících její psychické rozpoložení. Frida vpravo je znázorněna v tradičním tehuacánském oděvu, v ruce drží amulet s vyobrazením mladého Diega, kdy jím byla milována a ctěna. Vlevo je Frida zobrazena v evropském viktoriánském svatebním šatu. Srdce nemilované Fridy je zlomené. Amulet s Diegem je pramenem, počátkem žíly, která prochází srdci obou žen, ale odmítnutá Frida žílu přestřihla a oběma ženám hrozí vykrvácení. Rozbouřené nebe může znázorňovat Fridin vnitřní zmatek a neklid.

Frida (též *Frída*; odvozeno ze severských jazyků *frid*, „mír“), ženské rodné jméno.
Kahlo, Frida (vlastním jménem *Magdalena Carmen Frida Kahlo y Calderón,* 6. 7. 1907, Coyoacán, Ciudad de México, Mexiko – 13. 7. 1954, Coyoacán, Ciudad de México, Mexiko), mexická malířka levicové a feministické orientace; manželka mexického malíře Diega Rivery, milenka ruského revolucionáře Lva Trockého. Do malířčiny tvorby se výrazně promítl její dvojdomý původ ženy s evropskými a mexickými kořeny (byla dcerou maďarsko-židovského otce a matky španělsko-mexicko-indiánského původu), bouřlivé manželství se slavným malířem provázené nevěrami a bisexuálními vztahy a nemoc (překonala sice dětskou obrnu, ale v mládí utrpěla při havárii těžký úraz, jehož bolestivé následky ji provázely do konce života). Dílo Fridy Kahlo, založené formálně na syntéze původního mexického umění, evropského symbolismu a surrealismu, je vlastně výpovědí o její životní cestě: hledání vlastní identity, usilování o uplatnění ženy v „mužském světě“ a nápravě nespravedlivého světa.

Frýné

Byla v Řecku éra, kdy Frýné, oblíbená hetéra, krásou svého těla
ohromila i geniálního sochaře pozdní řecké klasiky Mistra Práxitela.
Ten dle ní vytvořil Afrodítu Knidskou, snad nejkrásnější antickou sochu,
a jak Frýné bohatla, vlastnila svou vlastní zlatou, ale dál se věnovala
svému fochu.
Jak rád by býval žalobce Hypereidés archontům odhalil místo
krasavice ropuchu,
aby to ladilo jejich starosvětskému duchu...

Jean-Léon Gérôme, *Frýné před aeropagem*, 1861,
olej, plátno, 80 × 128 cm, Kunsthalle Hamburg, Hamburk, Německo.

Frýné (vlastním jménem *Mnésarété*, 4. století př. n. l.), slavná athénská hetéra. Její přízni se těšili významní mužové té doby; sochař Práxitelés si ji vybral jako model pro svou sochu *Afrodíty Knidské*, považované v antice za nejzdařilejší zpodobení Afrodíty a nejkrásnější antickou sochu vůbec. Práxitelés tak prostřednictvím modelu i námětu poprvé oslavil krásu ženského těla, oduševnělost a něhu v obličeji půvabné a jemné ženy. Řečník Hypereidés dokonce využil krásy Frýnina těla také jako důkazu při soudním sporu, když byla obžalována z bezbožnosti za to, že se odvážila propůjčit své půvaby pro obraz bohyně. Bylo to sice neobvyklé, ale poměry se změnily již natolik, že i takové jednání se stalo přijatelné. Jako u většiny hetér bylo jméno Frýné vlastně přezdívkou. Původně se jmenovala Mnésarété („Pamětlivá ctností“), což se pro hetéru příliš nehodilo, a podle nažloutlého odstínu pokožky dostala přezdívku Frýné, což znamená „ropucha“. Zároveň to ukazuje na rozdíl mezi naším a řeckým chápáním, v němž tento tvor neimplikuje negativní estetický názor (například Carl Linné ropuchu *[Bufo bufo]* nazval podle příjmení svého nenáviděného vědeckého konkurenta francouzského přírodovědce Georgese Buffona).

Fyllis

Démofoón doplatil na nedochvilnost,
jako by nevěděl, že chodit za milenkou včas je nejvyšší ctnost.
O památku v strom proměněné nešťastné Fyllidy
teď v athénském posvátném háji pečují slitovné Eumenidy.

John William Waterhouse,
Fyllis a Démofoón, 1897,
olej, plátno, 136,5 × 91,5 cm.

Eumenidy, v řecké mytologii usmířené bohyně pomsty; původní Erínye. Erínye se zrodily s prvním zločinem na světě, při němž tekla krev. Proto pronásledovaly vrahy, lupiče, křivopřísežníky a rušitele společenských a rodinných svazků. Své oběti nenechaly na pokoji a mučily je na zemi i v podsvětí, neboť všude měly stejnou moc, před níž se museli mít na pozoru i sami bohové. V mýtu o Orestovi, kterého Erínye pronásledovaly poté, co zabil svou matku Klytaimnéstru a jejího milence Aigistha, aby pomstil smrt svého otce Agamemnóna, je nakonec podle Aischylova podání usmířila Athéna. Tím byl zároveň dokonán přerod v blahověstné a slitovné bytosti – Eumenidy.

Fyllis (genitiv *Filidy*), dcera thráckého krále Sithóna, která se zamilovala do Demofoónta, syna hrdiny Thésea. Demofoón opětoval její lásku, ale před sňatkem se odebral do Athén, aby si po návratu z trójské války zajistil vládu ve své otčině. Slíbil, že se v určité lhůtě vrátí. Fyllis čekala marně. Zemřela žalem, podle jiných pověstí se oběsila. Bohové ji proměnili v strom. Démofoón marně objímal kmen tohoto stromu, přišel příliš pozdě.

Gabriela

Ve starých dobách vedly se učené disputace,
zda Marie nebyla při Zvěstování Gabrielem oplodněna,
dnes možno argumentovat: moudrý Bůh ve své všemohoucnosti
způsobil,
že v tom momentě, Gabriel nebinární bytost, byl ve skutečnosti
žena,
tak byla konečně biblická teorie exaktně odůvodněna a Mariina
pověst zachráněna.

Leonardo da Vinci, *Zvěstování*, ca 1472,
olej, dřevěná deska, 90 × 222 cm, Galleria degli Uffizi, Florencie, Itálie.

Gabriela (z hebrejského *gabri él*, „boží muž“, „bůh je silný“), ženské rodné jméno, ženská obdoba jména *Gabriel*.
Zvěstování (z hebrejského *bsr*, „zvěstovat potěšitelné věci“), poselství anděla Páně Gabriela Panně Marii, kterým jí oznamuje, že počne dítě z Ducha svatého (Mt 1,18–20; L 1,27) a stane se tak matkou Ježíše (L 1,26–38); byla tím uchráněna dědičného hříchu. Gabrielovo pozdravení se stalo základem modlitby *Zdrávas*: „Buď zdráva, milostí zahrnutá, Pán s tebou. Požehnaná jsi nade všechny ženy a požehnaný plod tvého těla.“ Častý námět krásné literatury (Paul Claudel, *Zvěstování Panny Marie*, 1912; Pierre Emmanuel, *Evangeliář*, 1978; Marie Noël, *Růženec radostí,* 1930 aj.) a výtvarného umění (Fra Angelico, Petr Brandl, Donatello, Alois Mikulka, Mistr Vyšebrodského oltáře, Olbram Zoubek aj.).

Godiva

Anglosaský lord Leofrik
uvalil na Coventry vysoké daně a ještě si vymyslel exhibicionistický trik:
Daně sníží, když se jeho nádherná žena Godiva
projede na koni městem nahá, aniž se na ni někdo z obyvatel podívá.

John Collier, *Lady Godiva*, 1898,
olej, plátno, 142,2 × 183 cm, Herbert Art Gallery and Museum, Coventry, Anglie.

Godiva (někdy také *Godgifu* z *gift of God*, „dar boží“, asi 980–1067), anglosaská šlechtična, manželka hraběte Leofrika z Mercie. Podle legendy osvobodila Coventry od vysokých daní uvalených na město manželem – tím, že vyplnila manželovu podmínku a nahá, jen svými krásnými vlasy zahalená, projela na koni městskými ulicemi. Manželovým požadavkem přitom bylo, že obyvatelé zůstanou zavřeni uvnitř svých domů (totální lockdown) a nepohlédnou na ni. Následujícího rána Godiva svou jízdu uskutečnila, lidé skutečně zůstali uvnitř za zavřenými okenicemi a ušetřili její důstojnost pocitu hanby. Lord Leofrik dodržel své slovo a snížil daně. Později byla legenda rozšířena o postavu zvanou Peeping Tom („Všetečný Tom“), jenž se jako jediný na Godivu podíval, načež oslepl. Centru Coventry vévodí od roku 1949 bronzová jezdecká socha Lady Godivy, kterou vytvořil sir William Reid Dick. (Pro označení exhibicionismu se někdy užívá termín „syndrom Lady Godivy“.)

Hathora

Hathora, Paní lásky,
z některých feministek měla by dnes vrásky.
V podobě krávy pomáhala ženám, aby byly zdrávy
a také z nepohledných činila přitažlivé krásky.

Egyptský anonym, *Sousoší panovníka Menkaurea s bohyní lásky Hathorou (po jeho pravici) a božstvem 17. hornoegyptského (Šakalího) kraje*, kolem roku 2480 př. n. l., 4. dynastie, břidlice, výška 92,5 cm, naleziště: Gíza, Egypt, uloženo: Egyptské muzeum (JE 40 679), Káhira, Egypt.

V bohyni Hathoře bývá spatřován portrét hlavní panovníkovy manželky Chamerernebtej II.

Hathora, egyptská mocná ochranná bohyně, živitelka bohů a lidí, vyhledávaná sudička i ochránkyně zemřelých (zvláště v thébské nekropoli). Byla oblíbená a hojně uctívaná též jako bohyně lásky, plodnosti, hudby, zpěvu a tance. Převládá její znázorňování v lidské podobě s kravskými rohy a ušima a slunečním kotoučem na hlavě, případně v podobě krávy. Jejím častým atributem je hudební nástroj sistrum; též Paní lásky, Paní nebe, Zlatá.
kráva (všeslovanské slovo), 1. samice tura domácího (pěstovaná pro mléko, maso a chov telat); 2. (přeneseně vulgárně) o ženě působící neohrabaně a hloupě.

Hatšepsut

Thutmose III. byl nepochybně vyšinutý,
touha po vládnutí ho tak ovládala,
že ničil vše, co souviselo s památkou Hatšepsuty.
Navzdory této posedlosti se její stopa zachovala.
Vyhlazení neznamená upadnout v zapomnění.

Egyptský anonym, *Královna Hatšepsut*, socha pochází z doby její vlády v letech ca 1502–1482 př. n. l. (podle posledních údajů), malovaný vápenec, výška 61 cm, nalezeno v Hatšepsutině zádušním chrámu v Dér el-Bahrí, Egyptské muzeum v Káhiře, Egypt.

Hatšepsut (ca 1479–1457 př. n. l.), egyptská královna 18. dynastie Hatšepsut Maatkare; ujala se vlády po předčasné smrti svého manžela Thutmose II. Využila přitom nezletilosti následníka trůnu (a svého nevlastního syna) Thutmose III. Její nárok na trůn podpořilo Amonovo kněžstvo, které prohlásilo, že jejím otcem je král bohů Amon. Hatšepsutin nevlastní syn Thutmose III. se nicméně stal jejím formálním spoluvládcem. Cílevědomá Hatšepsut přijala hned od počátku výhradně mužskou úlohu faraona. Na rozdíl od svých předchůdců prosazovala důslednou mírovou zahraniční politiku (okázalé obchodní výpravy do Puntu a na Krétu). Její nejpozoruhodnější stavbou je terasovitý vápencový chrám v Dér el-Bahrí, jenž se nazýval „Svátost svátostí“. Jeho součástí je přístupová rampa, tři terasy s pilíři a sloupy, dvory, kaple bohů, síň s oltářem a svatyně. Znamenitá je rovněž chrámová reliéfová malovaná výzdoba. Dvě královniny hrobky se nacházejí jak v Údolí králů, tak také v samotném Dér el-Bahrí. Celoživotní nenávist Thutmose III. k jeho nevlastní matce se projevila tím, že po Hatšepsutině smrti nechával důsledně ve všech chrámech odtesávat její jméno a odstraňoval všechny památky na její vládu.

Helena

Únos vdané Heleny,
podle Afrodíty tehdy nejkrásnější ženy,
vedl v antice ke krvavé válce, což je sice neúnosné,
ale jako kdysi ani dnes nelze považovat manželky za přenosné.

Guido Reni, *Únos Heleny*, 1631,
olej, plátno, 253 × 265 cm, Musée du Louvre, Paříž, Francie.

Helena (latinizovaná forma řeckého jména *Ἑλένη [Helénē]*, ve významu „zářící; světlo; krásná“), dcera Dia a Lédy, manželka spartského krále Menelája, nejkrásnější ze smrtelných žen, kterou slíbila Paridovi Afrodíté za to, že ji uznal jako nejkrásnější bohyni. Její únos se stal v řecké tradici záminkou k trójské válce. Po jejím skončení se spolu s Meneláem přes Egypt vrátila do Sparty.

Héra

Zeus a Héra mají manželství, jehož se hleď vystříhat!
Qui duo vestigat, duo perdit seque fatigat.
Od podobné situace hleď honem pryč ruce dát,
Ovidiovy Léky proti lásce začni užívat!

James Barry, *Jupiter a Juno*, mezi 1790 a 1799,
olej, plátno, 130,2 × 155,4 cm, Graves Art Gallery, Sheffield, Anglie.

Héra (řecky *Hérá*; římský protějšek *Juno*), sestra a věrná, ale žárlivá a hašteřivá manželka Diova, patronka manželství a porodů. Zeus (římský protějšek *Jupiter*) ji svedl v podobě kukačky (ta patří spolu s granátovým jablkem k jejím atributům). Podle tradice se posvátný svazek (*hieros gamos*) této božské dvojice udál na Samu a báje líčí, že jejich svatební noc na samském poli trvala tři sta let. Vlastní jména antických bohů a hrdinů jsou symboly pro typy milostných a manželských vztahů. Za každým jménem se skrývá příběh, každý příběh pak obsahuje idylické či dramatické milostné scény. Zeus byl záletník, kterého nedokázala jeho manželka Héra uhlídat. Výčet jeho nemanželských dětí, které starostlivě ochraňoval, je úctyhodný. Diovy milostné příběhy poskytují bohatý materiál pro pochopení lidské sexuality, erotiky a lásky. Lze je vnímat i jako databázi milostných strategií a mileneckého i manželského chování. Héra krutě pronásledovala Diovy milenky a jejich potomky. Manželský a milostný život olympských bohů je však zrcadlovým obrazem mezilidských a společenských vztahů. Je také čistým, přirozeným výrazem antického senzualismu, výrazem řeckého hédonistického zaujetí pro pozemské radosti, krásu těla a rozkoše ducha.

Léky proti lásce (též *Léky na mor Amora*), český název latinské básnické sbírky *Remedia amoris* (2–1 př. n. l.) římského básníka Publia Ovidia Nasona (43 př. n. l.–18 n. l.); představuje návod, jak se vyléčit z lásky.

Qui duo vestigat, duo perdit seque fatigat (z latiny), Kdo honí dvojí, ztrhá se a ztratí obojí.

Héró

Příběhy srdcetřesné mívají konce víc než úděsné.
O tragické lásce Leandra a Héró Músaios básnil,
podnítil tím romantické záliby vášnivě bolestné.

Za Héró plaval nejen Leandros přes Dardanelskou úžinu,
nýbrž i známí dobrodruzi lord Byron a Richard Halliburton,
a zavedli tak netradiční sportovně-erotickou disciplínu.

Domenico Fetti, *Héró a Leandros*, ca 1622,
olej, topol, 41 × 97 cm, Kunsthistorisches Museum, Vídeň, Rakousko.

Héró, Afrodítina kněžka, postava Músaiova eposu.
Músaios (2. polovina 5. století n. l.), řecký básník; autor romantického epyllia (malého eposu) *Ta kath Héró kaj Leandron* (Příběh Héry a Leandra). V 343 hexametrech líčí legendu o lásce mladého Leandra z Abýdu na maloasijském břehu Hellespontu a Héry, Afrodítiny kněžky v Séstu na evropském břehu dardanelské úžiny (její šířka kolísá mezi 1,2 až 6 km). Leandros každou noc plaval za svou milou přes tuto širokou úžinu. Jednou bouře zhasila světlo, jímž mu Héró dávala znamení a Leandros utonul. Héró ze zoufalství skočila z věže a zabila se. Músaiovo epyllion, jakýsi předobraz Romea a Julie, vyniká svým působivým zpracováním nad soudobou produkcí podobných témat; mělo velký vliv nejen na současníky (za římského císařství obě města razila mince s obrazy milenců), ale i na pozdější evropskou literaturu, výtvarné a hudební umění. Baladu na Héru a Leandra složil německý básník Friedrich Schiller v roce 1801. Anglický básník lord Byron se o pověsti zmiňuje v eposu *The Bride of Abydo*s (Nevěsta z Abýdu, 1813) a sám si ověřil realitu Leandrova plaveckého výkonu v květnu roku 1810 – dardanelskou úžinu přeplaval za 70 minut. Podobně si počínal americký spisovatel, historik a experimentální archeolog Richard Halliburton (1900–1939).

Hypatia

Fanatismus se nezastaví před ničím –
před láskou, krásou, jiným myšlením
„mravní“ rozkoš z ničení je mu vším…

Charles William Mitchell, *Hypatia*, 1885,
olej, plátno, 244,5 × 152,5 cm, Laing Art Gallery, Newcastle upon Tyne, Anglie.

Ve shodě s legendou a idejemi preraffaelismu malíř zobrazil Hypatii jako krásnou mladou dívku, ačkoli v době tragédie byla již nejméně pětačtyřicetiletou ženou.

Hypatia (řecky *Hypatiá*, kolem 370–415), pozdně antická novoplatónská filozofka a matematička; dcera astronoma a matematika Theóna. Vyznačovala se nevšedním vzděláním a výmluvností, vyučovala matematice a novoplatónské filozofii v Alexandrii a zasloužila se o rozkvět tamní akademie. V alexandrijské společnosti požívala velké vážnosti, ve svém domě přijímala přední učence. Jejím žákem a obdivovatelem byl novoplatonik Synesios (375–415), i když byl křesťanem a biskupem. Svobodomyslná Hypatia se zabývala také politikou a v jejím učení se projevovaly protikřesťanské tendence, za něž zaplatila životem. Brzy po skončení pronásledování a zrovnoprávnění křesťanské víry se totiž čas od času začaly objevovat veřejné penitenční monstrakce, prováděné z popudu některých církevních hodnostářů, při nichž postižení jedinci museli potupným způsobem činit veřejné pokání. Často se tato opatření drasticky uplatňovala proti ženám. Podobné akce povzbuzovaly vznik kolektivního fanatismu, který se pak projevoval nejrůznějšími formami, mimo jiné také v podobě náboženské intolerance. Roku 415 fanatičtí křesťané při útoku na „pohany“ zlynčovali a usmrtili také Hypatii. Ve světové kultuře postava Hypatie ožila například v románu *Hypatia* (1853) anglického spisovatele Charlese Kingsleyho (1819–1875) nebo v dramatu polské básnířky Marie Konopnické (1842–1910) i v dílech významných malířů.

Hypérmestra

Hypérmestra, naše nehodná sestra
zpronevěřivší se otcovskému příkazu,
je oslavována v chrámu jak bohyně,
my, poslušné Danaovny, konáme podřadnou práci v podsvětí,
doufáme, že dnešní osvícený věk
naši specializaci na odběr krve konečně docení a diplomy posvětí.

Robinet Testard, *Danaovny vraždící manžele*, mezi 1496 a 1498,
miniatura z Ovidiova díla *Heroides* (*Listy heroin*, 20–2 př. n. l.) ve francouzském překladu Octaviena de Saint-Gelaise (1468–1502), Bibliothèque nationale de France, Paříž, Francie.

Hypérmestra (vlevo) se jako jediná nezúčastnila hromadného „odběru krve“. Svého manžela Lynkea milovala a porodila mu syna Abanta, otce bratří Proita a Akrisia.

Danaovny, souhrnný název pro padesát dcer argejského krále Danaa, který prchl před svým bratrem králem Aigyptem, jehož padesát synů násilně usilovalo o lásku jeho dcer. Když byl Danaos přece jen donucen svolit k sňatku, dal každé dceři dýku, aby ve svatební noci zabila svého nechtěného muže. Všechny dcery tak učinily, až jediná, Hyperméstra, ušetřila svého chotě Lynkea. Danaovny musí za trest v podsvětí věčně nosit vodu do děravého sudu.
Hypérmestra, v řecké mytologii dcera krále Danaa, manželka Lynkeova. Její socha i socha Linkeova byla v delfském chrámu.

Ida

Ida z Formbachu by raději v líté seči
podlehla nelítostnému „Lvímu meči“,
žel, asi skončila v muslimském harému.

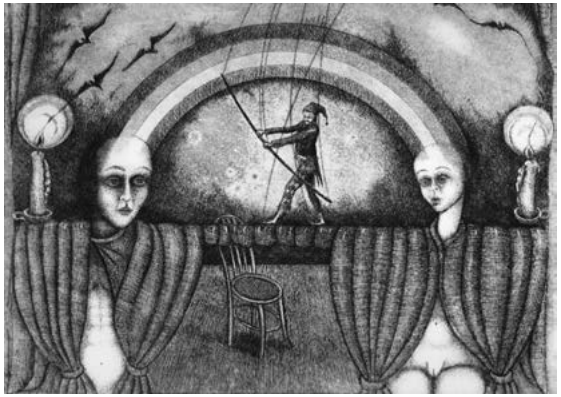
Anonym, *Ida z Formbachu*, mezi 1489 a 1492,
detail z rodokmenu Babenberků, klášter Klosterneuburg, Rakousko.

Ida (snad od staroněmeckého výrazu *id*, „čin“), ženské rodné jméno. Jeho vynikající nositelkou se stala rakouská šlechtična Ida z Formbachu (kolem 1055 – po září 1101), vdova po Leopoldovi II. Připojila se k pomocné křížové výpravě hraběte Viléma z Nevers. Společně s Welfem Bavorským, Vilémem Akvitánským, Fridrichem z Bogenu, řezenským purkrabím Jindřichem a dalšími křižáky se vydala do Svaté země. Jejich výprava byla přepadena a zmasakrována Kilijem Arslanem I. zvaným „Lví meč“. Ida v bitvě bojovala společně s muži. Její další osud není věrohodně znám; podle legend skončila v muslimském harému.

Íris

I ta největší láska se nevyvaruje půtek,
zpravidla se v ní střídá radost a smutek.
Vždycky „hraje barvami“, vždyť je to emoce druhová.
Její barevnost je údělem člověka, láska je prostě „duhová“.

Íris, bohyně duhy, však píše do mraků:
„Opravdová láska je největší ze všech zázraků,
leč vzácná jak nález keltské duhovky,
prostě unikátní úkaz, téměř z říše přízraků.“

Jiří Neuwirt, *Duhová láska*, 2021, lept, 23 × 34 cm.

duhovka (archeologie) lidové označení pro vyduté tlusté zlaté mince z období osídlení českých zemí (400 př. n. l. – počátek n. l.) Kelty; známe je v několika velikostech, největší z nich měly hmotnost až 7 g, nesly reliéf různých rostlinných či zvířecích symbolů. V pozdějších dobách byly nejčastěji nacházeny na polích po dešti, který je vyplavil ze země, a kdy se zaleskly ve slunečních paprscích (odtud název). Z našeho území pochází několik nálezů těchto zlatých mincí (například depot u Podmokel u Berounky).
Íris (též *Iris*, z řeckého *íris*, „duha“), ženské rodné jméno.
Íris, v řecké mytologii bohyně duhy naplňující mraky vodou a poselkyně bohů, zejména nejvyššího boha Dia a jeho manželky Héry. Íris na rozdíl od posla bohů Herma příkazy bohů neprovádí, pouze je vyřizuje; ráda si k nim sama leccos přidává, zejména pokud jde o vzkazy bohyním, na které žárlí. Antičtí umělci zobrazovali Íris jako krásnou okřídlenou dívku se džbánem s vodou a s hlasatelskou berlou. Množství jejích podob se zachovalo na vázových malbách, dvakrát je také zobrazena na reliéfech na východní straně Parthenónu. V moderní době patří k nejznámějším zpodobením plastika Augusta Rodina *Íris, poselkyně bohů* (1895).

Ivana

Ivana, ta má talent od Pána,
třeba Olšanová,
umí namalovat (profesora) i kmána...

Ivana Olšanová, *Andělská láska*, 2021, olej, plátno, 120 × 200 cm.

Ivana, ženské rodné jméno; ženský protějšek jména Ivan, které je staroslovanskou variantou jména Jan.
Olšanová, Ivana (13. 1. 1963, Kyjov), malířka. Absolvovala ekonomické vzdělání v Brně a výtvarné školení v ateliéru Studánka u Tomáše Vrány při výtvarném sdružení Pátečníci a obor Arteterapie na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. Aktivně se výtvarné tvorbě věnuje od roku 2000. Námětem jsou jí ženské a mužské postavy zasazené do sofistikované kompozice a reflektující vztah mezi mužem a ženou, ten věčný protiklad, věčný svár. Její obrazový svět zahrnuje i krajiny, přírodní fenomény nebo sny. Věří, že „vše podléhá stejnému univerzálnímu rytmu, univerzálnímu dechu, jako je příliv a odliv, pohyb hvězd, živí a mrtví se spojují v energii, která ovládá pozemské i vesmírné dění“. Ilustrovala knížku Hany Průšové *Kejsy, mořský koník z Waikiki* (2009) a ilustračně přispěla do řady dalších knižních publikací: *Ctnosti a Neřesti, Radosti a strast*i (2016), *Hvězdopravné nebe zvěrokruhu nad námi* (2019), *Úvod do caputologie: Hlava I – mírné nekonečno* (2019), *Fíkové listy „cudnosti“ z doby křížových výprav* (2021), *Tenisová raketa ve výtvarných a básnických variacích* (2022) aj. Uspořádala několik desítek samostatných a kolektivních výstav, její dílo je zastoupeno v našich a zahraničních sbírkách.

Izabela

Izabela hned tak se nikoho a ničeho nebojí,
svátek má totiž ve znamení Berana,
podobá se týrské Jezábel,
před níž i mocný Baal v pozoru postojí.

Byam Shaw, *Jezábel*, 1896,
olej, plátno, 148,5 x 81 cm. Russell-Cotes Art Gallery and Museum,
Bournemouth, Anglie.

Izabela (z hebrejského *Jezábel*), ženské rodné jméno.
Jezábel, hebrejsky *Izebel*, snad stažením z původnějšího *abi-zebel* či *achi-zebel,* „mým otcem (či bratrem) je (jeho) Výsost“ (*zebel*), což byl titul boha Baala. Nositelka jména byla dcerou týrského krále Etbaala (I Kr 16,31) a manželkou izraelského krále Achaba. Podporovala Baalův kult v izraelském království a patrně podnítila zřízení posvátného kultu (*ašera*) a Baalova chrámu v Samaří. Podle I Kr 21 navedla Achaba k justiční vraždě na Nábotovi Jizraelském a pronásledovala proroky Hospodinovy (I Kr 19,1; 18,13). Proti ní i proti jejímu manželovi vystoupil prorok Elijáš (I Kr 21,23), z jehož podnětu povstal král Jehú a achabovskou dynastii vyvraždil. V pozdější tradici se stala příkladem svůdkyně k modlářství (Zj 2, 20).

Izumi

Princ Tametaka
už v šestadvaceti letech jí vzal od lože „draka“.

Do dívčího deníčku si něžně zapsala:
„Pil hodně sake, není divu, že se upil, můj milovaný ožrala!“

Podle pravidel levirátu si vzápětí jejími klíči
odemykal ložnici mladší bratr zesnulého Tametaky princ Acumiči.

Po první noci, když vůni sake nasála,
do svého deníčku procítěně dopsala:

„Žádná škoda, bratr prince Tametaky,
Acumiči, má vše potřebné taky…“

Japonský anonym,
Izumi Šikibu, 1765,
barevný dřevořez,
Museum of Fine Arts,
Boston, USA.

Izumi, japonské rodné jméno.
Izumi Šikibu (asi 978–po roce 1036), japonská spisovatelka, básnířka a hudebnice; nebyla dámou z nejvyšších vrstev (její první manžel byl guvernérem provincie Izumi, odtud také její jméno). Její *Deník Izumi Šikibu* (*Izumi Šikibu nikki*, počátek 11. století) patří k těm takzvaným poetickým (*uta nikki*), což jsou deníkové zápisky bohatě protkané básněmi. Měla milostný poměr se dvěma princi; musela být velmi okouzlující. První, princ Tametaka, zemřel po velmi rozmařilém životě v šestadvaceti letech (Izumi Šikibu nebyla jeho jedinou milenkou); nedlouho poté našla útěchu v jeho mladším bratrovi, princi Acumiči. Údajně právě žal nad jeho smrtí ji přiměl psát deník, jenž je věnován prvním měsícům jejich milostného vztahu. Začíná ještě truchlením nad ztrátou prvního milence a pokračuje navázáním nového milostného vztahu s princem Acumiči.

Jana (z Arku)

Svatá Orleánská Panna Jana –
ač za kacířství na hranici upálena,
stejnou církví byla pak blahořečena,
k Boží Trojici na nebesa povznesena.

Dame-Jeanne aneb Paní Jana –
někdy opojná jak z lahve proud pěkného vína,
jindy otravná jak z demižonu dusičná kyselina,
ale vždy je to ona, kdo naše schopnosti až k nebi vzpíná.

demižon [dříve psáno též *demijon, demion*] (z anglického *demijohn* [demidžon], a to přetvořením z francouzského *dame-jeanne*, doslova „paní Jana“ [italsky *damigiana*, španělsky *damajuana*]; buď žertovnou metaforou, nebo lidovou etymologií z arabského *damagān*, „druh nádoby“), velká baňatá láhev s úzkým hrdlem, zpravidla opletená proutím, slámou nebo proužky z plastické hmoty s jedním nebo dvěma uchy, užívaná na víno, kyseliny apod.
Jana, ženská forma mužského rodného jména Jan (z hebrejského *Jóchánan*, „Bůh je milostiv“).
Jana z Arku (francouzsky *Jeanne d'Arc*, přezdívána *Pucelle d'Orléans* [Panna orleánská], *Jeanne la Pucelle* [Panna Jana], *La bonne Lorraine* [Dobrá Lotrinka], 6. 1. 1412, *Domrémy-la-Pucelle*, Francie – 30. 5. 1431, Rouen, Francie), francouzská národní hrdinka. Dostalo se jí „vidění“ a v únoru 1429 se na „boží pokyn“ dostavila k francouzskému královskému dvoru s cílem porazit Angličany drancující při stoleté válce Francii a dovést následníka trůnu ke korunovaci. V květnu 1429 se účastnila odražení Angličanů u Orléansu a dobytí dalších území. V důsledku těchto úspěchů a celkového obratu ve válce byl Karel VII. Francouzský (1403–1461) v Remeši korunován a s podporou Jany z Arku dovedl Francii k ukončení dlouhotrvající války. Zradou šlechty, snažící se zabránit centralizaci francouzského státu, byla Jana v roce 1430 zajata, vydána Angličanům a církevním soudem v Rouenu odsouzena k trestu smrti, který byl vykonán upálením. Již v roce 1456 byla však Jana katolickou církví ospravedlněna, roku 1909 blahořečena a v roce 1920 prohlášena za svatou. Jana z Arku a její osudy jsou trvalým předmětem zájmu historie a dalších vědeckých disciplín a inspirací pro literaturu i výtvarné umění.

Jules Bastien-Lepage, *Vidění Jany z Arku*, 1879,
olej, plátno, 254 × 279,4 cm, Metropolitan Museum of Art, New York City, USA.

Jang Kuej-fej

Žádoucí Jang Kuej-fej z lázně vystupuje,
ale již překročí císařův práh pouze ve snách.
Sklíčený Süan-cung ji úpěnlivě zadržuje,
Jang Kuej-fej se mu však rozplývá ve tmách.

Čou Fang, *Jang Kuej-fej vystupuje z lázně,* kolem roku 800, akvarel, hedvábí, 155 × 120 cm, Státní muzeum umění národů Východu, Moskva, Rusko.

Podle tradičního podání takto tchangský císař Süan-cung poprvé spatřil Jang Kuej-fej a zahořel k ní vášní, která nakonec přivodila pád jeho říše.

Jang Kuej-fej (719–756), konkubína tchangského císaře Süan-cunga (vládl v letech 712–756). Císaře okouzlila natolik, že si dobyla výsadní postavení mezi zástupy milostnic a následně získala i vlivné úřady a pocty pro členy své rodiny. Za vlády Süan-cunga se postupně vyostřovalo politické napětí, které vyústilo ve zničující vojenské povstání. Za viníky této pohromy byla mezi jinými označena i intrikující rodina Jangova, především pak sama Jang Kuej-fej a její bratr Jang Kuo-čung. Garda doprovázející císaře se vzbouřila a žádala smrt obou domnělých viníků. Císař byl nucen vydat rozkaz k popravě: Jang Kuej-fej byla uškrcena hedvábným šátkem, Jang Kuo-čunga zabili vzbouření vojáci. Císař Süan-cung poté abdikoval a uchýlil se do ústraní. Avšak po celý zbytek života nedokázal na Jang Kuej-fej zapomenout, ještě ve stáří se obklopoval taoistickými mnichy a žádal po nich, aby mu alespoň na okamžik přivolali zpět duši milované ženy. Příběh inspiroval vznik řady výtvarných a literárních děl, z nichž vyniká zvláště *Píseň o věčném žalu* (čínsky *Čchang-chen ke*), skladba slavného básníka dynastie Tchang Po Ťü-iho (772–846).

Jitka

Český Achilleus, muž ztepilé siluety,
kníže Břetislav I., až z Moravy do dalekých Němec vydával se na zálety.
Díky nenápadné svinibrodské krycí barvě
čiperně vnikal za kdejakou oponu, a zelenou hranici překonával hravě.
Furt zkoumal fertilitu německých žen,
až konečně ve Schweinfurtu našel takovou, o jaké snil každičký den.
Ve svinibrodském klášterním fitku
byl unesen, když spatřil festovně stavěnou germánskou Jitku.
Aby v mocných pažích ženu neunesl,
to by tak hrálo! A co se stalo? Nedbav na konvenci, Jitku rovnou unesl.
Měl ji pak celý život vroucně rád,
dala mu pět synů a bezpočet dcer, a tak pro jistotu vymyslel seniorát.

Český anonym, *Jitčin únos*, 14. stol., iluminace v *Dalimilově kronice*.

Dalimilova kronika je český rukopis od neznámého autora; byla napsána bezrozměrným rýmovaným veršem a dokončena kolem roku 1314. Oslavuje historii českého státu a úlohu české šlechty po vymření Přemyslovců a nástupu Lucemburků na český trůn.

Břetislav I. (asi 1005–1055), český kníže v letech 1034–1055 z rodu Přemyslovců; syn Oldřicha a Boženy. Za života svého otce vládl na Moravě. V roce 1039 vpadl do Polska a dočasně k Moravě připojil Slezsko. Jeho cílem však bylo Gniezdno, odkud nechal přinést ostatky sv. Vojtěcha. U této příležitosti vydal soubor zákonů – Hnězdenská (Břetislavova) statuta (dekreta), jež upravovala uzavírání sňatků (manželské právo), trestání vražd, zapovídala práci o nedělích, pochovávání mrtvých mimo hřbitovy aj.; potrestání provinilců bylo vyjádřeno peněžními tresty. Šlo v podstatě o první známé české právo, jež posilovalo feudální uspořádání společnosti Kosmas (kolem 1045–1125) Břetislava pro jeho vojenské, politické a sociální úspěchy ve své kronice *Chronica Boemorum* (Kronika Čechů) nazval „českým Achillem“.
Jitka (z hebrejského תידוהי [*Jehúdít*], „Židovka“), české ženské rodné jméno.

Josefina

Ci-devant – na dvě nahé ženy jeden amant…
Revolucionář Barras byl úplatný ras,
své četné milenky házel na běžící pás:
Když ho přestala bavit Josefína,
vystrnadil ji do Napoleonova klína.

James Gillray, *Ci-devant Occupations; or, Madame Tallien and the Empress Josephine Dancing Nakedbefore Barras in the Winter of 1797. – A Fact!* (Před obsazením [Před stoupencem francouzského království] aneb paní Tallien a císařovna Josefina tančí nahé před Barrassem v zimě 1797. – Opravdu!), 1805, ručně kolorovaná rytina, 31,6 × 45,7 cm.

Gillrayovo dílo stavělo na zvláště bohaté a flexibilní řeči symbolů, jež byla zaměřena na publikum, které této symbolice bez potíží rozumělo. Sexuální aktivita se u Gillraye stává prostředkem trestu; reprodukovaná karikatura je toho dobrým příkladem: ukazuje paní Tallien a Joséphinu de Beauharnais (Napoleonovu manželku), jak nahé tančí před Barrasem, mocným členem direktoria a milencem obou dam, zatímco Napoleon, skryt za oponou, je potají pozoruje (na Gillraye je to ovšem relativně krotké dílo).

Barras, Paul François Jean Nicolas, vikomt (30. 6. 1755, Fox-Amphoux, Francie – 29. 1. 1829, Paříž, Francie), francouzský voják a politik. V roce 1795 se zasloužil o potlačení povstání roajalistů; v letech 1795–1799 byl jedním z pěti direktorů. Vedl život bonvivána, mezi jeho milenky patřila i Joséphine de Beauharnais. Barras jí doporučil, aby se vdala za Napoleona: chtěl se Josefíny zbavit a zároveň mít jejím prostřednictvím na perspektivního generála vliv. Po nástupu Napoleona I. Bonaparta byl z politiky odstraněn.
Josefina (z hebrejského *יוסף [jōsēf]*, „nechť [bůh] přidá“), ženské rodné jméno, obdoba mužského jména *Josef* (první syn Ráchel, nejmilejší Jákobovy ženy).

Judy

Tři úhly ohraničují Judyinu velkolepou party,
z níž se doopravdy omluvila jen Emílie Marty.
Nepřišly Židovky, ač šlo také o výjimečné ženy,
nacistickým holocaustem – šoa – byly umlčeny.

Judy Chicago, *Večírek (The Dinner Party)*, 1979, instalace, Brooklyn Museum of Art, Brooklyn, New York, USA.
Třírohý stůl je prostřený pro 39 osob – 39 žen, které sehrály významnou úlohu ve vývoji západní kultury. Patří k nim ženy z pravěku (pravěká venuše, bohyně plodnosti), starověku (egyptská královna Hatšepsut nebo antická filozofka Hypatia), středověku (německá mystička, lékařka, bioložka, hudební skladatelka a spisovatelka Hildegarda z Bingenu), novověku (malířka Artemisia Gentileschi) a také moderní feministické idoly (anglické filozofky a spisovatelky Mary Wollstonecraftová a Virginia Woolfová). Na každém příboru je přitom kresba, která se vždy hodí k ženě, jíž je prokazována úcta. Častými motivy jsou variace tvarů vulvy, to je však v celém souboru jediná sexuální narážka.

Chicago, Judy (*Judith Sylvia Cohen*, 20. 7. 1939, Chicago, Illinois, USA), americká malířka, sochařka, spisovatelka, pedagožka, feministka; přední představitelka „feministického umění“. Narodila se v židovské, výrazně levicově orientované rodině. Ta formovala její feministické a antisexistické postoje, které vyjádřila i nahrazením vlastního jména pseudonymem podle rodného města. Feministické umění mělo sklon klást svým glorifikujícím způsobem důraz na rozdílný přístup k sexualitě a erotice, který podle něj závisí spíše na pohlaví diváka než na výrazové působivosti uměleckého díla. Judy Chicago však, jako jedna z hlavních reprezentantek feministického umění v USA, použila sexuální obrazovou mluvu k politickým a sociálním, nikoli ke konvenčně erotickým účelům. Jméno si získala především velkými kolektivními projekty, které iniciovala a jež jsou projevem ženské solidarity.
Judy (odvozeno z hebrejského *Jehudit*, „Židovka“), ženské rodné jméno.

Julie

Mladá láska ještě ani plody nevydala,
když jí nenávist rodin lože smrti přichystala.

Julie (odvozeno od jména římského patricijského rodu *Iuliů*), ženské rodné jméno. **Romeo a Julie**, protagonisté stejnojmenného dramatu (1595, tiskem 1597) Williama Shakespeara (1564–1616), které se odehrává v italské Veroně, kde propuká boj mezi rodem Monteků a Kapuletů. Montekův syn Romeo pozná na maškarním plese u Kapuletů jejich dceru Julii a zamiluje se do ní. Ve známé balkonové scéně si pak slibují věčnou lásku. Julie za pomoci chůvy odchází a je u mnicha Vavřince s Romeem tajně oddána. Romeo se poté zaplete do souboje svého přítele Merkucia s Montekem Tybaltem, zaviní nechtěně Merkuciovu smrt a zabíjí Tybalta. Před nuceným odchodem z města v noci navštíví Julii, která musí svolit k sňatku s hrabětem Parisem. Julie však využije nabídky Vavřince a vypije nápoj, který způsobuje domnělou smrt. Romeo tak objeví údajně mrtvou Julii, zabije Parise a otráví se – když se Julie probudí a uvidí mrtvého Romea, spáchá sebevraždu. *Romeo a Julie* není jen milostnou romancí, ale autentickou anatomií a fyziologií lásky včetně jejího bláznovství, třeštění, prudkosti, vášně a nelogičnosti. Náhlé vzplanutí, které se předvádí zvláště v balkonové scéně, přerůstá v silný životní vztah, který oba milence staví takřka proti všem. Okolí usiluje o zlomení nově vytvořeného svazku, ať již zdůrazňováním rodového antagonismu, vypočítavostí, násilím, které se neštítí ani vraždy, nebo snižováním a neustálou ironizací. Je to odvěký svár, který Shakespeare předvídavě ukázal jako určující: mezi tvorbou, kreativitou a destrukcí, mezi silami tvoření a radosti z tvoření a silami závisti, nenávisti, zmaru a zkázy. Od počátku je v lásce veronských milenců prvek neštěstí a tragiky, které jako by předurčovaly jejich konání: je to věcné líčení toho, jak lidé pociťují síly, které se stavějí do cesty jejich štěstí, ale snad i emblém vědomí, že v lásce, která – jak dobře věděli lidoví básníci včetně autora (autorů) starohebrejské *Písně písní* a po nich František Halas a Vladimír Holan – je vždy spřažena se smrtí, člověk překračuje svůj omezený obzor a dostává se do jiné existenciální dimenze. Lítost a dojetí, které diváci a čtenáři po staletí prožívají při tomto milostném duetu z počátečních scén Shakespearova dramatu, jsou nejen lítostí a dojetím nad tragičností lidského osudu, ale také výrazem nesmrtelnosti citu, jímž se lidé odjakživa dotýkali majestátu bohů.

Francesco Hayez, *Poslední polibek Romea a Julie*, 1823,
olej, plátno, 291 × 202 cm, Villa Carlotta, Tremezzo, Itálie.

Kalypsó

Dodržování Desatera, zvláště přikázání sedmého, je strastiplná odysea
hodná snad jedině Homérova nezdolně věrného Odyssea.

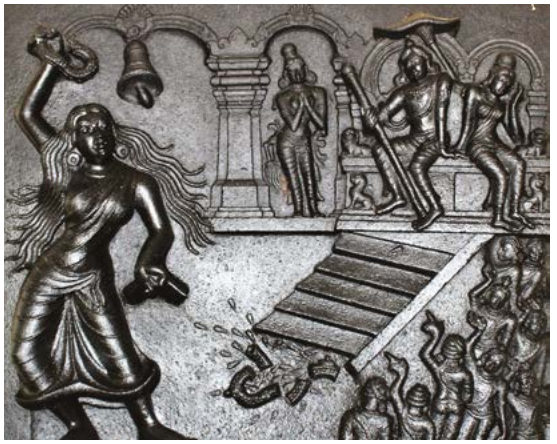

Arnold Böcklin, *Odysseus a Kalypsó*, 1882,
olej, mahagonové dřevo, 103,5 × 149,8 cm, Kunstmuseum Basel, Basilej, Švýcarsko.

Kalypsó (genitiv *Kalypsy*), dcera Atlanta, boha nesoucího na svých ramenou nebeskou klenbu, víla, která sídlila na ostrově Ógydii. Když na tento ostrov připlul Odysseus, zdržovala jej Kalypsó u sebe a slibovala mu nesmrtelnost, pokud si ji vezme za ženu. Odysseus u ní proti své vůli meškal sedm let. A sedm let (!!!!!!!) odolával svodům krásky. Ani jednou (sic!) neporušil jedno z nejdůležitějších přikázání Desatera *(Nesesmilníš!*, doslova *Nezcizoložíš!*), zůstal věrný své též věrné manželce Pénelopě, s níž se po svém strastiplném putování (odysea) šťastně shledal.
odysea (název a obsah přeneseně podle osudů hlavního hrdiny Homérovy básnické skladby *Odysseia*), dlouhá obtížná pouť, pestré životní osudy.

Kannagi

Kannagi představuje ideál manželky –
dbá na dekorum a ctí svého muže, i když s jinou občas hraje „kuželky“,
a v případě nutnosti je připravena pro něj i zemřít či zvládnout
jiný úkol převelký.
Kannagi – sen každého muže,
b e j v á v a l o kdysi „na zlatém kříži“,
teď tě každá hned stáhne z kůže,
jak Apollón Marsya v Kroměříži…

Anonym, *Kannagi rozbíjí na královském dvoře nákotníček*, reliéf, Umělecká galerie Silappadigáram (Silappathikaram Art Gallery), Púmpuhár (Poompukar), Nágapattinam (Tamilnádu).

Skalní reliéf byl vytvořen nejmenovaými frekventanty Government College of Architecture and Sculpture, Mámallapuram.

Kannagi a Kóvalan, ústřední postavy tragického příběhu literárně zpracovaného v tamilském eposu *Silappadigáram* (Příběh o nákotníčku), za jehož autora je označován princ a posléze mnich Ilangóvadigal (5.–6. století n. l.); česky *Píseň o klenotu* (Praha: SNKLU 1965). Kannagi představuje zosobnění věrnosti a oddanosti manželovi navzdory jeho nevěře. Kóvalan nejprve s tanečnicí/prostitutkou Mádavi probendil veškeré jmění a aby se znovu „postavil na nohy“, pokusil se prodat nákotníček své choti jako počinek. Poté co král dá Kóvalana pro falešné podezření z krádeže královnina nákotníčku bez soudu popravit, dokáže Kannagi, že ukradený královnin nákotníček byl naplněný perlami, zatímco ona měla v tom svém rubíny. Tím prokáže manželovu nevinu. Načež se Kannagi projeví také jako nelítostná mstitelka: utrhne si ňadro, vrhne je na královské město Madurai a to lehne popelem.

Kassandra

Kdyby trójská Kassandra přijala lásku mužného Apollóna co správná žena,
byla by jako moudrá věštkyně ctěna a za pravdomluvnost oceněna.
Mohla být *persona gratissima* a máti božských synů minimálně
a žádný smrtelník by se k ní nezachoval v azylovém chrámu animálně.
Ani Klytaimnéstra, nevěrná manželka krále Agamemnóna,
by ji nesetřela, že neumí homérskou řečtinu jako ona.

Kodros-malíř, *Aiás znásilňující Kassandru v chrámu u palladia,* 440–430 př. n. l., tondo attického červenofigurového poháru, průměr 32,6 cm, Musée du Louvre, Paříž, Francie.

Kassandra, dcera trójského krále Priama a jeho manželky Hekaby, proslulá věštkyně. Kassandra mohla svou krásou soupeřit s bohyní krásy a smyslné lásky Afrodítou. Svou lásku přislíbila bohu světla a slunce Apollónovi, dá-li jí schopnost věštit budoucí děje. Apollón jí vyhověl, avšak Kassandra odmítla splnit svůj slib. Rozlícený bůh ji potrestal tím, že nikdo nikdy jejím věštbám nevěřil. Proto Kassandra marně varovala před zkázou Tróje, každý se jí jen vysmíval. I poslední výstrahu o úskoku s trójským koněm nikdo nebral vážně. Když pak již Trója hořela, hledala Kassandra azyl v chrámě Pallas Athény. Achajský bojovník Aiás, zvaný „malý“ však nedbal božských zákonů a Kassandru zneuctil; Pallas Athéna ho ztrestala za znesvěcení svého chrámu smrtí ve vlnách moře. Po dobytí Tróje a dělení kořisti připadla Kassandra mykénskému králi Agamemnónovi. Ještě než se s ní vrátil do Mykén, porodila mu dvojčata. Agamemnónova žena Klytaimnéstra se ke Kassandře chovala velmi nepřátelsky. Dala jí najevo její podřízené postavení a šikanovala ji pro neznalost řečtiny. „Řekni to aspoň barbarskou rukou, když už neumíš mluvit!“ posmívá se jí v Aischylově *Agamemnónovi*, chtějíc ji donutit k potupnému dorozumívání pomocí posunků. Nicméně ani to by nepomohlo, protože pomsta byla již naplánována a Kassandra s dětmi byla zavražděna v ten samý den ještě dříve, než stejná smrt potkala i Agamemnóna.

persona gratissima (z latiny), mimořádně oblíbená a ctěná osoba.

Kateřina

Kyperská Kateřina, sebevědomá domina,
prý kvůli Kristovi odmítla padnout císařskému synku do klína.
Je to atraktivní, dosud kolující legenda,
jejíž obecné přijetí zajistila vhodně rozšiřovaná agenda.

Caravaggio, *Svatá Kateřina z Alexandrie,* ca 1598, olej, plátno, 173 × 133 cm, Museo Thyssen-Bornemisza, Madrid, Španělsko.

Kateřina, ženské rodné jméno ve významu „cudná, čistá, mravná“.

Legenda o sv. Kateřině, rozsáhlá anonymní veršovaná skladba z padesátých let 14. století; patří (spolu s *Legendou o sv. Prokopu*) k vrcholům české legendistické tvorby vůbec. Je závislá na latinských předlohách, avšak vykazuje značnou míru samostatnosti. Svatá Kateřina (encyklopedie svatých ji jednoznačně neidentifikují jako historickou postavu), krásná dcera kyperského krále Kosty, získala důkladné vzdělání v Alexandrii. Měla značně vyvinuté „feministické“ sebevědomí, takže si odmítla vzít za muže syna mocného římského císaře Maxentia (vládl 306–312), o němž se domnívala, že jí není roven. Tím zkomplikovala postavení své rodiny. Matka se ji snažila přivést k rozumu, pomoci měl i její rádce poustevník. Ten však nesplnil královnino očekávání, naopak Kateřině vylíčil jako ideálního muže nadpozemského Krista. Kateřina se do krásného a dokonalého Krista zamilovala. Aby se k němu přiblížila, dala se pokřtít. Když císař Maxentius přikázal, aby se v Alexandrii obětovalo pohanským modlám, Kateřina proti tomu vystoupila. Kateřina byla za svou vzpouru vůči pohanskému císaři uvězněna a mučena. Kromě jiného byla vpletena do soukolí, v němž dvě kola posetá železnými hroty a noži se točila na jednu stranu a další dvě se otáčela opačně (kolo se stalo jejím atributem). Kateřina, díkybohu, zůstala bez úrazu. Když jí pak císař nechal srazit hlavu, z jejích žil místo krve prýštilo mléko. Její tělo andělé odnesli na horu Sinaj, kde dodnes stojí klášter s jejím údajným hrobem. Příběh sv. Kateřiny, její lásky k Ježíši Kristu, byl v historii umění, zejména výtvarného, mnohokrát ztvárněn.

Simone Martini, *Svatá Klára*, 1322–1326,
detail fresky z cyklu *Scény ze života svatého Martina z Tours,*
Martinova kaple v bazilice San Francesco, Assisi, Itálie.

Klára

Jaká asi odvážná a futuristická vize
vedla papeže Pavla VI., když prohlásil
svatou Kláru za patronku televize?

Jako vždy: za vším ženu hledej!
Papež doporučil námět svatých milenců – Klára a František,
prý je ze svatých příběhů ten nej…

Jímavý příběh milé a jejího milého,
kteří po sobě dlouhá léta marně toužili,
avšak bok po boku skončili až v hrobce…

Do seriálu byli, bohužel, velmi nechutně zatažení
sourozenci král Václav I. a svatá Anežka z Česka!
Naštěstí Rada ČT hlasovala pro tento díl ke stažení.

Klára (z latinského *clarus*, „jasný“, „světlý“), ženské rodné jméno.
svatá Klára (vlastním jménem *Chiara Offreducio di Favarone*, 16. 7. 1194, Assisi, Itálie – 11. 8. 1253, Assisi, Itálie), italská řeholnice, zakladatelka řádu chudých paní od sv. Damiána v Assisi, nazývaných podle ní klarisky; je uctívána jako první světice přísného kontemplativního řádu klarisek a považována za patronku pradlen, sklenářů aj. a díky prohlášení papeže Pavla VI. (1897–1978) nejnověji také televize. Narodila se jako nejstarší ze tří dcer Favorina Scifi, vévody Sasso-Rosso a jeho manželky Ortolany. Byla ovlivněna osobností svého současníka sv. Františka a v devatenácti letech vstoupila do benediktinského kláštera. Když pak František získal v Assisi opuštěný chrám sv. Damiána se sousedním domem, shromáždil v něm nové řeholní společenství žen. První představenou této komunity byla zvolena Klára. Do kláštera ji následovaly také matka Ortolana a sestra Anežka. Řeholnice se nazývaly damianitkami a žily v úplné chudobě, poslušnosti, odříkání a klauzuře. V roce 1255 papež Alexandr IV. Kláru svatořečil jako svatou Kláru z Assisi. Sv. Klára byla nejdříve pochována v Assisi po boku sv. Františka v kostele sv. Jiří. Po dostavbě baziliky sv. Kláry při klášteře v Assisi v roce 1260 byly její ostatky přeneseny do tohoto chrámu. Klářino učení a věhlas se postupně šířily a inspirovaly jinde v Evropě k zakládání klášterů a řeholních společenství. K prvním následovnicím patřila Svatá Anežka Česká (mezi lety 1205 a 1211–1282). Spolu se svým bratrem, králem Václavem I. (1205–1253), založila v Praze na Starém Městě panenský klášter sv. Františka, do kterého brzy sama vstoupila.

Kleopatra

Srdce jde někdy jiným směrem než hlava.
Tětiva života pak může být napřažena k nesnesení,
to se i krásným a chytrým ženám, jako byla Kleopatra, stává.

Guido Cagnacci, *Sebevražda Kleopatry*, po 1659, olej, plátno, 153 × 168,5 cm, Kunsthistorisches Museum, Vídeň, Rakousko.

Cagnacci Kleopatru ztvárnil několikrát. Zde je namalována sedící na židli s vysokým opěradlem – velmi vzdálené klasice – a zmije se jí ovíjí kolem předloktí. Kleopatra je do pasu nahá, jako její služebné. Technika i symbolika propůjčují obrazu erotický charakter: silná smyslnost ženského těla se spojuje s jemnou barevností, aby probouzely smysly a soucit diváka.

Kleopatra VII. (69–30 př. n. l.), egyptská královna od roku 51 př. n. l.; poslední panovnice z dynastie Ptolemaiovců. Výrazná osobnost, která se dokázala prosadit ve sporu o následnictví; podle svých schopností chránila suverenitu Egypta vůči Římu tak, že svým vztahem k Caesarovi a Marku Antoniovi významně zasáhla i do římské politiky. Po Caesarově smrti podporovala jeho stoupence, zejména Marka Antonia, a spolu s ním usilovala o obnovení původních hranic ptolemaiovské říše z počátku 3. století př. n. l., doby její největší slávy. V námořní bitvě u Aktia roku 31 př. n. l. byli oba spojenci (i milenci) poraženi Octavianem Augustem a spáchali sebevraždu. Výsledek této bitvy znamenal vítězství Římanů a politický vzestup Octaviana. Egypt se stal římskou provincií a Řím naplnil svůj sen o vládě nad Středomořím. Kleopatra jako jediná mezi egyptskými panovníky z řecké dynastie Ptolemaiovců považovala za užitečné naučit se i jazyk, jímž mluvilo domácí egyptské obyvatelstvo. Pozdější tradice líčí Kleopatru VII. jako neobyčejně krásnou ženu typu *femme fatale*. Pravdou je, že podle portrétu na mincích byla dost všedního zjevu a měla velký nos. Tyto nedostatky však dokázala kompenzovat svými schopnostmi a možnostmi, jaké jí poskytovalo její výjimečné postavení. V renesančním a porenesančním malířství přibyla k dvěma často zobrazovaným ženským hrdinkám – Juditě a Lukrecii – postava třetí: Kleopatra. Z lásky k Antoniovi se usmrtila zmijím jedem, a tak představuje další aspekt zranitelnosti sexualitou, který mužská fantazie přenáší na ženy.

Kristina

Christine de Pisan, krásná, ale i pichlavá jak růže,
přesvědčena, že trn zápasu za práva ženy něco zmůže,
vyčetla sorbonnskému učenci de Meungovi hulvátství.
Kdo na ni dnes naváže, kdo zkrotí pánovité muže?

Mistr Města žen, *Ženy budují město,* počátek 15. století, iluminace na pergamenu, 12 × 18 cm, ilustrace z díla *Christine de Pisan Cité des dames,* Bibliothèque nationale de France, Paříž, Francie.

Christine de Pisan (1363, Benátky, Itálie – asi 1431, klášter v Poissy, Francie), francouzská básnířka, prozaička a filozofka italského původu; první ženská autorka v dějinách francouzské literatury. Je autorkou milostných nostalgických básní, kroniky francouzského krále Karla V. a četných filozofických a etických pojednání o vládě, ctnostech a právech žen. Ve svém díle se zastává encyklopedického vzdělání (například *Chemin de longue estude*, „Cesta dlouhého studia“, 1403). V šestadvaceti letech ovdověla a ocitla se sama s třemi dětmi. V tomto období čelila několika soudním procesům kvůli nesplaceným dluhům po zesnulém manželovi a trpěla hmotnou bídou. Přijala proto místo písařky na královském dvoře a začala skládat lyrické skladby, které záhy zaznamenaly velký úspěch. Kromě poezie publikovala i spisy filozofické, politické, právnické, a dokonce vojenské. Angažovala se v zápase za práva žen a jejich větší roli ve společnosti. Hájila ženy před ideovými útoky, které byly časté zejména v literárních pracích tehdejších autorů. Její kritika je jakýmsi manifestem za ženská práva a je považována za základní kámen feministického hnutí. Tvořila ideovou a literární oponentku Jeanu de Meung (1240–1305).
Kristina (též *Christine*, *Kristiana*, *Kristýna* ve významu „křesťanka“), ženské rodné jméno řeckého původu.

Římský anonym, *Trůnící Kybelé,* kolem 50 n. l.,
mramor, 162 × 70 × 64,5 cm, Gettyho vila, Los Angeles, Kalifornie, USA.

Kybelé

Nevěrník Attis podcenil Kybelu,
zřejmě o jejích schopnostech věděl starou belu.
Sama Kybelé sdělila v jedné intimní chvíli vestálce Claudii:
„Žádná škoda, milá Claudie, jako milenec stejně nestál ani za starou belu!“

Naučení

Přílišné majetnické nároky a vztahy
mají na milostný život vliv neblahý.

Kybelé (genitiv *Kybely*), původně asijská bohyně. Její kult splynul u Řeků s kulty bohyně Země Gáie, a Diovy matky Rheie. Římané ji ztotožnili s bohyní Opou. Byla nazývána *Veliká Matka bohů* a uctívána v podobě černého kamene, patrně meteoritu, v Pessinúntě ve Frygii. Odtud byl kámen za druhé války punské získán Římany. Při převozu prý loď uvázla na písčině a nemohla pokračovat v plavbě do Říma. Teprve, když se vestálka Claudia chopila lana, aby sama vlekla loď, a tak dokázala panenskou čistotu, z jejíž ztráty byla nařčena, dala se loď opět do pohybu. Kult bohyně byl v Římě svěřen kněžím zvaným *galli* a měl orgiastický ráz. Sama bohyně měla řadu milenců, na něž pohlížela majetnicky: její milenec Attis se zamiloval do nymfy a Kybelé za to na něj seslala šílenství, v kterém mladík sám sebe vykastroval a zemřel na způsobená zranění. Z jeho krve pak vzešly violky (v lidové mluvě se jedná o klasické „fialky“; barva květů je modrá až fialová, vzácně bílá). Attidova smrt byla v mystériích vykládána jako záchrana duše z hmotného světa. Antičtí umělci Kybelu zobrazovali jako vysokou ženu, jejíž hlavu věnčí hory, věže nebo hradby měst. Nejčastěji je však zachycena na voze taženém lvy nebo pardály. Mnoho jejích vyobrazení je známo z vázových maleb, kde je obvykle obklopena satyry a silény. Téma inspirovalo i později slovesné a výtvarné umění (Böcklin, Mantegna, Rodin, Vrchlický).

stát za starou belu, (v obecném jazyce, expresivně) nestát za nic.

vědět starou belu, (v obecném jazyce, expresivně) nevědět nic.

vestálky (z latinského *Vesta*, „římská bohyně domácího krbu“), sbor šesti panenských kněžek bohyně Vesty ve starověkém Římě. Původně patřily pod pravomoc krále, později nejvyššího pontifika. Jejich úkolem bylo pečovat o oheň ve Vestině chrámu a spolupůsobit při výkonu státního kultu; po dobu této služby musely zachovávat panenství (*virgo*).

Ladislava

Jméno Ladislava se táhne jak širošírá rovina Hané,
dostala je i naše znamenitá zpěvačka Laďka K.
Dnes je ale děvčátkům nedávají, doba dala dlouhým jménům vale…

Jaroslav Koléšek, *Ladislav a Ladislava Kozderkovi*, 2019, pískovec, kov, 110 × 105 × 105 cm, předzahrádka domu v Brně na ulici Jana Uhra 26.

Ladislava Kozderku symbolizuje klavír, ze kterého vychází sluneční disk symbolizující jeho oslnivou hudební tvorbu, současně však připomíná kotouč cirkulárky, kterou si jeho dcera Laďka Kozderková jako by prořezávala cestu pro své vlastní umělecké směřování, lišící se od směru, který jí plánoval otec.

Ladislava, ženské rodné jméno slovanského původu; jde o ženskou podobu křestního jména *Ladislav* a variantu jména *Vladislava*, „slavná vládou“. Jméno u nás proslavila zpěvačka a herečka Ladislava „Laďka“ Kozderková (1949–1986); pro své výkony přezdívaná „česká Barbra Streisandová“ nebo „Lady Muzikál“.

Laena

Laena se zachovala jako nezkrotná lvice,
zůstala práva své přezdívce, ba ještě více.

Jiří Eliška, *Hetéra*, 1980, kresba tužkou, pastelky, tuš, A2.

Laena, přezdívka athénské hetéry z 2. poloviny 6. století př. n. l. Byla důvěrnou přítelkyní Tyranobijců Harmodia a Aristogeitóna. Při vyšetřování, které nastalo po jejich úspěšném útoku na Peisistratova syna Hipparcha roku 514 př. n. l. a při němž oba spiklenci zahynuli, byla krutě mučena, nic však neprozradila. Tak jako Athéňané později věnovali pomník Tyranobijcům, rozhodli se uctít i památku Laeny. Protože nechtěli v její soše oslavit hetéru, zobrazili ji v podobě lvice, jak odpovídalo její přezdívce, a navíc bez jazyka, protože se při krutém výslechu zachovala, jako by ho neměla.

Lakšmí

Královna z Džhánsí – Lakšmí Bái
vešla vedle bohyně Lakšmí do indických bájí,
po boku řeckých bohyní stanula zase Penthesileia –
starobylé vzory žen, co statečností čest si samy hájí.

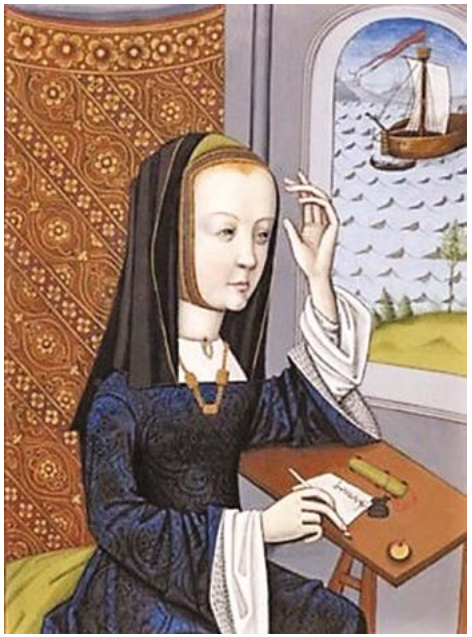
Anonym, *Jezdecká socha Lakšmí Bái s princem Dámódarem*, Sólápur, Mahárášta, Indie.

Lakšmí, v hinduistické mytologii jméno bohyně lásky, krásy a plodnosti; manželka boha Višnua; je zobrazována s lotosovým květem v ruce nebo sedící na lotosu.
Lakšmí Bái (19. 11. 1828, Váránasí, Indie – 17. 6. 1858, Kótá kí Sarái u Gválijaru, Indie), královna (*rání*) z Džhánsí; hrdinka Velkého indického povstání proti Britům. Královna měla ženskou osobní gardu složenou výhradně z „amazonek“ znalých bojových umění – nazývají se *Durgádal* (jednotka bohyně Durgy). Po pádu Džhánsí pokračovala v boji, spolu s Tántijou Tópé dobyla britskou pevnost Gválijaru a po statečném odporu padla v bitvě s britským vojskem, oblečena do mužské uniformy; prý se tak stalo v osobním souboji s jedním z britských kavaleristů, když byla zabita ranou z karabiny. Ještě prý stihla rozdat veškerý svůj majetek, včetně náhrdelníku, svým spolubojovníkům, a pak zemřela. Po celé Indii jí byly budovány pomníky a stala se symbolem boje za svobodu.
Penthesileia, v řecké mytologii dcera boha války Area, královna Amazonek. V trójské válce se bila s řeckým hrdinou Achilleem až do posledního dechu, a tak jí Achilleus mohl pohlédnout do očí až v okamžiku, kdy ji smrtelně zranil svou zbraní. V té chvíli prý se zamiloval, ale vrátit jí unikající život už nemohl…

Láodameia

Kdyby na věštbu boha Prótea dal,
mohl Prótesiláos odhalit Odysseovu lest
a nechat trójský šíp putovat dál…

A tak se dozvěděl, zda ho má jeho žena ráda
a zda Próteova věštba je ta pravá,
až v podsvětní říši mrtvých boha Háda…

Robinet Testard, *Láodameia láskyplně píše Prótesiláovi*, mezi 1496 a 1498, miniatura z Ovidiova díla *Heroides* (**Listy heroin**, 20–2 př. n. l.) ve francouzském překladu Octaviena de Saint-Gelaise (1468–1502), Bibliothèque nationale de France, Paříž, Francie.

Láodameia, oddaná manželka Prótesiláova. Prótesiláos byl prvním padlým z Řeků v trójské válce: toužil po vyniknutí, a proto se bez rozmýšlení vrhl na trójský břeh hned poté, co tam Odysseus hodil svůj štít. Oba sice znali Próteovu věštbu, že ten, kdo se první dotkne trójské země, zemře, ale Odysseus obratně skočil na svůj štít a věštba se vymstila Prótesiláovi, jenž byl vzápětí zasažen trójským šípem. Jeho manželka Láodameia ze žalu spáchala sebevraždu; podle pozdější římské verze jí bylo dovoleno vyvést na chvíli Prótesiláa z podsvětí, ale pak se tam musela vrátit a zůstat s ním. Tak je tento motiv zobrazován i na římských sarkofázích.

Lea

Zvolit Leu nebo Ráchel?
To není úloha pro Buridanova osla.
Rodinný typ zvolí Leu kvůli kojení zdravého pokolení,
milovník ženské krásy sáhne po Ráchel.

Dante Gabriel Rossetti, *Dantova vize Ráchel a Ley* (scéna z XXVII. zpěvu Dantovy *Božské komedie*), akvarel, papír, 35,2 × 31,4 cm, Tate Britain, Londýn, Anglie.

Lea (z akkadského *lú*, „býk“, *litu*, „kráva“), hebrejské ženské jméno. Podle *Starého zákona* (Gn 29,16–49,31) manželka praotce Jákoba a dcera Lábana, starší sestra Ráchel, kterou si vyžádal Jákob za ženu a sloužil proto Lábanovi po sedm let. Lában však o svatební noci podstrčil Jákobovi starší Leu, takže Jákob musil za Ráchel, kterou pojal za svou další ženu, sloužit Lábanovi ještě dalších sedm let. Lea porodila podle Gn 29,32–30,20 Jákobovi šest synů (Rúben, Šimeón, Lévi, Juda, Isachar, Zabulón), které bible považuje za praotce jednotlivých izraelských kmenů. Otrokyně Ley Zilpa porodila Jákobovi syny Gáda a Ašera, kteří byli rovněž podle tehdejšího práva považováni za děti Ley. Podle biblické tradice byla Lea pohřbena v Chebrónu, v hrobě Abrahamovy rodiny v Makpele (Gn 49,31).
Ráchel, hebrejské osobní jméno, původně znamená „ovce“. Postava ze *Starého zákona* (Gn 29,6–35,20), z období patriarchů. Manželka Jákoba, který ji získal za ženu od jejího otce Lábana, ovšem spolu s její starší a méně sličnou sestrou Leou. V průběhu soupeření obou sester o to, která porodí více synů, porodily Ráchel a Lea (spolu s jejich otrokyněmi) Jákobovi dvanáct synů, považovaných za prapředky izraelských kmenů.

Libuše

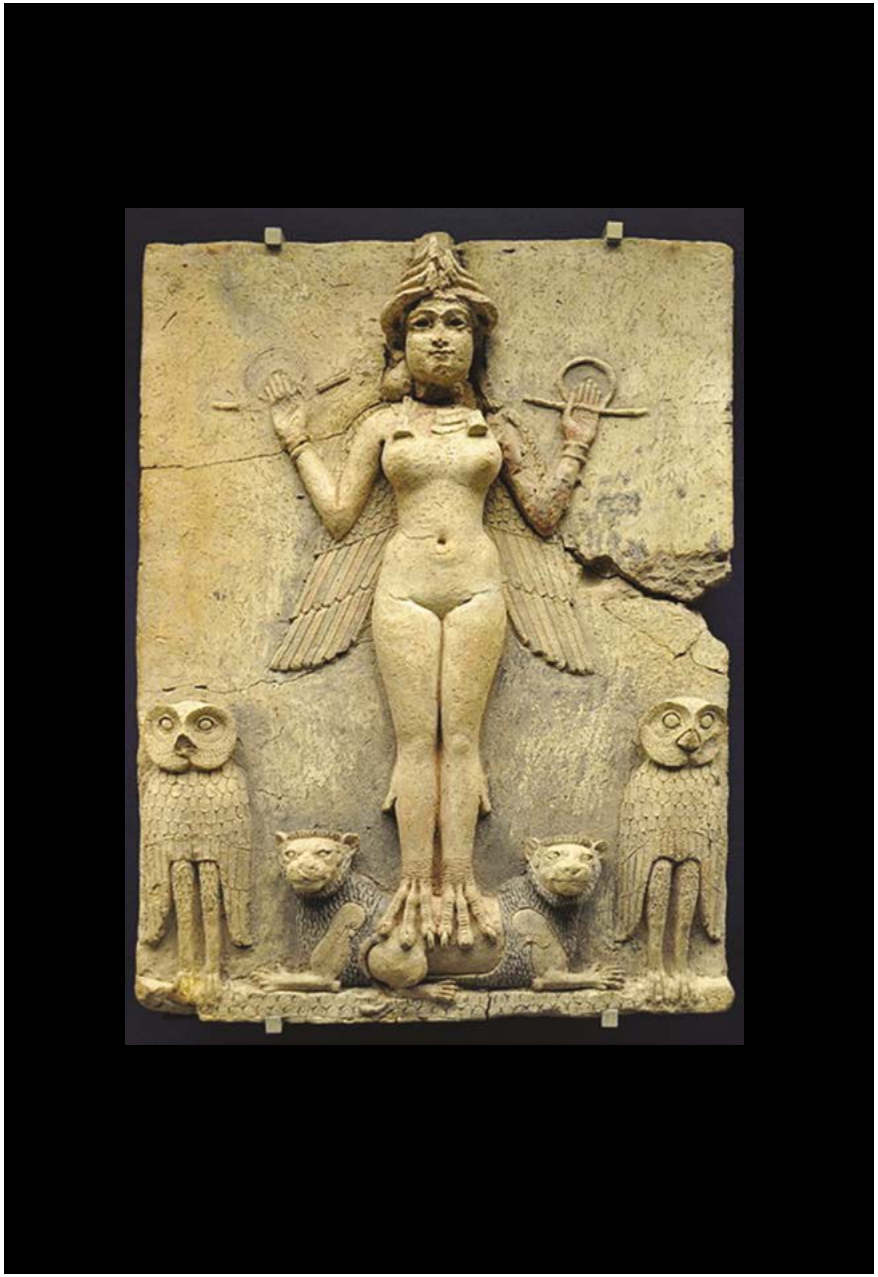
Jeden Přemysl a dva voli
usilovně pracovali na dědičné roli.
Libuše:
„Zanechej volům roli,
Přemysle, ty máš teď jinou roli.
Budeš sice dál vládnout s voly,
ale naplníš tím čestnou dynastickou roli.“
Přemyslovci vymřeli, nikoli však voli,
a tak dnes ovládaní z vlastní vůle zas mocné voly volí.
Ať se však volí jakkoli na té české roli,
zvolení voli z voličů bez vůle udělají zase jenom voly.

Josef Václav Myslbek, *Přemysl a Libuše*, 1890, pískovec, výška 400 cm, Praha-Vyšehrad.

Sousoší je součástí čtyř monumentů (*Ctirad a Šárka, Lumír a alegorie písně, Záboj* a *Slavoj*) na motivy z českých pověstí, vzešlých z vítězného konkurzu na výzdobu Palackého mostu. Myslbek je vytvářel v letech 1889–1897. Při bombardování Prahy v únoru 1945 byla sousoší poškozena (*Přemysl a Libuše* nenávratně; byla zhotovena replika), posléze byla přemístěna na Vyšehrad.

Libuše (odvozeno patrně od slova *libá*, „milá, příjemná“), české ženské rodné jméno.
Libuše, podle pověsti zaznamenané v Kosmově latinské *Kronice české* byla nejmladší a nejmoudřejší ze tří dcer (Kazi, Teta, Libuše) soudce Kroka; proslula i jasnovideckými schopnostmi („Město vidím veliké, jehož sláva hvězd se bude dotýkat…“). Po smrti otce byla kmenovou radou starších kmene Čechů ustavena soudkyní. Po konfliktech s některými muži zvolila si za muže Přemysla Oráče (Libušina volba jej zastihla při orbě s dvěma volky) a stala se zakladatelkou dynastie Přemyslovců.

Babylonský anonym, *Lilit, královna noci,* 19.–18. století př. n. l.,
starobabylonské období (asi 1894–1595 př. n. l.),
terakotový reliéf, 49,5 × 37 × 4,8 cm, British Museum, Londýn, Anglie.

Lilit

Původem větrná žena z pouštního písku
noční temnotou šíří vášeň a svár,
neunikneš Lilitinu hadímu stisku,
plamenné soví oči proniknou do všech spár.

Potkat *succuba* nebo *incuba*, to vyjde nastejno –
od obou nočních démonů hrozí záhuba.
Vyčetl jsem to ze spisu *Malleus maleficarum*
a jiných učených knih. Ještěže nejsem mnich!

incubus (z latinského *in-cubare,* „ležet na něčem, ležet nahoře“), ve středověké křesťanské mytologii démon, který pohlavně obcuje se ženami; ve spánku je znásilňuje, případně u nich vyvolává sexuální představy. V době čarodějnických procesů, jak nás zpravuje spis *Malleus maleficarum* (1486, Kladivo na čarodějnice), incubové tvořivě spolupracovali se succuby: succubové sbírali semeno mužů, s nimiž obcovali, aby je incubové používali k oplodňování žen.
Lilit (akkadsky *lilítu*), původně duch větru zpodobovaný s dlouhými a rozcuchanými vlasy a křídly. Později byl mylně spojen s hebrejským slovem *lajil*, „noc“, a změněn v ženského démona noci – succuba, který napadá osamělé spáče. Termínem *lajla* se též označoval anděl noci a početí. Ze spojení těchto dvou představ vznikla Lilit jako ženský démon ohrožující novorozence a rodičky a svádějící muže ve spánku. Podle židovské legendy byla *Lilit* první Adamovou ženou, která ho opustila a byla za to potrestána smrtí svých dětí. Lilit vstoupila do literatury a výtvarného umění jako archetyp *femme fatale*, přitažlivé ženy, schopné svou krásou a šarmem okouzlit muže a podmanit si je.
succubus (z latinského *suc-cubare*, „ležet vespod“), ve středověké křesťanské mytologii démon, který svádí muže, zvláště mnichy, pohlavně se s nimi stýká, a přitom je vyčerpává, někdy až k smrti. Působení succuba byla připisována i poluce (mimovolný výron ejakulátu probíhající ve spánku).

Římský anonym, *Livia Drusilla,* kolem roku 31,
čedič, výška 32 cm, Musée du Louvre, Paříž, Francie.

Livia

V novém zlatém věku za božského Augusta
nebyly už mravy zrovna podle císařova gusta.

Rodina byla v krizi, váha manželství chátrala,
a porodnost Římanek tím pádem klesala.

Navíc jeho třetí žena, Livia Drusilla,
byla panovačná a Augusta sem tam i „dusila“.

Nutila ho třeba, aby jí, dceři a pak i vnučce, u Dia!,
před spaním recitoval erotické verše holobrádka Ovidia!

Konečně se vzchopil a zařval jako tur:
„Vir sapiens qui pauca loquitur!“
Livia se jen útrpně pousmála…,
a vládce zas upadl do svých chmur.

„Za tu troufalost bude zítra číst úryvky z Shakespearova Hamleta,“
blesklo jí, „ať si Caesar Octavianus Augustus uvědomí jaká ho čeká odveta:

‚Snad velký Caesar, proměněný v hlínu,
stal se dnes kusem lepenice na skulinu,
a nemá, imperátor, jiný účel,
než nedat větru, aby skrze škvíry skučel.‘“

Augustus, Octavianus A. (*Caesar Augustus*, 23. 9. 63 př. n. l., Řím, Itálie – 19. 8. 14 n. l., Nola u Neapole, Itálie), první římský císař, vládl od roku 27 př. n. l. Augustus se snažil o obnovu tradičních římských ctností, uvolnění mravů za pozdní republiky a císařství vyvolalo totiž krizi rodiny a následně i výrazný pokles porodnosti a počtu římských občanů. Augustus se snažil i tuto situaci řešit sérií zákonů, které měly upevnit rodinu, zvýšit populaci, zejména u příslušníků staré římské aristokracie, senátorů a jezdců, a zamezit cizoložství a nevěře. Občanskou morálku povýšil na věc veřejného zájmu a za cizoložství stanovil přísné tresty.
Livia (též *Livie*; jde o ženskou podobu jména *Livius* a vykládá se jako „pocházející z římského rodu Liviů“), ženské rodné jméno.
Livia Drusilla (58 př. n. l. – 29. n. l), třetí manželka císaře Augusta. Ten přinutil jejího prvního manžela Tiberia Claudia Nerona, aby se s ní rozvedl. Za Augustovy vlády měla značný politický vliv, který uplatňovala zejména ve prospěch svých synů z prvního manželství – Tiberia a Drusa. Po smrti Augustově získala titul *Augusta* a byla spoluvladařkou Tiberiovou. Tiberius však její vládychtivost postupně omezoval.
Vir sapiens qui pauca loquitur (z latiny), Moudrý je ten, kdo málo mluví.

Lotta

Rozjímání o životě a smrti, štkaní, mdloby a utrpení,
pouze takovou lásku sentimentalismus cení,
jakož i její nenaplnění, což potkalo Werthera a Lottu.

August Wilhelm Amberg, *Přednáška z Goethova Werthera*, 1870, olej, plátno, 93 × 118 cm, Alte Nationalgalerie, Berlín, Německo.

Lotta (též *Lota*, odvozenina od francouzské podoby jména *Karla* [*Charlotte*] ve významu „svobodná žena“, „vzácná paní“, „královna“, „vládkyně“), ženské křestní jméno. Nejslavnější nositelkou tohoto jména se stala postava z románu *Die Leiden des jungen Werthers* (1774, český název *Utrpení mladého Werthera*) německého básníka, dramatika, prozaika, filozofa a přírodovědce Johanna Wolfganga von Goetha (1749–1832). Goethe, představitel německého klasicismu, preromantismu (sentimentalismu) a romantismu, byl zasažen vlnou citových exaltací, které zaplavily Evropu v druhé polovině 18. století. Začalo to nevinně v první třetině věku v Anglii, kde básníci Edward Young (1683–1765) a Thomas Gray (1716–1771) vytvořili takzvanou „hřbitovní poezii“ („Churchyard School of Poetry“), elegicky laděný, kontemplativní směr rozjímající nad nenávratností času, nad stíny mizejících pokolení a nad životem, smrtí a nesmrtelností. Sentimentalismus, jak se nový směr začal záhy nazývat, měl svou poetiku a etiketu líčení milostných scén: na rozdíl od barokně klasicistických pochodů skrytých v lidském nitru měl nový směr i extrovertní aspekt. Lidé projevovali citové pohnutí pláčem, hysterickým štkaním, dokonce mdlobami a padáním na zem. Tato egocentričnost lásky je patrná i v příběhu Werthera a Lotty. Román je souborem Wertherových dopisů; je románem nikoli dialogickým, ale monologickým, obrovitou konfesí mladého člověka, který tápe ve světě naplněném nejistým a nedosažitelným. Jeho sebevražda jako výsledek nenaplněného milostného citu je oznámena na konci díla.

Lucie

Oční a zubní lékařství, pro lidstvo tak důležité obory, opatruje
pouze slabá žena –
v prvním případě svatá Lucie a ve druhém snad ještě svatější Apolena.

Domenico di Pace Beccafumi, *Svatá Lucie*, 1521, olej, dřevěná deska, Pinacoteca Nazionale, Siena, Itálie.

Lucie (z latinského *lux*, „světlo“; význam jména „světlá, zářící), ženské rodné jméno.
svatá Lucie (284(?)–304), katolická svatá (oslavována 13. prosince) i pravoslavná svatá. Pocházela z dobře situované syrakuské rodiny, ale rozdala svůj majetek i plánované věno chudým. Byla udána jako křesťanka. V době velkého pronásledování křesťanů se odmítla provdat za pohanského aristokrata, neboť si chtěla zachovat mravní čistotu pro Ducha svatého. Byla proto pohnána před místní úřady v Syrakusách na Sicílii. Od správce města se dozvěděla, že její nápadník na ní nejvíce miluje oči. Proto si je vyloupla a podala je úředníkovi se žádostí, aby je tedy šlechtici předal. Do druhého dne se jí však zázrakem opět vrátil zrak – Panna Maria ji obdařila ještě krásnějšíma očima. Když pobouřený správce zjistil, že je prostoupena Duchem svatým, rozhodl se ji nechat zneuctít. Rozkázal, aby byla poslána do nevěstince. Přišli vojáci, aby Lucii odvedli, nedokázali s ní však pohnout. Stejně tak neúspěšný byl i pár volů. Zlomit její vůli nedokázala ani žhavá pryskyřice, kterou jí lili na kůži. Než jí nakonec prokláli krk mečem, předpověděla pád císaře Diokleciána a povolení křesťanské víry. Její poselství shrnuje výrok „Ti, kdo žijí cudný život, jsou chrámem Ducha svatého.“ Je patronkou slepců, optiků, kajících se nevěstek, pomáhá při očních nemocech, při epidemiích nebo pandemiích.

Ludmila

Patnáctého září roku 921 byla vlastním závojem uškrcena
na hradišti Tetín ctnostná a nad jiné ušlechtilá žena,
byla vzata na nebesa a na zemi svatořečena.
Zato její snacha, Drahomíra ze Stodor,
byla horší než dýmějový mor,
neřesti dokonalý vzor.

Mistr Dalimilovy kroniky, *Vražda svaté Ludmily*, 30.–40. léta 14. století, iluminace, pergamen, celostránková ilustrace latinského překladu (tzv. Pařížský zlomek) Dalimilovy kroniky, Národní knihovna České republiky, Praha.

Malíř zachytil na malé ploše dramatický příběh raných českých dějin: Drahomíra dává Tunnovi a Gommonovi (svým družiníkům patrně franského nebo vikinského původu) koně a stříbro, aby zavraždili Ludmilu; družiníci před Ludmilou a Václavem; Ludmila se zpovídá a připravuje na smrt; násilníci vyrážejí dveře komnaty a rdousí Ludmilu jejím závojem (závoj se pak stal Ludmiliným atributem po jejím uvedení do českého zemského panteonu světců); Václav, ležící na loži, je zobrazen jako dítě; v poslední sekvenci povznášejí andělé tělo světice na nebesa.

Ludmila (též *Lidmila*; ve významu „lidu milá“), ženské rodné jméno slovanského původu.
Ludmila (860–15. 9. 921, hradiště Tetín), česká kněžna z kmene Pšovanů; manželka knížete Bořivoje I. (mezi 852 a 855 – mezi 888 a 890) a matka Spytihněva I. (kolem 875–915) a Vratislava I. (888–921). Spolu s Bořivojem byla kolem roku 882 pokřtěna na Velké Moravě sv. Metodějem a stala se horlivou šiřitelkou křesťanství. V roce 921 po smrti knížete Vratislava I. převzala výchovu svých vnuků, Václava (asi 907–929 nebo 935) a Boleslava I. (asi 915–asi 972). Z obavy o vliv na Václava byla na příkaz své snachy Drahomíry (kolem 877, případně 890–po 935) zavražděna. Jako světice byla Ludmila ctěna od 12. století a stala se předmětem četných středověkých legend a kronik.

Lukrécie

Tragický příběh vznešené ženy bude vždycky dojímat…
Ruka Sexta, chtivého násilného sexu, ani nezaváhá,
vždyť jeho rukou sám ďábel ctnost osahává,
a Lukrécie neváhá ve jménu lásky umírat.

Tizian, *Tarquinius a Lukrécie*, ca 1571,
olej, plátno, 189 × 145 cm, Fitzwilliam Museum, Cambridge, Anglie.

Zneuctění a sebevražda Lukrécie, tragičnost a historický význam s tímto příběhem spjatý se staly častým námětem výtvarného umění.

Lukrécie (vychází z římského příjmení *Lucretius*, jež bylo odvozeno patrně z latinského *lucrum*, „bohatství“, „zisk“), ženské rodné jméno.
Lukrécie, krásná a ctnostná manželka Lucia Tarquinia Collatina. Když ji přepadl a zhanobil syn násilnického krále Tarquinia Superba Sextus, nesnesla potupu. Vyznala se manželovi a na důkaz své neviny se probodla. Tato tragédie ženy byla Římanům podnětem ke vzpouře proti etruským Tarquiniovcům roku 510 př. n. l. Král byl i s rodinou vyhnán z Říma a zřízena republika; prvním konsulem svobodného města se stal Lukréciin manžel.

Aubrey Vincent Beardsley, *Lýsistrata*, 1896,
kresba perem, papír, 22 × 15 cm, ilustrace k Aristofanově komedii *Lýsistrata*.
Lýsistrata vetkla mírotvornou olivovou ratolest do penisu; tento akt symbolizuje mužskou kapitulaci a ukončení ničivé války – milování pokořilo válčení.

Lýsistrata

Lýsistrata (Tajuplně.):
Tak slyšte – nesmím tajit už tu věc:
ó ženy, máme-li kdy přinutit
své muže v míru žíti, musíme
se zdržet – (Váhá; napětí.)

Kleoníké (Nedočkavě.):
Čeho?

Lýsistrata (Důtklivě, obracejíc se na všechny ženy.):
Uděláte to?

Kleoníké (Vybuchne, nečekajíc na ostatní.):
Ó, ano, byť by to byla naše smrt! (Souhlas u žen.)

Lýsistrata (S ulehčením.):
Nuže, zdržeti se – kyje mužova!

Lýsistrata, hlavní postava stejnojmenné komedie řeckého dramatika Aristofana (446–386 př. n. l.), nejslavnějšího z autorů staré attické komedie. Zachovalo se od něj jedenáct komedií, v nichž karikuje společenské a politické poměry v Athénách v době peloponnéské války a v období následujícím po ní. Ve hře *Lýsistrata* tlumočil své přání, aby byla uzavřena mírová dohoda mezi Athénami a Spartou. Athény byly sice neporazitelné a nevyhladovitelné díky dlouhým hradbám, které je spojovaly s přístavem v Peiraieu, o to více však Sparťané pustošili attický venkov. Nespokojenost s dlouhodobým konfliktem v Aristofanově satiře svérázně řeší ženy. Athéňanka Lýsistrata („ukončující boje“) navede ženy obou znepřátelených stran k odpírání manželských povinností do té doby, dokud muži neskončí s válkou. V komickém kontextu se aspoň takto dovoluje ženám zbaveným společenského vlivu zasahovat do osudů obce a prosadit rozumnější a mírumilovný názor. Aristofanovy hrdinky jsou schopné a rázné ženy a jsou protikladem nerozhodných a šosácky uvažujících mužů, které jejich neobvyklá aktivita pobuřuje. Autor ženy však přesto neglorifikuje, pouze je ukazuje jako subjekty schopné jít za svým rozhodnutím.

Maja

Bez šatů, bez šperků, jen krásou a mládím svádí
žádostivá, koketní Goyova Maja bez svatozáře.
Dnes v madridském Pradu sotva někomu vadí,
inkvizice ji ale nadlouho zavřela do depozitáře.

Francisco de Goya y Lucientes, *Nahá Maja*, kolem 1800,
olej, plátno, 97 × 190 cm, Museo del Prado, Madrid, Španělsko.

Francisco de Goya y Lucientes, *Oblečená Maja*, kolem 1803,
olej, plátno, 95 × 190 cm, Museo del Prado, Madrid, Španělsko.

Maja (též *Maya*, *Maia*; v antické mytologii byla Maia nejstarší z Plejád, skupiny sedmi hvězd v souhvězdí Býka), ženské rodné jméno. Maja, nahá žena na slavném Goyově obraze *Nahá Maja* není ani bohyní, jejíž nádheře se kořímе, ani nevinnou světicí hodnou zbožnění, nýbrž ženou z masa a kostí, svůdně uvelebenou na polštářích, vědomou si své erotické přitažlivosti. Důmyslnou kompozicí a kombinací tlumených barev je zobrazeno a oslaveno smyslné a tajemné ženství krásné kurtizány, námět v dobovém španělském malířství výjimečný. Goya namaloval i *Oblečenou Maju* a traduje se, že oba obrazy byly nainstalovány tak důmyslně, aby se pomocí tajného mechanismu daly vyměňovat. V roce 1813 byly zkonfiskovány španělskou inkvizicí a malíř byl v roce 1815 obžalován. I *Oblečená Maja* připadala kritikům obscénní, v přiléhavých šatech, s přímým troufalým pohledem totiž působí ještě smyslněji, a je nepochybné, že autor se neřídil konvencemi portrétního umění. Legenda ztotožňuje Maju s vévodkyní z Alby, Goyovou přítelkyní, někteří uměnovědci v ní vidí prototyp ženy té doby, protože podobná kráska s černými lokýnkami a svádivým pohledem se objevuje i v jiných obrazech umělce či jeho přátel.

Marie

Tím jménem dávají rodiče najevo,
že jejich děvče bude jak biblická Marie,
zalíbí se i Bohu nebo bude konat zázraky
jak „Tvrdohlavá Marie“ Curie-Skłodowská,
snad i pro mateřství bude mít nejlepší vlohy.

Jean Fouquet,
Panna Maria s dítětem a anděly
(detail), ca 1452–1455, pravé křídlo
z Melunského diptychu, olej, dubová
deska, 91,8 × 83,3 cm, Koninklijk
Museum voor Schone Kunsten
Antwerpen, Antverpy, Belgie.

Ježíšek v Mariině náručí tváří se
netečně, ba nevděčně,
neboť nejen jemu, i rudým andílkům
to ostentatio vadí,
když jeho sněhobílá panenská
maminka chová se tak dvojsečně –
honosně samu sebe jako kojnou pro
všechny lidi předvádí.

Marie (výklad původu a významu jména je nejasný, může mít kořeny v aramejštině (*marjam*, „kapka moře“, „krásná“, „paní“), hebrejštině (*Mirjam*, *Miriam* od *mara*, „drsný, hořký“) nebo dokonce v nejstarší egyptštině (*meri Amun*, doslova „milovaná Amóna“), ženské rodné jméno.
Marie, Panna Marie, matka Ježíše Krista. Křesťané jí přiznali titul Bohorodička, respektive Matka boží, která počala svého syna působením Ducha svatého. Svým svobodným souhlasem s Božím rozhodnutím, aby se z ní narodil Spasitel, přispěla k spáse lidí. Doprovázela Ježíše i po dobu jeho veřejného působení až po ukřižování, byla přítomna při seslání Ducha svatého, jímž začíná život církve. Učení o jejím trvalém panenství je přijímáno katolickou církví, protestantské církve předpokládají panenství pouze pro narození Ježíšovo. Pravoslavní, staré východní církve a katolíci (a v menší míře i někteří další křesťané) ji ctí a pokládají za přímluvkyni u Boha. Římskokatolická dogmata o nanebevzetí a o neposkvrněném početí Marie protestantské církve odmítají.

Marie-Anne

Bohatá, mladá, krásná, vzdělaná, péči o muže a dům oddaná,
pro každého muže, natož vědce, hvězdný ideál!
Taková Marie-Anne dnes už neexistuje, stejně jako flogiston a nebeská mana.
Monsieur de Lavoisier, když se ho na Place de la Concorde „ujal“
Monsieur de Paris,
věda šla stranou, myslel jen na ni, jak rád by byl se svou skvělou ženou
zase vis-à-vis.

flogiston (z řeckého *φλογιστός*, *phlogistós*, „spálený“), podle hypotézy panující v 17. a 18. století domnělá součást látek působící jejich hořlavost a při hoření unikající.

Lavoisier, Antoine Laurent de (26. 8. 1743, Paříž, Francie – 8. 5. 1794, Paříž, Francie), francouzský šlechtic, chemik, ekonom, právník a daňový úředník; zakladatel moderní chemie. Experimentálně dokázal platnost zákona zachování hmoty při chemických reakcích. Vyvrátil flogistonovou teorii a pokusy prokázal, že při spalování prvků probíhá jejich slučování s kyslíkem (oxidace). Prokázal, že diamant je čistý uhlík a vytvořil první racionální názvosloví anorganických sloučenin. V roce 1771 se oženil se čtrnáctiletou šlechtičnou Marie-Anne Pierrette Paulzeovou; jejich manželství bylo šťastné, přestože zůstalo bezdětné. Díky věnu své ženy vybudoval výzkumný ústav. Za Velké francouzské revoluce, v období robespierrovského teroru, byl odsouzen (spiknutí proti republice, údajné spekulace s pozemky aj.) k trestu smrti a popraven gilotinou. Jeho jmění bylo zkonfiskováno, spisy zabaveny. Traduje se historka, že Lavoisier údajně pojal svou popravu jako experiment. Jeho asistent měl zjistit, jak dlouho člověk žije ještě poté, co mu gilotina setne hlavu. Byli domluveni tak, že Lavoisier bude rychle mrkat, a to až do té doby, než zemře. Bylo prý zjištěno, že jeho hlava mrkala ještě asi po dobu jedné minuty po setnutí. Pravda je jiná: Lavoisier dokud nezemřel, myslel jen na svou ženu.

Marie-Anne (též *Maria-Anna*; i v obráceném gardu *Anna-Marie*), ženské rodné jméno.

Monsieur de Paris (z francouzštiny), pařížský kat.

Pierrette Paulze Lavoisier, Marie-Anne (20. 1. 1758, Montbrison, Francie – 10. 2. 1836, Paříž, Francie), francouzská šlechtična a manželka Antoina de Lavoisiera; editorka, překladatelka a ilustrátorka Lavoisierových spisů. Nadchla se pro Lavoisierovu činnost a vzdělávala se jazykově ve vědách i uměleckých oborech, aby mohla manželovi všestranně pomáhat. Její kvalitní a detailní kresby a mědirytiny v *Traité élémentaire de chimie* (Pojednání o základech chemie) z roku 1789 umožnili jiným vědcům experimenty replikovat. Vedla také domácnost a salon, v němž se scházeli významní

Jacques-Louis David, *Portrét pana de Lavoisiera a jeho ženy, chemičky Marie-Anne Pierrette Paulzeové*, 1788, olej, plátno, 259,7 × 194,6 cm, Metropolitan Museum of Art, New York City, New York, USA.

vědci a umělci. Po Lavoisierově smrti bojovala za očištění manželova jména a už koncem roku 1794 Konvent rozhodl, aby jí bylo zabavené jmění vráceno. Rehabilitován byl o dva roky později, kdy francouzská vláda vrátila vdově jeho osobní věci s poznámkou: „Vdově po Lavoisierovi, který byl nespravedlivě obviněn.“ Dostala nazpět i zkonfiskované panství Frechines. Podařilo se jí získat také Lavoisierovy spisy, které byly publikovány v roce 1805 ve dvou svazcích pod názvem *Mémoires de physique et chemie* (Chemické a fyzikální memoáry).

vis-à-vis (z francouzštiny), tváří tvář, z očí do očí.

Markéta (Navarrská)

Markéta Navarrská neustrnula v královské pýše
i arcisadistovi markýzi de Sadovi ustaraně píše:

„Cher Monsieur, milý pane, libertine,

můj i Váš ‚libertinismus' na hony se mine,
všemohoucí Bůh Vám poklesky nepromine!

Za to, jak nasazujete na ženu [ženy],
skončíte jako parvenu [parvenü]!!!"

Sadista kašlal na Markétčinu dobře míněnou radu,
od Mistra a Markétky totiž věděl,
že na onom světě stejně získá tvůrčí svobodu…

Markéta (z řeckého *margarités* a latinského *margarita*, „perla"), ženské rodné jméno.

Markéta Navarrská, Marguerite d'Angoulême, de Navarre, de Valois (11. 4. 1492, Angoulême, Francie – 21. 12. 1549, Odos, Francie), královna navarrská, francouzská prozaička, dramatička a básnířka. Své jméno získala od druhého, o jedenáct let mladšího manžela, navarrského krále Henriho d'Albret. V tomto údobí již patřila k respektovaným, vzdělaným aristokratkám své doby – orientovala se v literatuře i umění, ovládala několik jazyků, zasahovala do kulturních i politických událostí své doby. Její nejznámější prací se stal nedokončený cyklus krátkých prozaických příběhů, který vyšel až po autorčině smrti a který vzhledem ke svému počtu (72) dostal při druhém vydání název *L'Heptaméron* (1559, česky *Heptameron*). Markéta Navarrská se inspirovala Boccacciovým *Dekameronem* (kolem poloviny 14. století), tematicky se zaměřila na stejný námětový okruh jako slavný italský renesanční tvůrce a svému dílu dala obdobný kompoziční rámec jako v *Dekameronu*: její příběhy se zaměřují na lásku a manželství a vyprávějí je postupně (po sedm dní) muži a ženy, které v klášteře Notre-Dame de Sarrance svedla dohromady náhoda; tato malá společnost si na návrh paní Parlamente (literární historici tuto postavu ztotožňují s autorkou díla) vyprávěním krátí dobu čekání, než bude postaven most přes rozvodněnou říčku, která poutníkům brání vydat se na další cestu. V *Heptameronu* – obdobně jako v *Dekameronu* – nacházíme náměty přejaté z literatury i příběhy psané životem. Oč více však vystupují na povrch vnější spojitosti a souvislosti mezi oběma jmenovanými díly, o to menší je jejich vnitřní spřízněnost. Také v *Heptameronu* lze objevit rozpustilé, „nemravné" příběhy, celkové zaměření tohoto díla je však značně odlišné. Příběhy Markéty Navarrské se neodehrávají v hédonistické renesanci, ale v prostředí, které ovládla okázalá křesťanská víra ve všemohoucnost Boha.

Jean Clouet, *Portrét Markéty Navarrské*, ca 1527,
olej, dřevěná deska, 59,8 × 51,4 cm, Walker Art Gallery, Liverpool, Anglie.

Markéta (Provensálská)

Markéta Provensálská
pouze s manželem vášnivě se laská,
ukazuje světu, jaká má být manželská láska.

Středověký anonym, *Křížová výprava krále Ludvíka IX. a královny Markéty Provensálské,* mezi 1330–1350,
iluminace, pergamen, in Guillaume de Saint-Pathus, *Vie et Miracles de saint Louis* (Život a zázraky svatého Ludvíka).

Markéta Provensálská (francouzsky *Marguerite de Provence*; 1221–1295), francouzská královna, manželka krále Ludvíka IX. (1214–1270), se společně s manželem se zúčastnila sedmé křížové výpravy do Svaté země, kde setrvala několik let a během manželství ovlivňovala vládu svého muže. U al Mansúry Ludvík svedl vítěznou bitvu s egyptskými mamlúky, ale utrpěl těžké ztráty a město se mu dobýt nepodařilo. Egypťané křižáky zdecimované epidemií pocházející pravděpodobně z vody plné mrtvých těl, obklíčili a zajali i samotného nemocného krále. Když zpráva o porážce výpravy a zajatcích dorazila do Damietty, začali se křesťanští vojáci chystat k návratu do vlasti. Královna Markéta byla statečná žena. Donutila svého osobního strážce k přísaze, že pokud do města dorazí muslimové, setne jí hlavu dříve, než se dostane do zajetí. Den po porodu syna Jana si nechala k lůžku povolat velící důstojníky: *„Vzácní pánové, pro lásku boží toto město neopouštějte! Vždyť přece vidíte, že jak urozený král, tak všichni, kdo byli zajati, jsou ztraceni, bude-li město vydáno. A nestačí-li to, kéž pocítíte soustrast se mnou, ubožačkou, která tu ležím, abyste počkali alespoň, pokud nebudu moci vstát.“* Přesvědčila je tak, aby ve městě zůstali a začali vyjednávat. Chtěla nabídnout město a peníze výměnou za zajatce a kvůli hrozícímu hladu skoupila všechny potraviny ve městě. Plán vyšel. Ludvík byl v květnu 1250 výměnou za Damiettu a 400 000 liver propuštěn.

Messalina

Messalinininým sexuálním choutkám nestačil sám císař,
její šarlatovou postelí prošli mnozí, třeba i pouhý písař.

Agostino Carracci, *Messalina v nevěstinci,* mezi 1590 a 1595,
mědiryt, papír, 14,8x10,4 cm.

Rytina pochází ze souboru *Lascivnosti*, který obsahuje patnáct grafik čerpajících náměty z antické mytologie a historie nebo ze *Starého zákona*; všechny spojuje vyhraněná erotičnost. Grafický soubor údajně pobouřil papeže Klementa VIII., který Agostinovi Carraccimu vytkl nedostatek slušnosti.

Messalina (17/20–48), římská císařovna, třetí manželka císaře Claudia (vládl 41–54); matka Britannika a Octavie. Od mládí byla proslulá svou krásou. V roce 37 nebo 38 se provdala za svého příbuzného z julsko-klaudijské dynastie Claudia (v té době teprve budoucího císaře), jemuž bylo osmačtyřicet let. V historických pramenech bývá líčena jako „nevěstka v šarlatu“, panovačná, krutá, intrikářská. Císař Claudius byl sice uvážlivý státník a politik, ale patrně i z důvodu svých fyzických nedostatků (zadrhávání v řeči, porušená motorika chůze aj.) se nechal Messalinou ovládat (trpně jí toleroval, že se přestrojovala za nevěstku a odcházela v noci do veřejného domu; latinsky *lupanar*). V nevěstincích působila pod jménem Vlčice (*Lysisca*) a vydobyla si jistou slávu, zvláště proto, že její výstupy se záhy staly veřejným tajemstvím. Proslula zvláště historkou o soupeření s prostitutkou, které trvalo čtyřiadvacet hodin; císařovna s převahou zvítězila se skóre pětadvaceti uspokojených zákazníků a s chutí na další... Příběh zmiňuje historik Tacitus, další její výstřelky popisují encyklopedista Plinius starší nebo básník Iuvenalis. V roce 48 Messalina, za Claudiovy nepřítomnosti v Římě, dokonce uzavřela další sňatek s mladým senátorem (odtud sexuologický termín „mesaliance“ pro společensky nerovný sňatek nebo označení prostopášné ženy jako „mesaliny“), který měl vynést na trůn jejího „novomanžela“ a posléze syna Britannika. Spiknutí bylo odhaleno a Messalina byla donucena k sebevraždě.

Mnéstra

Erysichthón za hlavu prastarou moudrost mužů zahodil:
dům sice postavil, ale zplodil jen dceru Mnéstru a posvátný strom porazil.
Až na stará kolena prozřel:
ze žalu nad svým osudem sám sebe pozřel.

Johann Wilhelm Baur, *Erysichthón prodává svoji dceru Mnéstru*, 1641, lept, Ovidius, *Metamorphoses*, VIII, 823–878.

Erysichthón, v řecké mytologii thessalský vladař. Byl potrestán bohyní Démetrou věčným a nezkrotným hladem za to, že dal porazit posvátný dub, s nímž byl spjat život její oblíbené víly, a zneuctil celý posvátný háj. Když už neměl co sníst, pozřel sám sebe.
Mnéstra, v řecké mytologii dcera thessalského vládce Erysichthóna. Otec Mnéstru často prodával movitým zákazníkům, aby získal prostředky k nákupu potravin a ukojil hlad. Mnéstra si po hrozných zkušenostech se svými pány vyprosila na vládci moře Poseidónovi, jehož milenkou kdysi byla, aby jí dal schopnost různě se metamorfovat. Pak brala na sebe různé podoby a unikala tak svým pánům.

Moll

Co kdybys, Danieli D., poslal Moll Flandersovou, prostitutku,
na opuštěný ostrov, kde bude nouze o zlatou hrudku?
Jak by v roli Robinsonky řešila své misfortunes?
Pro nápravu by měla dostat aspoň pořádnou důtku.

William Hogarth, *Moll Flandersová*, z cyklu *Kariéra prostitutky*, 30. léta 18. století, rytina.

Scéna představuje Moll jako milenku židovského obchodníka, před nímž ukrývá svého amanta; v jejím bytě se nachází kosmetika, divadelní maska a lascivní obrazy.

Moll (též *Molly*, anglická podoba jména *Mary [Marie]*), ženské rodné jméno.
Moll Flandersová, český název románu *The Fortunes and Misfortunes of the Famous Moll Flanders* (1722) anglického prozaika Daniela Defoea (1660–1731). Stejně jako další Defoeova díla jsou psána jakoby hrdiny samými: nevzdělaným námořníkem (Robinson Crusoe), londýnským sedlářem, vojákem nebo prostitutkou (Moll). Moll byla dvanáct let prostitutkou, pětkrát se vdala, jednou dokonce za vlastního bratra, pak propadla zločinu a žila ve vyhnanství ve Virginii, ale zbohatla a umírá jako bohabojná křesťanka. Tento model přebírá Defoe ze španělského pikareskního románu, který závazně končí napravením vyvržence. Základním rysem Moll Flandersové je naprostá bezcharakternost v dodržování alespoň minimálních morálních zásad. Veškeré její jednání je neseno touhou po majetku, zisku a jen hledá různé způsoby, jak se jich zmocnit: od otevřené krádeže po plantážnictví, jímž se zařazuje do „slušné“ společnosti. Fyzická láska je v jejím pojetí nejen dráždivým pramenem rozkoše a slasti, ale především způsobem obohacení: několik gradovaných milostných scén z počátku románu symbolicky končí předáním peněz.

Myrrha

Nejkrásnější?
Snad nejproradnější!

Paridovi za jablko Helenu přislíbila,
pracovitému Héfaistovi s Aréem nevěrná byla,
chudinku mladičkou Myrrhu vonnou myrhou omámila,
aby jí, přelétavé Afrodítě, v incestu s otcem milence Adónida povila.

Marcantonio Franceschini, *Narození Adónida*, kolem 1685,
olej, měděný plech, 48,5 × 69 cm, Gemäldegalerie Alte Meister,
Drážďany, Německo.

myrha (pravděpodobně z egyptského *merhet*, „olej, tuk, vonná mast“), vonná pryskyřice prýštící z větví keře myrhovníku (*Commiphora myrrha*). Rod Commiphora zahrnuje na 190 druhů rozšířených od Afriky až po Indii. Myrha se používala při výrobě olejů a vonných látek. Byla velmi oblíbená a ceněná ve všech starověkých civilizacích. Patřila také mezi dary, které přinesli tři králové při narození Ježíšovi.
Myrrha, v řecké mytologii dcera kyperského krále Kinyry a jeho ženy Kenchréidy. Stihla ji krutá msta uražené bohyně Afrodíty, rozlícené vychloubáním Myrržiny matky, že její dcera je krásnější než sama bohyně. Podle jiného podání se však Myrrha sama zamilovala do vlastního otce; poté co otce za pomoci chůvy opila, dosáhla, že nepoznána se stala jeho milenkou. Když to otec zjistil, chtěl ji zabít, Myrrha však uprchla a svůj čin proklela; žádala bohy, aby ji zbavili života i smrti. Byla proměněna v strom (myrhovník), jemuž bohové určili neustále plakat; krůpěje jeho pryskyřice se dodnes nazývají myrhou. V podobě stromu Myrrha porodila plod hříšné lásky – svého syna a bratra, krásného Adónida, pozdějšího milence bohyně Afrodíty.

Nefertiti

Nefertiti – prý nejkrásnější tvář starověku,
i schopnostmi by uspěla v každém věku.
Obestřena básněmi a mýty
bude tu s námi do skonání věků.

Thutmose, *Portrét Nefertiti*, kolem roku 1350 př. n. l., 18. dynastie,
nedokončený portrét, růžový křemenec, výška 35,5 cm,
Egyptské muzeum, Káhira, Egypt.

Nefertiti („Krásná přišla“; kolem roku 1350 př. n. l.), egyptská královna, manželka slavného faraona Amenhotepa IV. (Achnatona). V moderní době proslula díky portrétním zpodobením sochaře Thutmose jako nejpůsobivější ženská tvář starověku i dějin výtvarného umění. Již egyptské chrámové texty uvádějí, že Nefertiti byla za vlády svého manžela i významnou osobností v životě země; patrně totéž v básnické metafoře vyjádřil Achnaton v závěrečných verších svého *Chvalozpěvu na Slunce*

(„… a pro milovanou Velkou manželku krále,
Paní Obou zemí Nefernefruaton Nefertiti,
jež žije a je mladá / na věky věků“).

Nicole

Nicole, jméno zdařilé, v četnosti však nízké,
ale ta, která ho získá, může si být jistá,
že bude vítězná a úspěšná jak firma Nike či bohyně Níké.

Římský anonym, *Níké* (Victoria), freska, čtvrtý styl (62 až 79, tj. do zničení Pompejí výbuchem Vesuvu), Pompeje, Itálie.

Nicole (z řeckého jména *Nikóláos* vzniklého ze spojení *niké*, „vítězství“ a *láós*, „lid“, tedy doslova „vítězka nad lidem“, „vítězná mezi lidmi“), ženské rodné jméno.
Níké, řecká bohyně vítězství. Byla zobrazována zejména jako okřídlená mladá žena, zpravidla v dlouhém vlajícím šatu, s věncem či palmovým listem. U Římanů byla Níké ztotožněna s bohyní Victorií. Častý motiv výtvarného umění od antiky do současnosti (*Níké Samothrácká, Níké v Efesu, Níké Varšavská* aj.).
Nike Inc., americká firma s celosvětovou působností vyrábějící sportovní potřeby; v roce 1964 ji pod názvem Blue Ribbon Sports (název Nike, Inc. od roku 1978) založili atlet Philip Knight a sportovní trenér na University of Oregon v Eugene Bill Bowerman. Sídlo firmy je v Beavertonu (Oregon, USA). Název a logo firmy, odvozené od řecké okřídlené bohyně vítězství Níké, navrhla v roce 1971 studentka grafického designu na Portland State University Carolyn Davidsonová; byla placena částkou 2 dolary za hodinu práce a její celková výplata za vytvoření loga činila 35 amerických dolarů. (Logo, představující stylizované křídlo bohyně, bývá též nazýváno expresivně „fajfka“ nebo „háček“.) V současnosti je cena značky Nike odhadována na 12 miliard amerických dolarů. Ve fiskálním roce 2011 dosáhla firma obratu téměř 21 miliard amerických dolarů.

Niobé

Niobé, sama sebou posedlá,
hruď plná nevraživosti.
Kam dala rozum?
Milenku boha vyhodit ze sedla?!
Provokace násobí, zlobu zasévá,
zas a znovu tíhne k domýšlivosti, žena bláhová.
Teprve zkamenělé matce
slza stéká, slza skapává, nevysychá:
zármutek, sebelítost, padlá pýcha?

Helena Hlušičková, *Niobé*, 1998, zlacený šamot, výška 110 cm.

Niobé, v řecké mytologii dcera krále Tantala v Lýdii a Atlantovy dcery Dióny. Niobé se provdala za thébského krále Amfíona a zrodila mu sedm statných synů a sedm krásných dcer. Ve své pýše urážela bohyni Létu (sestru a milenku Diovu), dokonce zakázala thébským ženám, aby tuto bohyni uctívaly, vždyť ta chudinka Létó byla matkou jen dvou dětí! Létó se pochopitelně rozhněvala a stěžovala si svým dětem zplozeným s Diem. Bůh Apollón a bohyně Artemis svou božskou matku krutě pomstili. Apollón svými nechybujícími šípy zabil na závodišti sedm Niobiných synů. Pýcha Niobina i po tak krutém trestu nebyla ještě zlomena. Znovu se rouhala, že i tak jí zbylo více dětí, než má Létó. Artemis nemeškala a zabila šest ze sedmi Niobiných dcer. Niobé, teď už polomrtvá bolem a strachem, chtěla zachránit aspoň svou nejmladší dceru, Artemis však neznala slitování: Niobé náhle cítila, že se mění v kámen prolévající slzy… Příběh se stal častým námětem výtvarného umění i poezie.

Nyssia

Nyssia Kandaulova čarokrásná žena
byla svým úchylným chotěm ponížena.

Aby byla taková pohana odčiněna,
byla jí jakákoliv pomsta dovolena.

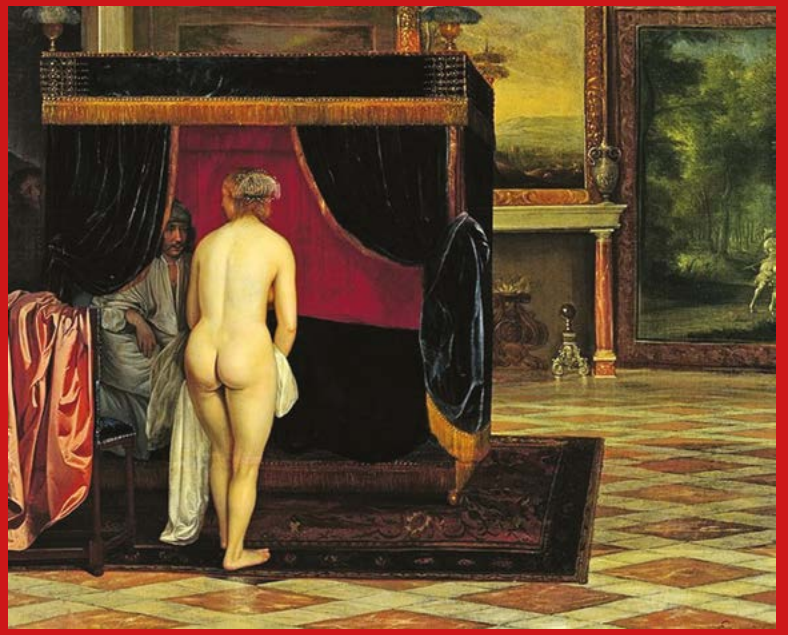
Gýgés (genitiv *Gýga*), lýdský král v první polovině 7. století př. n. l. Zmocnil se trůnu, když zavraždil Kandaula. Podrobil si některá města v Malé Asii, mezi nimi Kolofón. Válčil s úspěchem proti polokočovným Kimmeriům, později však v boji proti nim padl.

Kandaulés, král v Lýdii na přelomu 8. a 7. století př. n. l., poslední z rodu Hérakleovců, zavražděný kolem roku 685 př. n. l. svou chotí a uzurpátorem Gýgem, zakladatelem nové dynastie. Kandaulés ukazoval svoji nic netušící nahou manželku Nyssii svému služebníkovi Gýgovi; když Kandaulova manželka spatřila Gýga, jak ji pozoruje nahou, nařídila mu vybrat si, zda zabije sebe nebo jejího muže, aby odčinil svůj odporný čin.

kandaulismus (podle Kandaula), sexuální praktika spočívající v ukazování nahé ženy/partnerky jiným mužům, případně sledování sexu své ženy/partnerky s jiným mužem. Někdy toto chování přeroste do extrému, kdy žena žije pravidelným sexuálním životem s jiným mužem (jinými muži) a manželovi/druhovi je odepřeno uspokojení. Domácí sex se redukuje na jednostranné orální praktiky, ve výjimečných případech nosí muž „pás cudnosti“, který zabraňuje i možnosti masturbace. V určitých případech vztah vyústí ve stabilní svazek tří lidí, známý jako triolismus (manžel-žena-milenec; milenci se říká Bull [Býk], manželce Sweet [Srdíčko] a manželovi Cuckold [Kukačka]).

Nyssia, ženské rodné jméno.

van der Neer, Eglon (1635 nebo 1636, Amsterdam, Nizozemsko – 3. 5. 1703, Düsseldorf, Německo), nizozemský malíř období baroka. Působil jako dvorní malíř španělského krále Karla II. a falckého kurfiřta Johanna Wilhelma. Je považován za vynikajícího portrétního, žánrového a krajinářského malíře zlatého věku Nizozemska.

Eglon van der Neer, *Kandaulova žena objevila skrývajícího se Gýga*, mezi 1660 a 1662, olej, plátno, 82,3 × 100,3 cm, Museum Kunstpalast, Düsseldorf, Německo.

Ofélie

Cotův obraz s Ofélií je prolnut něžnou poezií.
Křehká bytost dosud vnímá jednotlivá slova,
už je však nedokáže skládat do souvislých vět.
Roztříštěna jsou slova, slova, slova Hamletova
a provždy zůstanou Ofélii dlužna odpověď.

Pierre-Auguste Cot, *Ofélie aneb chvíle zamyšlení,* 1870, olej, plátno, 125,7 × 78,1 cm, soukromá sbírka.

Ofélie (z řeckého *ὠφέλεια [opheleia]*, „pomoc“, „výhoda“, tedy „nápomocná“, „pomáhající“), ženské rodné jméno.
Ofélie, dcera nejvyššího komořího Polonia, postava z divadelní hry *The Tragedy of Hamlet, Prince of Denmark* (Tragédie Hamleta, kralevice dánského, 1600, tiskem 1603) anglického dramatika Williama Shakespeara (1564–1616). Milovala Hamleta; poté co byl její otec zabit a byla odmítnuta Hamletem, zešílela a utonula.

Oinóné

Pouze prosťáček listující si v *Listech heroin*, který neví nic o ženské psychologii,
uvěřil by, že zrazená Oinóné vrhla se do plamenů Paridovy pohřební hranice.
„Zrada lásky je zrada lásky je zrada lásky“, snad pochopí, svěříme-li ho tautologii.

Antoine-Jean-Baptiste Thomas, *Oinóné odmítá Paridovi pomoc po jeho smrtelném zranění u Tróje,* 1816, olej, plátno, École nationale supérieure des beaux-arts, Paříž, Francie.

Listy heroin, český název latinského díla *Heroides* (20–2 př. n. l.) římského básníka Publia Ovidia Nasona (43 př. n. l. – 17/18 n. l.), které obsahuje smyšlené milostné listy antických hrdinek, manželek a milenek (Bríseovna, Faidra, Fyllis, Láodameia, Médeia, Oinóné, Pénelopé, Sapfó ad.) jejich protějškům, kteří je opustili, zradili nebo jim jiným svým neblahým jednáním ublížili. Ovidius zde rozvíjí znalost ženské psychologie, ale i množství mytologických vědomostí, jež provázelo tradiční římské vzdělání, a bylo tedy znakem učenosti.
Oinóné (genitiv *Oinóny*), nymfa, dcera říčního boha Kebréna, milenka Paridova. Odmítla zrádnému Paridovi pomoc po jeho zranění; vzala si pak sama život. Podle jiné báje se Oinóné o Paridově smrti dozvěděla pozdě, spěchala se s ním však rozloučit. Naposledy mu projevila svou lásku, vrhla se do plamenů pohřební hranice a zemřela s ním.

Olympe

„Olympe de Gouges opustila péči o domácnost,
a tak zahodila jedinečnou ženskou ctnost,“
děl prokurátor Pierre Gaspard Chaumette,
„guilotinou ji pošleme na věčnost!“

Olympe (též *Olympia, Olympie*, odvozeno od názvu nejvyšší řecké hory Olympu, kde sídlila antická božstva, ve významu „božská“, „nebešťanka“), ženské rodné jméno.

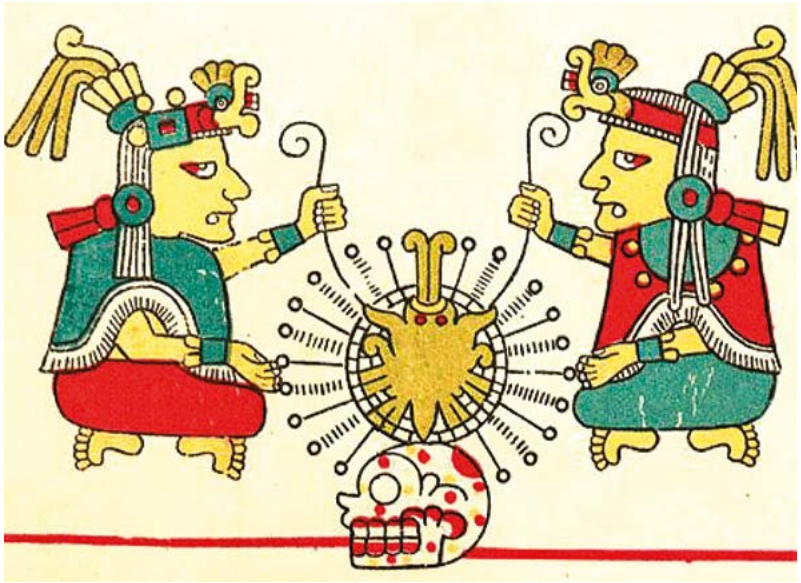
Gouges, Olympe de (7. 5. 1748, Montauban, Francie – 3. 11. 1793, Paříž, Francie), francouzská dramatička a spisovatelka; jedna ze zakladatelek feminismu. Narodila se jako Marie Gouze, vdala se mladá, v roce 1765; po ovdovění se i se synem přestěhovala do Paříže, kde se snažila vést nezávislý život, jehož výrazem bylo i přijetí nového jména Olympe de Gouges. V Paříži se aktivně účastnila hnutí hájících lidská práva. V roce 1791 se stala členkou kroužku Cercle social, který se scházel v domě Sophie de Condorcetové, manželky významného filozofa, matematika a politika markýze de Condorceta, který prosazoval rovnost žen a mužů v soukromém i společenském životě. Proto přivítala vypuknutí Velké francouzské revoluce s nadějí a jako reakci na *Déclaration des droits de l’homme et du citoyen* (Deklarace práv člověka a občana, 1789) vydala v roce 1791 knížku *Les droits de la femme* (Práva ženy), která obsahuje *Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne* (Deklarace práv ženy a občanky), v níž prohlásila, že ženy se rodí svobodné a jsou si rovné s muži, a požadovala zrovnoprávnění žen ve společnosti. V tomto duchu psala eseje, manifesty a sociálně angažované hry (*Forme du contrat social de l’homme et de la femme* [Společenská smlouva muže a ženy; součást knížky *Les droits de la femme*, 1791]). Přivítala sice sociální a politické vymoženosti revoluce, ale současně kritizovala její negativní projevy, včetně popravy krále Ludvíka XVI., kterou považovala za morálně nepřijatelnou a politicky nezodpovědnou. S nárůstem represí rostla i její kritičnost. V roce 1793 byla na základě svého posledního díla (s enigmatickým názvem) *Les trois urnes, ou le salut de la Patrie, par un voyageur aérien* (Tři urny neboli blaho vlasti, od vzduchoplavce) zatčena, uvězněna a na náměstí Place de la Concorde v Paříži popravena. Prokurátor Pařížské komuny Pierre Gaspard Chaumette den po její popravě napsal: „Mějte na paměti nestoudnou Olympe de Gouges, která jako první založila ženské spolky a opustila péči o domácnost proto, aby se vměšovala do záležitostí republiky, a jejíž hlava proto byla sťata železem zákonné odplaty …“. (Chaumette byl gilotinován o rok později…)

Alexander Kucharsky, *Olympe de Gouges*, konec 18. století, pastel, plátno, soukromá sbírka.

Omecíhuatl

Božská děloha Omecíhuatl musí být z křemene,
když zplodila bezpočet bohů, a dokonce i zástupce lidského plemene.

Aztécký anonym, *Ometecuhtli a Omecíhuatl*, 16. století, iluminace, pergamen z jelení kůže, *Codex Féjérvary-Mayer* (na 23 stranách obsahuje posvátné aztécké kalendářní údaje, každá ze stran má rozměry 16,2 × 17,2 cm, jednotlivé listy jsou k sobě slepeny ve formě leporela, rozvinutý má délku 3,85 m), World Museum Liverpool, Liverpool, Anglie.

Omecíhuatl, ženská část mezoamerického duálního božstva Ometeotl, božstva duality, a protipól Ometecuhtliho, s nímž tvoří božskou stvořitelskou dvojici. Představuje božskou dělohu, která umožňuje zrození, růst a rozkvět. Jejími symboly jsou země a had, ale také šaty z hvězd. Jeden z mýtů popisuje, jak tato bohyně z Omeyocanu, místa duality, vrhla na zemi *tecpatl* („křemen“), z něhož vyskočili Tzentzonteotl („čtyři sta nebo bezpočet bohů“). To naznačuje, že Omecíhuatl stojí na počátku rozmnožování se bohů a lidských bytostí.

Omfalé

I takový chrabrý hrdina, jakým byl Héraklés,
když neudržel milostné vzněty a nervy na uzdě,
musel přijmout vaginokracii, tak hluboko silák kles’.

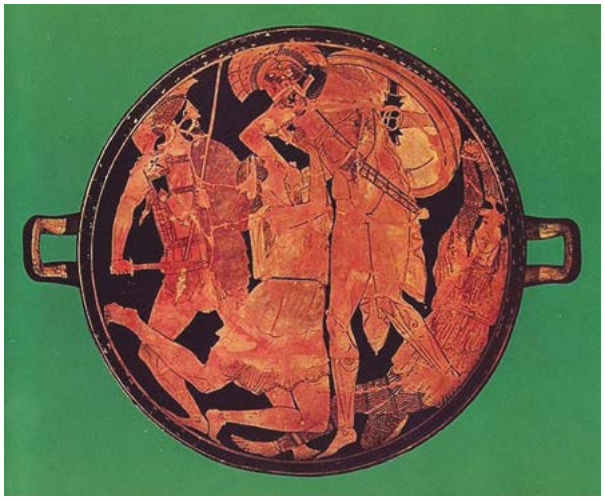
Bartholomeus Spranger, *Héraklés a Omfalé*, 1600, olej, měděný plech, 24 × 19 cm, Kunsthistorisches Museum, Vídeň, Rakousko.

Zotročený Héraklés byl královnou Omfalou donucen konat pokořující ženské práce včetně tkaní s jejími služebnými, zatímco ona ho šikanovala a provokovala jsouc jen spoře oděná do lví kůže a ještě mu hrozila mohutným kyjem. Tento výjev ztvárnil znamenitým způsobem také německý malíř Lucas Cranach starší v roce 1537. V horní části svého obrazu latinsky mimo jiné moudře poznamenal: „SIC CAPIT INGENTIS ANIMOS DAMNOSA VOLVPTAS FORTIAQVE ENERVAT ECTORA MOLLIS AMOR – Stejně tak škodlivá smyslnost opanovává ty největší duchy a vznětlivá láska oslabuje sílu mysli.“

Omfalé (genitiv *Omfaly*), v řecké mytologii královna lýdská, žena horského boha Tmóla. V bájích je líčena jako krutá vládkyně a nymfomanka. Musel jí otročit hrdina Héraklés, aby se očistil z vraždy. Zabil totiž Ífita, syna oichalského krále Euryta. Stalo se to, když Héraklés chtěl získat královskou dceru Iolu za ženu. Porazil jejího otce, mistra v lukostřelbě, což byla podmínka. Ale Eurytos mu Iolu nedal, naopak ho s urážkami vyhnal. Když došlo ke krádeži králova stáda, byl Héraklés nařčen ze zlodějství. Ífitos, který chtěl očistit jeho čest, protože nařčení nevěřil, na svou dobrou vůli doplatil. Héraklés ve vzteku z toho osočení a v náhlé pomatenosti smyslů ho svrhl z hradeb v městě Tírynthu. Ve službách královny Omfaly Héraklés zažil různá dobrodružství a surové zacházení. Královna ráda muže týrala a ponižovala. Nutila prý Hérakla, aby se oblékal do ženských šatů a pracoval se služkami. Sama chodila s jeho kyjem a oděna do lví kůže. Znakem rafinované krutosti bylo i to, že mu dávala občas „dovolenou“ (při jedné z nich byl na moři s Argonauty), aby pak ještě hůře trpěl znevolněním. Nakonec se Omfalé do Hérakla zamilovala, sváděla ho a přála si, aby jí dal syna; to se podařilo, narodil se Atys, zakladatel nové lýdské dynastie.

Penthesileia

Zasažen na bojišti šípem Amorovým
setkal se chrabrý Achilleus s citem novým.
Pozdě však bycha dohonit –
když milé v trójské válce přeťal žití nit.

Malíř Penthesileie, *Achileus zabíjí Penthesileiu*, 470–460 př. n. l.,
tondo attického červenofigurového kyliku, výška 7 cm, průměr 43 cm,
naleziště Vulci, Itálie, Staatliche Antikensammlungen, Mnichov, Německo.

Penthesileia (genitiv *Penthesileie*), dcera boha války Area; královna Amazonek. V čele svých družek se účastnila trójské války. Trójané měli totiž v počátcích války potíže s postavením armády, která by mohla přesile Řeků účinně čelit. Proto využívali každé ochotné ruky. O pomoc požádali i své vzdálenější maloasijské sousedky, Amazonky. Z ženské armády si Řekové nejdříve tropili posměch, postavili proti nim šik ze svých kuchařů, zásobovačů a řemeslníků, aby si taky užili boje. Amazonky je však překvapily a jejich statečnosti si začali vážit i nejudatnější bojovníci. Zejména hrdina Achilleus, jenž se střetl s Penthesileiou. Penthesileia mohla ovlivnit nepřítele nejen svou bojovností, ale i jinak, svou krásou. Ale bila se až do posledního dechu, a tak jí Achilleus mohl pohlédnout do očí až v okamžiku, kdy zaútočil svým kopím z bezprostřední blízkosti. V té chvíli prý se zamiloval, ale vrátit jí unikající život už nemohl – tak to alespoň líčí básníci a malíři na řeckých vázách – Exekiás (kolem 530 př. n. l.) a Malíř Penthesileie (kolem 460 př. n. l.). Penthesileino tělo prý Řekové pietně vydali Amazonkám, ale vyžádali si od nich za to přísahu, že již nikdy nezvednou zbraň proti řeckým mužům.

Phyllis

Kdyby hetéra Phyllis nedonutila pracovat Aristotela vleže i vkleče,
neměli bychom velikána veškeré vědy, nýbrž bezvýznamného povaleče.

I bičík použít musila,
i tak ho k práci nutila.

Někdy na něm jezdila jako na vepři,
v tom také nejsme v rozepři:
Baldung zobrazil tu scénu v roce 1513 tak věrně,
jako by to viděl na vlastní oči a poznal důvěrně.

Hans Baldung Grien, *Aristotelés a Phyllis*, 1513,
dřevoryt, 33 × 23,6 cm,
Germanisches Nationalmuseum,
Norimberk, Německo.

Aristotelés ze Stageiry (384 př. n. l., Stageira [Makedonie] Řecko – 322 př. n. l., Chalkida, Řecko), řecký filozof a polyhistor. Jeho encyklopedické dílo ovlivňovalo po dvě tisíciletí vývoj řady vědních odvětví. Působil jako vychovatel Alexandra Makedonského.

Phyllis, hetéra představující archetyp ženy vítězící krásou a svůdností nad mužským intelektem. Údajně si podmanila také Aristotela, jednoho z největších duchů, který před ní, než sám upadl do jejích osidel, varoval svého žáka Alexandra Makedonského. Historka se stala součástí varovných příběhů o „síle žen“ vznikajících od středověku (mezi rané verze patří například *Lai d'Aristote*, 1220) a také námětem řady výtvarných děl (Hans Baldung Grien, Lucas Cranach starší, Albrecht Dürer, Leonardo da Vinci aj.).

Plania

Tibullus, slavný římský básník a válkou zocelený muž,
slabošsky nyje nad nevěrnými láskami jako nějaký fámulus.
Proč si ostřílený legionář nezvolil za milenku
místo náročných Římanek Planie a Nemesis,
„pri trenčianskej hradnej skale“!, raději skromnou Slovenku?

Lawrence Alma-Tadema, *Tibullus v domě Delie*, 1866, olej, dřevěná deska, 43,5 × 64,5 cm, Museum of Fine Arts, Boston, Massachusetts, USA.

Nemesis, 1. řecká bohyně spravedlivé odplaty udílející lidem podle zásluhy štěstí nebo neštěstí a trestající zločin a zpupnost; 2. nevěrná milenka římského básníka Albia Tibulla.
Plania, římské ženské jméno.
Tibullus, Albius Tibullus (kolem 54–19. př. n. l.), nejvýznamnější římský básník v kroužku významného vojevůdce, řečníka a spisovatele Marka Valeria Messaly Corvina (64 př. n. l. – 13 n. l.), jehož provázel v roce 30 př. n. l. na aquitánském válečném tažení. Tibullovo dílo se skládá ze dvou knih. V první je deset elegií, z nichž pět vyjadřuje jeho lásku k ženě, kterou oslavuje pod jménem Delia (ve skutečnosti se jmenovala Plania). Je to upřímný a něžný cit, procházející obdobím sladkých snů a iluzí, které jsou vystřídány trpkým zklamáním a žárlivostí, když Delia věnuje svou pozornost jiným. Tibullus se snaží vymanit a v druhé knize už vzývá jinou milenku, jíž říká Nemesis. Také láska k Nemesis je však pramenem utrpení, neboť se Nemesis, chtivá peněz a fintivá, oddala jinému muži; básník je přesto ochoten snášet pro ni kdejaké ponížení a újmu. Tento rozporuplný postoj vlastně projevil i v názorech na válku, v níž sice podal doklady o své statečnosti, ale přesto válce zlořečí a staví ji do protikladu se svou touhou po míru a zvláště po klidném životě na venkově.
trenčínský nápis, latinský nápis z římského období vytesaný na hradní skále v Trenčíně. Hlásá vítězství II. římské legie nad Germány během markomanských válek v roce 179. Jde o nejvýznamnější římskou epigrafickou památku ve střední Evropě na sever od Dunaje, zachovanou *in situ*.

Proserpina

Vášeň, jejíž silou byl Hádes zmítán jako nikdo jiný,
je mistrně znázorněna v Únosu Proserpiny.
Jméno Mistra?
Giovanni Lorenzo Bernini.

Giovanni Lorenzo Bernini, *Únos Proserpiny*, 1621–1622, carrarský mramor, výška 255 cm, Galleria Borghese, Řím, Itálie.

Proserpina (latinsky; řecky *Persefoné*), dcera Dia a Démétry. Když jednou trhala na louce květiny, rozestoupila se náhle země a z hlubin vyjel na svém spřežení Hádés, vládce nad stíny zemřelých v podsvětí. Unesl polekanou dívku do své říše a učinil ji svou manželkou a spoluvládkyní. Zeus později rozhodl, aby usmířil rozhněvanou Démétru, že má Persefoné jednu třetinu roku trávit v podsvětí (vegetační klid) a na další dvě třetiny se vracet k matce na zem. V této báji znamená Persefoné „obilí“, jehož matkou je Déméter, to znamená země.

Psýché

Všechny kardinální hříchy
pramení z ženské psýchy Psýchy.
I kdysi v antice, v čase jejich zrodu,
bylo už všech sedm hříchů jen ženského rodu…

Franz von Stuck, *Hřích*, 1893, olej, plátno, 94,5 × 59,5 cm, Neue Pinakothek, Mnichov, Německo.

Stuckův *Hřích* bývá považován za jedno z nejpřesvědčivějších výtvarných vyjádření dekadentních představ o ženě jako dominantní a démonické svůdkyni.

Psýché (genitiv *Psýchy*; z řeckého *psýché*, „duše“, „motýl“), podle báje zpracované římským spisovatelem Apuleiem (narozen asi v roce 125) byla Psýché jednou ze tří královských dcer. Zalíbila se bohu lásky Amorovi (latinský název řeckého boha Eróta) a stala se jeho ženou. Amor ji však navštěvoval jen za tmy, protože ho Psýché nesměla spatřit. Zlá rada závistivých sester přiměla Psýchu k porušení zákazu, za což byla zavržena a teprve po dlouhém strádání vzata na milost a povznesena mezi bohy. Báje je zřejmě odrazem víry Řeků, že *psýché* („duše“) se utrpením mravně očišťuje a zušlechťuje.

Sedm hlavních hříchů (též sedm kardinálních hříchů či sedm smrtelných hříchů), seznam hříchů (pýcha – *superbia*, lakomství – *avaritia*, závist – *invidia*, hněv – *ira*, smilstvo – *luxuria*, nestřídmost – *gula*, lenost – *acedia*; v latině jsou všechna pojmenování ženského rodu), který koncem 6. století zavedl papež Řehoř I. Veliký (asi 540–604). Pojmem hlavní hřích se nemyslí hřích, který je před Bohem nejvážnější, nejtěžší či „nejsmrtelnější“. Hlavní znamená, že hřích vychází z hlavy (latinsky *caput*), proto se v některých jazycích takové hříchy nazývají „kapitální hříchy“. Podobně kardinální hříchy (z latinského *cardo*, „točna; stěžejní bod; čep u dveří; světová osa“) znamenají stav mysli, okolo níž se „otáčí“ celá hříšnost člověka. Jde tedy o hříchy a lidské slabosti, z nichž vycházejí další hříšné činy.

Pyrrha

Pyrrha, nikoli Eva, by se měla pramátí lidského rodu zvát,
uměla házet kameny, zatímco Eva jen jablko předávat.

Pokud by Pyrrha neházela své kameny,
byli by tady jen muži, svět by zůstal bez ženy.

Giovanni Maria Bottala, *Deukalión a Pyrrha*, kolem 1635, olej, plátno, 181 × 206, Museu Nacional de Belas Artes, Rio de Janeiro, Brazílie.

Pyrrha, pramatka dnešního lidského pokolení, dcera Títána Epiméthea a jeho manželky Pandóry, manželka Prométheova syna Deukalióna. Když se Zeus rozhodl vyhubit nehodné lidstvo podruhé, seslal na svět potopu. Prométheus se postaral o to, aby zachránil alespoň svého syna Deukalióna a jeho manželku Pyrrhu. Podle Prométheovy rady se zachránili na lodi, která přistála na vrcholku Parnassu. Přes zármutek nad záhubou lidstva přinesli Diovi děkovnou oběť za svou záchranu. To Zeus ocenil, a proto se rozhodl splnit jim přání. Protože si přáli zalidnit svět, vyzval je, aby šli kupředu, neohlíželi se a za sebe házeli kosti matky země (čili kameny). Z kamenů vržených Deukaliónem vznikli muži, z kamenů hozených Pyrrhou povstaly ženy. Tak vzniklo nové pokolení lidstva

Renata

Renata –
to jméno samo o sobě volá po predikátu „svatá“,
blízko, leč neúspěšně, měla k němu Lotrinská Renata,
potenciální kandidátkou svatořečení zůstává Kellnerová Renáta.

Jan Sadeler, *Portrét Renaty Lotrinské, vévodkyně bavorské*, mezi 1588 a 1595, rytina, papír, 14,2 × 10,5 cm, Rijksmuseum, Amsterdam, Nizozemsko.

Renata (též *Renáta*, z latinského *re-*, „znovu“ a *nāta*, „narozená, zrozená“ = „obrozená“, „znovuzrozená“), ženské rodné jméno. Nejznámějšími nositelkami tohoto jména jsou bavorská vévodkyně Renata Lotrinská (1544–1602), velmi krásná a žádoucí žena, která se intenzivně věnovala charitě (pro tuto činnost byla uctívána jako svatá, ale nikdy nebyla svatořečena) a česká podnikatelka Renáta Kellnerová (narozena 1967), „nejbohatší Češka“, zakladatelka a předsedkyně správní rady nadace The Kellner Family Foundation.

Roxana

Pevnost na sogdijské skále jeho útoku neodolala,
Samého Alexandra Velikého ovšem fyzicky neudolala,
i po horském výstupu stále tlak 120 na 80 mm rtuťového sloupce.
Objevila se Roxana, křivka jeho krevního tlaku překonala okolní kopce.

Sodoma, *Svatba Alexandra s Roxanou*, 1517, freska, 370 × 660 cm, Villa Farnesina, Řím, Itálie.

Vyobrazení amorka, který Roxaně stahuje závoj z prsou, zvyšuje erotičnost scény.

Roxana (z perského *raohšna*, „jasná, světlo, úsvit, zářící“), ženské rodné jméno perského původu.
Roxana (řecky *Róxané*, kolem 347–310 př. n. l.), dcera baktrijského satrapy Oxyarta, manželka Alexandra Makedonského a matka jeho pohrobka Alexandra IV. Stala se Alexandrovou zajatkyní poté, co dobyl skalní pevnost, ve které se ukrývala. Alexandr se do ní údajně zamiloval na první pohled a někdy kolem roku 327 př. n. l. se s ní oženil; dal tak příklad svým důstojníkům, aby si za manželky brali Peršanky. Nedočkal se od ní potomka za svého života. Po jeho smrti (323 př. n. l.) čekali ještě možní nástupci na narození jeho pohrobka. Roxaně se narodil syn, ale vojsko odmítalo krále z matky, která byla cizinkou. Proto se dohodli Alexandrovi vojevůdci dosadit zatím na trůn jeho slabomyslného bratra Arrhidaia pod jménem Filippos, dokud by mladistvý Alexander nedosáhl zletilosti. Nedočkavý pretendent vlády Kassandros dal však zabít i jeho i matku Roxanu, což sice vzbudilo nelibost v zemi, ale mocichtivým náměstkům (diadochům) se to hodilo do plánů. Myšlenka jednoty říše byla „zapomenuta“ a diadochové se stali neomezenými vládci ve svých državách.

Roxelana

Vyznávala volnější mravnost, ale taky důvtipnost a vzdělanost,
díky tomu se z harému vyšvihla až na sultánský post.

harém (z arabského *harím*, „posvátný, neporušitelný“), 1. část muslimského domu vyhrazená ženám, nepřístupná cizím mužům; 2. hromadný název pro ženy v rámci celé muslimské rodiny; 3. část příbytku pro služebnictvo, eunuchy a také ženy žijící v konkubinátu s pánem domu. Harémy byly na Předním východě součástí sídla panovníka a mocných velmožů od starověkých dob. Zůstaly zachovány i po nástupu islámu a jejich rozmach kulminoval v turecké osmanské říši, kdy počet konkubín dosahoval i několika set. Osmanští sultáni se s konkubínami ženili jen zřídkakdy. Když si Süleyman I. Kanuni (Zákonodárce) (1520–1566) vzal za ženu konkubínu Roxelanu, byla to první panovnická svatba za dobu delší než století. Někteří sultáni užívali konkubíny pouze k uchování panovnické linie a v milostném životě preferovali mladíky. Například psychicky nevyrovnaný Ibrahim I. (vládl 1640–1648) měl sklon k orgiím nejrůznějšího druhu, které vyvrcholily v hrůzný čin, když nechal všech 280 konkubín zavázat do pytlů a svrhnout do Bosporu. V Evropě získal termín harém hanlivý obsah zejména v souvislosti s harémy v Turecku, kde byly zrušeny až v roce 1924.

Roxelana (též *Roxolana*; oficiálním trůnním jménem *Haseki Hürrem Sultan*, 1505 nebo 1506, Rohatyn, dnes Ukrajina – 15. 4. 1558, Istanbul, Turecko), manželka sultána Süleymana I. Kanuniho a matka jeho následníka Selima II. Roxelana, původem slovanská dívka, byla unesena, zotročena a prodána do sultánova harému. Roxelana okouzlila sultána krásou i důvtipem; sultán jí dokonce věnoval své verše (byl básníkem, psal pod pseudonymem Muhibbi). Osmanští sultáni se s konkubínami ženili jen zřídkakdy. Když si Süleyman I. vzal Roxelanu za ženu, byla to první panovnická svatba za dobu delší než století. Roxelana byla nejen zkušenou milostnicí, ale i inteligentní společnicí, skvěle se orientující v umění i státních záležitostech. Ve dnech odloučení si manželé dopisovali vytříbenými verši v arabštině a perštině. Roxelana se stala jednou z nejvzdělanějších žen své doby, přijímala zahraniční posly a vyslance, odpovídala na dopisy zahraničních panovníků, vlivných velmožů a umělců, podporovala rozvoj umění. Její život se stal námětem řady odborných, ale i uměleckých děl, včetně filmových a televizních zpracování. V roce 1999, u příležitosti osmistého výročí založení Roxelanina rodného města Rohatynu, byl na centrálním náměstí instalován monumentální památník: bronzová plastika Roxelany v nadživotní velikosti je umístěna na mohutném kamenném podstavci.

Tizian (?), *La Sultana Rosa / Portrét ženy*, před rokem 1550,
olej, plátno, 96,5 × 76,2 cm, John and Mable Ringling Museum of Art,
Sarasota, Florida, USA.

Giorgio Vasari v díle *Životy nejvýznamnějších italských architektů, malířů a sochařů* (1550) uvádí, že Tizian kdysi namaloval „portrét Roxelany“; tento obraz může být kopií zmíněného portrétu provedeného v Tizianově dílně.

Salome

Galerie se ho skoro bojí vystavovat…
I volnomyšlenkáře Wilda s povahou otužilou
vyděsil ilustrací Salome – a to si vystačil s černobílou.
Pohotový Beardsley neváhal přítele karikovat.

Aubrey Vincent Beardsley, *Salome s hlavou Jana Křtitele*, 1894, autotypie, 17,8 x 12,6 cm, ilustrace k tragédii *Salome* Oscara Wilda.

V roce 1893 se Beardsley seznámil s anglickým prozaikem a dramatikem Oscarem Wildem (1854–1900), s nímž jej spojoval profesní a intimní vztah. Původní francouzské vydání skandální Wildeovy hry *Salomé* (Salome) bylo publikováno v roce 1893 a v následujícím roce byla vydána i jeho anglická verze *Salome*. Beardsley vyzdobil tyto knihy ilustracemi rafinovaného erotického ztvárnění (například Příchod *Herodiady; Břišní tanec*). Dnes vysoce ceněné lascivně erotické kresby k Wildově jednoaktové tragédii *Salome*, které Beardsley vytvořil v roce 1894, tehdejší pruderní viktoriánskou Anglii šokovaly, odmítl je i Wilde.

Salome (hebrejsky *Šalome*, „pokojná“), podle tradice dcera Herodiady a Heroda Filippa. Tančila před tetrarchou Herodem Antipou a tolik se mu zalíbila, že jí slíbil dát, o cokoli požádá. Na popud své matky královny Herodiady ho požádala o hlavu uvězněného Jana Křtitele. Herodes se zdráhal, ale nakonec dal Jana usmrtit a jeho hlavu přinést na stříbrné míse. Dramatický příběh mladé křehké princezny, která se stává nástrojem v rukou krásné a ctižádostivé matky, inspiroval vznik mnoha literárních, výtvarných a hudebních děl. Umělci znázorňovali Salome v mnoha variantách: od chladné krásky, schopné neuvěřitelného sebeovládání, po nevinnou, nezralou ženu, která nad příšernou zástavou omdlévá hrůzou; v představách autorů je Salome i zvláštní směsí zkaženosti a neviny. Příběh Salome má mysticko-erotický podtext, u některých děl bývá interpretován jako metafora frigidní ženy dychtící po uspokojení, ale zároveň proklínající předmět své touhy; lze v něm spatřovat též výraz mužského strachu z kastrace, i když Salome Jana Křtitele sama nepopraví (na rozdíl od Júdit). V pojetí psychoanalytika Carla Gustava Junga Salome představuje archetypální „stín“.

Sára

Žena tolerující manželovi milenku
a dokonce mu ji dohodí jako druhou manželku?
Musela by mít svatozář!
Takových po světě mnoho nechodí,
světice, jako byla Sára, dávno se už nerodí,
leda by se s manželem domluvili na polyamorii.

Adriaen van der Werff, *Sára představuje Abrahamovi Hagar*, 1699, olej, plátno, 76,3 × 61 cm, Staatsgalerie im Neuen Schloss, Schleißheim, Německo.

Sára, hebrejské rodné jméno s významem „princezna“. Podle *Starého zákona*, Gn 11–25, byla Sára manželkou praotce Abrahama a matkou Izáka, kterého porodila ve vysokém stáří. Byla tedy dlouho bezdětná, z jejího popudu se stala egyptská otrokyně Hagar druhou manželkou Abrahama a porodila mu syna Izmaela (příběh je uveden ve *Starém zákoně* i v *Koránu*). Sára prý zemřela ve věku 127 let a byla pohřbena v hrobce Abrahamovy rodiny v Makpele u Chebrónu (Gn 25, 10).

Sarasvatí

Stvořiteli světa Brahmovi se ze záře jeho tváře dcera zrodila,
byla sličná, vnadná, nad jiné nebešťanky spanilá.
Luzným zjevem omámila trojsvětí včetně svého tvůrce – pomyslného táty,
stala se patronkou moudrosti, věd, hudby a řeči – bohyní Sarasvatí.
Boha Brahmu k dívce rázem zachvátil milostný cit,
jako choť či souložnici si ji usmyslel přivlastnit.
Ač skrývat se před jeho chlípnými zraky snažila sebevíce,
do všech stran i do zenitu na ni zíraly jeho vševidoucí líce.
Nakonec se svému původci poslušně podvolila,
nespáchala tím hřích, když za životního druha si ho vyvolila;
protože ji nezplodil, ale asexuálně vytvořil,
božská ani lidská tabu ohledně incestu tím nijak nezbořil.

Na uměleckých ztvárněních božská kráska
čtyřručně hudební nástroj, knihu a růženec laská,
vzývána je i jako bohyně řek i stojatých vod,
labuť anebo páv jí slouží k přepravě a tvoří věrný doprovod.

Rádža Ravi Varma, *Sarasvatí*, 1896, chromolitografie, 71,1 × 50,8 cm.

Brahma (ze sanskrtského *brahman*, „růst, rozmach [ducha], absolutno“), v mladších védských textech personifikace neosobní vesmírné podstaty (brahma), později postava stvořitele, jenž spolu s Višnuem v roli udržovatele světa a Šivou jako jeho ničitelem tvoří hinduistickou božskou trojici (*trimúrti*).
Sarasvatí, v indické mytologii bohyně moudrosti, věd, hudby a řeči. O jejím významu v indické kultuře svědčí i návrh, aby nejstarší protohistorická městská harappská kultura (3200–1600 př. n. l.) nesla pojmenování *civilizace povodí Indu-Sarasvatí.*

Sešsešet

Vatetchethor, zvaná Sešsešet,
bezednou oddaností lásky obdařuje
už víc než čtyři tisíce let,
uměnímilovná Múza do *Květiny* zakletá.

Egyptský anonym, *Vůně lásky*, kolem roku 2300 př. n. l., 6. dynastie, vápencový reliéf (detail), postava muže (vlevo) je v životní velikosti, naleziště: Mererukova mastaba, Sakkára, Egypt.

Princezna a kněžka bohyně lásky Hathory Vatetchethor, zvaná Sešsešet, čichá vůni lotosového květu po boku svého manžela – vezíra Mereruky.

Vatetchethor (zvaná *Sešsešet*, kolem poloviny 24. století př. n. l., Egypt), egyptská princezna, kněžka bohyně lásky Hathory a harfenistka; dcera panovníka Tetiho, který vládl přibližně v letech 2374–2354 př. n. l., manželka vezíra (ve starém Egyptě „předseda vlády“) a nejvyššího soudce Mereruky. Její jméno Vatetchethor znamená v překladu „Jediná z těla (boha) Hora“; její krásné jméno, tedy přezdívka, Sešsešet, znamená „Květina“. Tato krásná aristokratka a uměnímilovná žena byla zachycena na několika reliéfech ve společnosti svého mocného manžela v láskyplných scénách: něžně svírá manželovu ruku, čichá vůni lotosového květu, oblažuje jej hrou na harfu a zpěvem milostných písní. Byla pohřbena v honosné hrobce svého manžela v Sakkáře.

Olbram Zoubek, *Ctirad a Šárka*, 1997,
výdusek, cement, polychromováno modře a zeleně, částečně zlaceno,
výška 230 cm (Ctirad), 225 cm (Šárka).

Šárka

Symbol proradnosti, stále u nás figuruje,
v jihoslovanských jazycích je šarka „zmije“!
Proč je nepostihlo *damnatio memoriae!*?

damnatio memoriae (z latiny), zatracení památky; ve starověkém Římě šlo o odsouzení památky osoby. Byla vyhlašována například po smrti císařů, kteří se nějak provinili nebo proti nimž se potřebovali jejich nástupci vymezit. Následně byla odstraněna jejich jména ze všech nápisů a portréty ze všech veřejných památníků. Často se stávalo, že bývaly přetesány obličeje jejich soch nebo přemalovány jejich malířské portréty. Takto byli po své smrti potrestáni například císařové Titus Flavius Domitianus (51–96) nebo Publius Septimius Geta (189–211). Stejně si však počínaly téměř všechny starověké civilizace a podobný stav trvá dodnes.

Šárka (původ je nejasný, bývá vztahován k starému pojmenování pohoří, rozeklaných návrší a skal v různých jazycích (albánské *sharane*, korsické *sarra*, španělské *sierra*); v jihoslovanských jazycích *šarka* znamená „zmije“; u nás bylo poprvé užito v *Dalimilově kronice* počátkem 14. století), ženské rodné jméno.

Šárka a Ctirad, mytická dvojice českého dávnověku, námětově těžící z antického mýtu o Amazonkách a z obecně rozšířené látky o dívčích válkách, v nichž se ženy pomocí zbraní a lsti snažily uchovat své nezávislé, popřípadě vůdčí (matriarchální) postavení. Nejznámějším vyprávěním tohoto typu v českém prostředí se stalo zpracování Václava Hájka z Libočan – o krásné Šárce a vladykovi Ctiradovi (autor jej datuje do roku 742). V tomto příběhu, který je zaznamenán v *Dalimilově kronice* a který je též vzdáleným ohlasem starozákonního mýtu o Samsonovi a Dalile, se Šárka po domluvě se svými družkami nechala připoutat ke stromu v místech, kudy měl projíždět Ctirad a jeho družina. Šárka oklamala lživým vyprávěním a svým luzným zjevem Ctirada i jeho průvodce. Muži sestoupili z koní, odložili zbraně a jali se ve stínu stromu popíjet nabídnutou medovinu. Pro přivolané dívky nebylo obtížné zajmout Ctirada a pobít jeho průvodce. Ctirad byl popraven na Děvíně, před zraky Přemyslových bojovníků, kteří se shromáždili v podhradí. Hájkovy literární mystifikace daly významný podnět ke vzniku nové mytické tradice a nových symbolických okruhů. Díky jeho vyprávění jméno Šárka v české kulturní oblasti začalo působit jako symbol ženské krásy, lstivosti a proradnosti. Námět ztvárnila řada českých sochařů a malířů: Mikoláš Aleš, Quido Kocián, Josef Václav Myslbek, Olbram Zoubek aj.

Tamara

Era i Ónan si s krásnou Támar jen bezstarostně užívali.
Zdálo se jí, že jejímu mateřství hrozí zmar,
ale vzchopila se a vzala iniciativu do svých rukou...
Ukázalo se, že její tchán Juda není vůbec stár.

Tintoretto, *Juda a Támar*, mezi 1555 a 1559,
olej, plátno, 150 × 155 cm, Museo Nacional Thysen-Bornemisza,
Madrid, Španělsko.

Támar, snacha starozákonního Judy. Nejprve byla provdána za Judova prvorozeného syna Era; ten „však byl v očích Hospodinových zlý, a proto jej Hospodin usmrtil". Poté byla Támar na základě levirátu znovu provdána za Erova bratra Ónana. I toho však Hospodin usmrtil. Důvodem bylo to, že místo, aby dal svému bratru potomstvo, vypouštěl sperma na zem. Hřích obou bratrů spočíval v tom, že odpírali Támar otěhotnět. Támar totiž měla krásnou postavu a těhotenstvím by o tuto svou přitažlivost mohla přijít – oba bratři v ní zřejmě spatřovali pouhý sexuální objekt svého chtíče. Po smrti Era a Ónana se Támar vrátila do svého otcovského domu, kde měla čekat až dospěje Judův třetí syn Šela. Když Támar viděla, že Šela již dospěl, a přesto ji Juda za tohoto svého syna neprovdal, chopila se iniciativy. Převlékla se za nevěstku, svedla Judu, otěhotněla s ním a porodila dvojčata, Perese a Zeracha. Skrze Perese se Támar stala pramatkou krále Davida.
Tamara (z hebrejského *תמר, tamar*, „datlová palma"), ženské rodné jméno hebrejského původu.

Terentia

Zmohly Cicerona ambice a apetit mladých žen,
nebo byl Markem Antoniem přemožen?

Cantus cygneus: „Cicero, callidus opprimittur,
cum callidior reperitur…"

Terentii rozvod s vypočítavým Ciceronem nerozhodil,
Mikulkův omlazovací mlýn jí dal mladistvý vzlet,
pojala posléze dva chotě, získala nemalý majetkový podíl
a užívala si jej spokojeně do více než sta let.

Alois Mikulka, *Mlýn na staré báby*, 2007,
papír, lepenka, 30 × 57 × 17 cm, soukromá sbírka.

cantus cygneus (z latiny) labutí píseň. Tuto sentenci užíval římský politik, právník, řečník a spisovatel Marcus Tullius Cicero (106–43 př. n. l.) ve fiktivních rozhovorech učitele a žáka o věcech nepostradatelných pro šťastný život – *Tusculanae disputationes ad Marcum Brutum* (Tuskulské rozhovory pro Marka Bruta), když metaforicky označoval něčí poslední projev nebo čin před smrtí, neboť už v antice se tradovalo, že labuť před smrtí zpívá. Sám možná jako jednu z posledních, tentokrát skutečných průpovědí, použil starořímskou rozvodovou formuli: *„i foras, femina"* – „jdi pryč, ženo", nebo: *„tuas res tibi agito"* – „starej se sama o sebe". Za pozdní republiky a zejména v císařské době totiž nastalo v Římě uvolnění mravů a rozvody se staly běžnou záležitostí. Významní politikové se ženili a rozváděli tak, aby posílili svou pozici. Nejen Caesar nebo Pompeius, i zásadový, ale stejně ambiciózní a ješitný Cicero se v padesáti sedmi letech rozvedl po třicetiletém manželství s Terentií, aby si v politické kariéře pomohl věnem mladé Publie. Osud mu nicméně nedopřál, aby této situace dostatečně využil, protože byl v občanské válce brzy usmrcen stoupenci Marka Antonia (83–30 př. n. l.). *„Cicero, callidus opprimittur, cum callidior reperitur"* – „Cicero, chytrý dostane za vyučenou, najde-li se chytřejší."
Terentia, římská žena, první manželka Ciceronova; po rozvodu s Ciceronem přežila další dva chotě a jako bohatá dědička po všech manželích se dožila více než sta let.

Terezie

Bělostný carrarský mramor
na pomník Terezie z Ávily obstaral snad sám Amor.
A Bernini dokázal, že žena
je jen žena, byť by byla i svatořečena.

Giovanni Lorenzo Bernini, *Extáze (Vidění) sv. Terezie*, 1645–1652, mramor, výška 350 cm, kostel Santa Maria della Vittoria, Řím, Itálie.

Bernini v tomto sousoší dosáhl dramatického až mystického výrazu a extatického vytržení v duchu slov Terezie z Ávily i toho, jak může být splynutí s Bohem blízké sexuálnímu a erotickému vytržení.

Terezie (v novější verzi *Tereza*; jméno řeckého původu, ale nejasného významu, snad od slova *téresis*, „ochrana“, „záštita“), ženské rodné jméno.

Terezie z Ávily (zvaná též od Ježíše, Terezie Ježíšova, Teresa de Jesús, 28. 3. 1515, Ávila, Španělsko – 4. 10. 1582, Alba de Tormes, Španělsko), španělská mystička a náboženská spisovatelka; v roce 1622 byla svatořečena. Reformátorka řádu karmelitánů (bosí karmelitáni). Její mystika je realistická a vyznačuje se osobním vroucím vztahem ke Kristu. S neobyčejnou upřímností a půvabem vypráví o svém životě a vztahu k Bohu v díle *La vida* (Život, před rokem 1567) i ve více než čtyřech stech zachovaných dopisech; jejím hlavním dílem je básnický extatický spis *El castillo interior* (Hrad v nitru, před rokem 1577), kde vypovídá o postupném splývání duše s Bohem; po umělecké stránce jeden z vrcholů mystické literatury. Terezie například líčí, jak ji anděl „do hloubi těla probodl“ dlouhým zlatým oštěpem s ohnivým hrotem. „Když jej vytahoval, myslila jsem, že mně vyrve vnitřnosti, ale když mě opustil, hořela jsem žhavým ohněm lásky k Bohu. Bolest byla tak silná, že jsem často musela sténat, a sladkost této bolesti byla tak nevýslovně veliká, že si nikdo nemůže přát o ni přijít.“

Theanó

„Snažte se ovládat čtyři věci: žaludek, spánek, sex a prchlivost,“
děl nabádavě Pýthagorás ze Samu, „a váš život bude jedna velká ctnost!“
„Ó, ano, velký učiteli,“ vpadla mu do řeči jeho nejbystřejší žačka Theanó,
„snad až na tu předposlední věc, v té by snad člověk nemusel mít
nikdy dost?“

Raffael, *Athénská škola. Pýthagorás a Theanó*, 1509–1510, detail nástěnné fresky, Stanza della Segnatura ve Vatikánu papeže Julia II. (papežem 1503–1513).

Theanó (6./5. století př. n. l.), řecká filozofka, žačka a družka řeckého vědce a filozofa Pýthagora ze Samu (570/560 – kolem 480 př. n. l.). Pýthagorás se pro rozpory s vládcem Samu Polykratem přestěhoval do jihoitalského Krotónu, kde se svými žáky založil instituci, jež slučovala prvky filozofické školy a náboženského i politického sdružení. Pýthagorejci zde rozvíjeli astronomii, hudební teorii, matematiku, medicínu. Svoje učení šířili pouze ústní cestou, nikoli psanou formou. V tomto ohledu měly v uzavřeném kruhu jejich školy významné postavení ženy, které se staly prostřednicemi v předávání zásad a moudrosti tohoto učení dalším generacím stoupenců. K nejvýznamnějším postavám patřila Theanó. Tradice jí připisuje některé výroky, které se zachovaly ve Stobaiových zlomcích (Stobaios žil asi v 5. století a sepsal antologii citátů z antických autorů; díky ní se tak uchovaly úryvky z mnoha ztracených děl) a ukazují, že v moudrosti a zejména ve schopnosti sebeovládání, kterou Řekové obecně nepovažovali za ženskou doménu, si nezadala s muži. Pýthagorejská filozofie došla svou speciální logikou také k některým kuriózním závěrům. Pýthagorejci převzali z orfismu víru v nesmrtelnost duše, a proto se snažili pečovat o její očištění přísným dodržováním zvláštního životního stylu včetně některých dietetických pravidel (viz Pýthagorovo pravidlo: „Snažte se ovládat čtyři věci: žaludek, spánek, sex a prchlivost“). Cestu k očistě duše spatřovali však především v intelektuální činnosti.

Ulrika

Ještě před nemnoha lety
člověk sotva osmdesátiletý,
Homo octogenarius,
byl pro své okolí odbytý:

„Vážený Johanne Wolfgangu von Goethe,
kampak s tím perem a zápisníčkem jdete?“

„Jdu, ač dvaasedmdesátiletý, na láskyplný lov
devatenáctileté laňky – Ulriky von Levetzow!“

Je všeobecně známo, že Goethe neměl úspěch
a dodnes, klasik pera, je jenom pro posměch.

„Vidím, slyším, cítím Vaše síly prchat,
též smysl Vašeho díla mi uniká.
Vy už se stejně nestihnete zbrchat!“
v duchu praví géniovi Ulrika.

Ale v dnešní době bývá osmdesátník čiperný i movitý,
takže právě jemu se podbízí i kvítek sotva rozvitý.

Ulrika, ženské rodné jméno německého původu.
Ulrika von Levetzow (4. 2. 1804, Lipsko, Německo – 13. 11. 1889, Třebívlice), německá aristokratka, spisovatelka a mecenáška, majitelka třebívlického panství. O její lásku marně usiloval slavný německý básník, dramatik, prozaik, teoretik umění, přírodovědec a státník Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832). UvL žila sama, nikdy nevdala. Téměř celý život strávila v Čechách na třebívlickém panství, kde založila školu pro nezaopatřené dívky. Svým otčímem hrabětem Františkem Josefem z Klebelsbergu, polyhistorem a spoluzakladatelem Národního muzea v Praze, byla vedena k zájmu o zeměpis a přírodovědu. Dostala se do společnosti hraběte Kašpara ze Šternberka a dalších zakladatelů Národního muzea, stala se i členkou jeho Společnosti.

Heinrich Drake, *Goethe a Múza (Goethe s Ulrikou von Levetzow),* 1967, bronz, mírně nadživotní velikost, Mariánské Lázně.

Sousoší bylo odhaleno v roce 1975 (autor je po řadě připomínek mariánskolázeňských představitelů dokončil již v šedesátých letech 20. století) v blízkosti Lesního pramene v Mariánských Lázních (na tomto místě dnes stojí sousoší *Tří Grácií* od sochaře Olbrama Zoubka). Odtud bylo v roce 1991 Drakeovo sousoší přemístěno za Třebízského pamětní kámen. Sousoší údajně zpodobňuje nikoli Goetha a Ulriku, jak mnozí soudí, ale jen Goetha a ženskou postavu symbolizující Múzu. Z postoje a výrazu tváře však vidíme, že sochař znamenitě vystihl obsah trojverší, jímž se Ulrika von Levetzow prezentuje v naší skladbě: UvL s despektem pohlíží na Goetha nejen jako na muže, ale i na jeho slovesné dílo.

Venuše

Bugatti T35 sráznou stezkou k moři se řítí,
v kokpitu jasně září supernova.
Jak úchvatné je lásky vlnobití –
z autovášně exploduje Venuše nová.

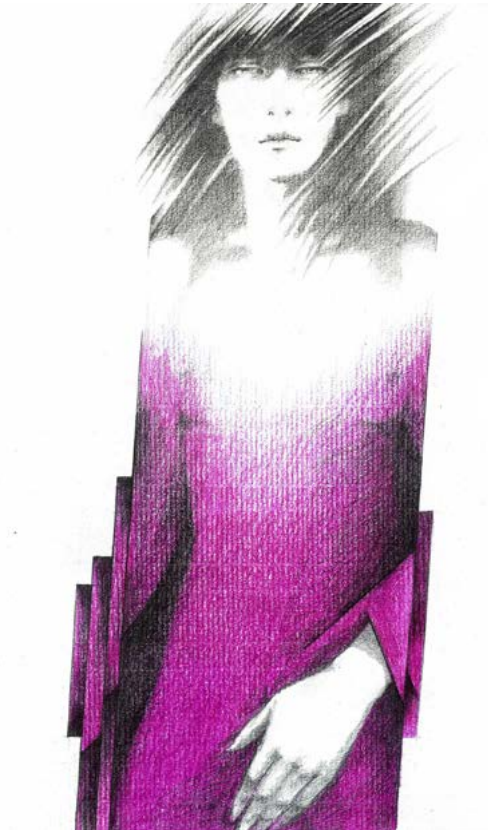
Tamara de Łempicka, *Autoportrét v zeleném Bugatti*, 1925, olej, plátno, 35 × 26 cm, soukromá sbírka.

Malířka sama sebe ztvárnila za volantem legendárního roadsteru jako výraz rodící se ženské emancipace, elegance a rostoucího sociálního statusu. Někdy bývá tento obraz srovnáván s plátnem italského renesančního malíře Sandra Botticelliho *Zrození Venuše* (1482–1485); krásná žena však nepluje v poklidu na lastuře, nýbrž se do dáli řítí v kokpitu moderního elegantního automobilu.

Bugatti T35, legendární model roadsteru (dvoudveřový osobní sportovní automobil s dvěma sedadly bez pevné střechy); v roce 1924 jej navrhl italský automobilový konstruktér a designér Ettore Bugatti (1881–1947). Bugatti Typo 35 dodnes zůstává nejúspěšnějším závodním autem všech dob (přes dva tisíce vítězných startů).
Venuše (latinsky *Venus*, řecky *Afrodíté*), antická bohyně krásy a smyslné lásky. V řecké mytologii byla pokládána za dceru Dia a bohyně deště Diony, podle Hésioda se zrodila u ostrova Kypru z mořské pěny oplodněné séměm z genitálií vykleštěného Úrana. Homér ji líčí jako nevěrnou manželku boha Héfaista, kterého klamala s Aréem a také s dalšími smrtelníky.
Venuše (odvozeno z latinského jména bohyně *Venus*), ženské rodné jméno.

Věra

Slovanské jméno, jež odvozeno bylo od slova „víra“;
mnozí v dobré víře žádají Věru o ruku, věře,
že z její strany nikdy nedojde k nevěře.
O sancta simplicitas!

Jiří Eliška, *Portrét učitelky,* 2017, kresba, pastelky, 30 x 21 cm.

O sancta simplicitas (z latiny), Ó, svatá prostoto! (úsloví o projevu naivity; užil je prý i Jan Hus [asi 1371 – 6. 7. 1415], když komentoval čin stařenky, která přiložila polínko na jeho hranici, asi v úmyslu, že koná dobro a pomáhá zahubit kacíře).
Věra, ženské rodné jméno slovanského původu; bývá odvozováno od slova *víra*.

Vlasta

Sama etymologie měla by vést k ostražitosti,
souvisí s praslovanským *vôlstь* „moc, vláda“
a v přesmyčce pak se „lstí“.

Anonym, *Vlasta*, bez data, malba na fasádě domu,
Praha-Holešovice, třída Dukelských hrdinů 44.

Vlasta, jméno vůdkyně prvního českého feministického povstání, v němž se ženy pomocí zbraní a lsti, snažily nastolit své nezávislé, popřípadě vůdčí (matriarchální) postavení. Nejbarvitěji tento příběh zpracoval Václav Hájek z Libočan ve své *Kronice české* (1541). Maskulinní orientace autora je zřejmá: zachycuje ženy jako plémě mocichtivé, lstivé, proradné a mstivé. Mezi nimi „vyniká“ právě fanatická Vlasta (Vlastislava), která se po smrti kněžny Libuše rozhodla pokořit muže. Šárčina léčka byla posledním vítězným tažením Vlastiných družek. Potupná smrt Ctiradových mužů a poprava Ctirada vyprovokovala Přemyslovu družinu k rychlé a tvrdé odvetě, která vedla k likvidaci prvního českého konfrontačního feministického hnutí. Vlasta byla společně s většinou svých spolubojovnic zabita v bitevní řeži. Hájek s nemalým potěšením popisuje, jak „jest ta šelma přestala, kteráž sedm let českú zemi trápila“.

Voršila

Pokřtěna svěcenou vodou vrací se z Říma panenská Voršila.
Jistě by se i s 11 000 dívkami v klášterech vysokého věku dožila,
leč v důsledku doby stěhování národů a nastalých informačních šumů
navigace selhala a skončily v náruči Germánů, ale pravděpodobněji Hunů.
Attila rozhodl, že dívky pobije.
Jen Voršila snad jeho rozkaz přežije.
Chtěl pokusem předejít výkon Viléma Tella!

Mistr Legendy sv. Voršily,
Scény ze života sv. Voršily, kolem 1485,
tempera, dřevo, 47 × 30 cm
(každá ze čtyř scén), pravé křídlo
deskového oltáře,
klášter Černých sester, Bruggy; uloženo:
Groeningemuseum, Bruggy, Belgie.

Voršila (z latinského jména *Ursula*, z latinského *ursula* [zdrobnělina z *ursa*, „medvědice“], „malá medvědice“), ženské rodné jméno.
svatá Voršila (4./5 století), panna a mučednice; křesťanská světice. Podle nejrozšířenější verze legendy o jejím životě byla údajně dcerou křesťanského panovníka v Británii. Aby se vyhnula nechtěnému sňatku a zůstala „nevěstou Kristovou“, vypravila se spolu s družkami do Říma. Původně ji doprovázelo deset nebo jedenáct dívek, ale v průběhu cesty se jejich počet rozrostl až na jedenáct tisíc. Plavily se po Severním moři a dále proti proudu do Říma. Cestou vyprávěla Voršila svým družkám o křesťanské víře a ty pak přijaly křesťanství a v Římě se nechaly pokřtít. Při zpáteční cestě byla Voršilina družina přepadena Huny, kteří všechny dívky pozabíjeli. Voršila byla sice ušetřena, protože se zalíbila vládci Hunů Attilovi, ale protože jej odmítla, proklál ji Attila šípem. Voršila se stala od 10. století uctívanou světicí, byly jí zasvěcovány kostely takřka ve všech křesťanských zemích. V roce 1535 založila svatá Anděla Mericiová (1474–1540) řád svaté Voršily, jehož posláním je zejména vzdělávání dívek a péče o chudé a nemocné.

Xantippé

Krátký deštíček přináší věhlasné hlavě
osvěživou vzpruhu,
místo svatozáře k dobru ještě přidá
barevnou duhu.

Xantippou je prý skoro každá žena.
Proč tedy za zásluhy tak „charakterotvorné“
zrovna ta Sókratova byla zlořečena?

Reyer van Blommendael,
Xantippé smáčí Sókrata,
kolem 1655,
olej, plátno, 210 × 198 cm,
Musée des Beaux-Arts
de Strasbourg, Štrasburk,
Francie.

Sókratés svou pohanu (které přihlíží jeho žák Alkibiadés, slavný athénský politik, státník a vojevůdce) údajně komentoval: „Věděl jsem, že po tom jejím hromování musí přijít déšť.“

Xanthippé, jméno manželky řeckého filozofa Sókrata, „nejmoudřejšího z Řeků“. Některé starověké prameny mluví o její hádavostí a nesnášenlivostí (slovo „xantipa“ se v přeneseném smyslu stalo „synonymem“ označujícím zlé, hašteřivé, nesnášenlivé ženy). Traduje se řada historek, například: „Při bouřlivé filozofické hádce to Xantippé byla, / která na Sókratovu hlavu nočník vyprázdnila. / Až tehdy se nejmoudřejšímu z Řeků rozsvítilo / a zanechal nám velkolepé filozofické dílo.“ Úsudek současníků o hašteřivosti Xanthippy však není jednoznačný, neboť Sókratés se věnoval nikoli svému původnímu řemeslu (sochařství), nýbrž nepraktickému filozofování, a tak veškerá starost o domácnost ležela na jejích bedrech (viz Xenofón, *Vzpomínky na Sókrata* 2,2, Hostina 2,10).

Xenie

Mám v sobě malou dušičku –
posměváček Martialis píše na mě básničku.

Však v hloubi duše jsem rád,
jsem zřejmě muž, o němž je co psát.

Již předává mi svou xenii,
prý pro moji ženu Xenii.

Xenie ke mně dávno spálila všechny mosty,
už zas v našem domě hostí početné hosty.

S hranou gracií přijala epigram Martiala,
a s potěšením jej všem odrecitovala:

„Zbytečná je tvá panika
lev vrhá se jen na býka
a neprohání motýly
ty ješitníku zpozdilý.“

Martialis, Marcus Valerius Martialis (kolem 40, Bilbilis, Španělsko – kolem 104), nejvýznamnější římský epigramatik, původem z Hispánie. Výborný znalec a glosátor společenských i soukromých poměrů své doby. Martialis složil sbírku epigramů *Liber spectaculorum* (Kniha o hrách), v nichž oslavoval velkolepé hry, které se konaly v Koloseu. Dále vydal dvě knihy drobných básní *Xenia* (Přátelské dary) a *Apophoreta* (Výslužky), to jest epigramy určené k tomu, aby doprovázely drobné dárky, které si přátelé posílali o Saturnáliích, případně které si host odnášel z hostiny. V dalších letech publikoval ještě 12 knih, v nichž je soustředěno množství epigramů, z nichž většina představuje posměvačné portréty, duchaplné průpovídky, výlevy radosti nebo špatné nálady, vtipné sentence apod. Martialis se vysmívá typům, jakými jsou mluvka, dotěra, člověk, který všechno ví a všemu rozumí. Zmiňuje třeba lékaře, který přesedlal na hrobařinu nebo ženy, které by rády zastavily běh let přibarvenými vlasy, šminkami a umělými zuby.

xenie (z řeckého *xenia*, „dary pro hosty; přátelské dary“), drobné básně, epigramy a aforismy obsahu humorného, pochvalného nebo výsměšného (nazváno podle 13. knihy epigramů římského básníka Marka Valeria Martiala míněných jako doprovod k dárkům, často představovaných potravinami, které dává hostitel hostovi); název souboru posměšných básní a ironicky útočných epigramů napsaných Johannem Wolfgangem Goethem (1749–1832) a Friedrichem Schillerem (1759–1805) proti kritikům a literárním odpůrcům.

Xenie (z řeckého *xenosis*, „pohostinná; milující hosty), ženské rodné jméno.

Xochiquetzal

Aztéckou bohyni lásky Xochiquetzal
proradný bůh Mixtéků Tezcatlipoca nakonec ukecal.

Z Tlalocanu ji pak unes'
do země chladu a noci přes třináct sfér nebes.

Naštěstí se odtud dostala do Tamoanchánu,
kde přebývá dosud jako strážkyně květu Xochitlicacanu.

Aztécký anonym, *Xochiquetzal*, 16. století, iluminace, pergamen z jelení kůže, *Codex Borgia* (obsahuje astronomické, kalendářní, mytologické a rituální údaje na 38 stranách, každá ze stran má rozměry 27 × 26,5 cm, jednotlivé listy jsou k sobě slepeny ve formě leporela, rozvinutý má délku 10,34 m), Bibliotheca Apostolica Vaticana, Městský stát Vatikán.

Tezcatlipoca, bůh Mixtéků; vládce čtyř světových stran. S rozšířením mixtéckého náboženství a kultu Tezcatlipoca v Údolí Mexika přešly atributy Tezcatlipoca na místní kmenová božstva. Červený Tezcatlipoca na východě, tzv. Xipe, ochránce Tlaxcaly; modrý Tezcatlipoca na jihu, tzv. Huitzilopochtli, bůh války a Slunce v Tenochtitlánu; černý Tezcatlipoca na severu, božstvo noci; bílý Tezcatlipoca na západě jako večernice a na východě jako jitřenka, patron Choluly. Nejčastěji je pojímán jako bůh-čaroděj. Ve svém zrcadle z obsidiánu (v překladu znamená jeho jméno „Dýmající zrcadlo") viděl vše, co se děje na světě. Byl odpůrcem Quetzalcóatlovým. Některé jeho atributy jsou sluneční, jindy představoval souhvězdí Velké Medvědice.
Xochiquetzal („Vzácný květ", „Květinový pták"), bohyně květů a lásky – podle aztécké mytologie první manželka boha deště Tláloca. Tezcatlipoca ji unesl z Tlalocanu přes třináct nebes a pak ji poslal do země chladu, noci a smrti na severu. Odtud se dostala do *Tamoanchánu* („Místa našeho počátku"), kde přebývá jako bohyně lásky a strážkyně květu *Xochitlicacanu*.

Zoja

Geniální malíři, jménem Francisco de Goya,
dnes by ti místo Maji ležela modelem křehká Zoja,
jenže by ti ji vyfoukl veleslavný český malíř Jiří Eliška,
jenž sluje, jak císař Zikmund, epitetem ornans „ryšavá liška".

Jiří Eliška, *Zojka*, 1978, akryl, plátno, 90 x 70 cm.

Zoja (ruská podoba řeckého jména *Zoé*, „živá"), ženské rodné jméno
Mikotová Zoja, prof. Věnuje se divadelní tvorbě v širokém spektru aktivit. Činoherní režie, pohybové divadlo, nonverbální divadlo, divadlo pro děti, kostýmy, choreografie, dramatizace. Také pantomima, herectví, performance (ta pouze v Japonsku). Vysokoškolská pedagožka, založila Výchovnou dramatiku pro Neslyšící (na JAMU). Její portfolio obsahuje ca 120 režií (např. *Dům hluchého, Caprichos, Genesis, Sněhová královna, Oskar a růžová paní, Golem* (v Japonsku), *Deník Anne Frankové, Dům (paní Bernardy), Časoprostor, Kdy bude po válce, Mne blesk se dotekl, projekt Kniha, Aby se děti divily*...), přes stovku festivalů, prezentací VDN a workshopů. Některé její inscenace se hrály 30 let (*Ježíškova košilk*a).

Zuzana

Zuzana přichází na svět, jak hebrejská bělostná „lilie“,
někdy takovou zůstane po celý život,
jindy se z ní stane harpyje.

Harpyje (z řeckého *harpazein*, „rvát, uchvacovat“), 1. mytické bytosti, napůl ženy napůl ptáci, antické mytologie; ve starém Řecku byly zosobněním bouře a mračen, ve středověké Evropě se z nich staly zlovolné, lidem škodící bytosti: „Široká křídla, tváře lidských tvarů, / na nohou spáry, břicho opeřené / a k nářku užívají zpěvu darů“ (Dante Alighieri [1265–1321], *Božská komedie*, Peklo, XIII, 12–14); 2. Harpyje pralesní (*Harpia harpyja*, Linné 1758, třída *Aves*), největší dravec Jižní Ameriky; rozpětí křídel až 2 m, hmotnost až 9 kg, masivní zobák a mohutné silné nohy opatřené až 13 cm dlouhými drápy. Samec je výrazně menší než samice. Harpyje má široká zaoblená křídla a dlouhý ocas, což jí umožňuje manévrovat mezi stromy. Způsobem lovu připomíná jestřába. Létá nízko nad lesem, na vyhlédnutou oběť se vrhá střemhlav, obratně manévruje mezi stromy rychlostí až 80 km/h a strhává kořist z větví pomocí svých silných drápů. Dokáže ulovit až desetikilogramovou kořist a ve vzduchu unese až tři čtvrtiny vlastní hmotnosti. Loví vřešťany, malpy, lenochody, mravenečníky, vačice, papoušky aj.

Zuzana (z hebrejského jména *הנשוש, Šošana* [původem možná z egyptského *sšn*], „lilie“, ale i „růže“), ženské rodné jméno.

Zuzana, žena krále Jójakíma, krásná a bohabojná, postava ze starozákonní deuterokanonické knihy Danielovy. Odbyla dva chlípné starce, kteří ji viděli koupat se v zahradě a zatoužili po ní. Byla jimi křivě obviněna z cizoložství s mladým mužem, před smrtí ji zachránil prorok Daniel (Da 13). Veřejně zpochybnil rozsudek, který byl vynesen bez vyšetřování a bez jasného důkazu, a požadoval obnovení soudu. Když k němu došlo, Daniel nařídil oddělit oba starce daleko od sebe, aby neslyšeli jeden druhého vypovídat. Poté se zeptal prvního z nich: „Pod kterým stromem jsi je viděl spolu obcovat?“ On odpověděl: „Pod lentiškem.“ Tutéž otázku položil i druhému muži, jenž odpověděl: „Pod dubem.“ Tím bylo prokázáno, že oba lhali a že Zuzana je nevinná. Daniel tak v poslední chvíli Zuzanu zachránil od jisté smrti, zatímco oba starci byli za křivé svědectví popraveni. Téma se stalo častým námětem krásné literatury a výtvarného umění (autoři je využili zpravidla k vytvoření kontrastu nahé a nevinné ženy a dvou chlípných starců).

Artemisia Gentileschi, *Zuzana a starci*, ca 1610,
olej, plátno, 170 × 119 cm, Schloss Weißenstein, Bavorsko, Německo.

Žofie (Bavorská)

Václav IV. si počínal nemoudře,
když svou půvabnou a moudrou ženu
často nechával kvůli alkoholu a lazebnicím osamocenu.

Anonym, *Václav IV. a Žofie Bavorská*, po roce 1390,
iluminace, *Bible Václava IV.*, uloženo: Österreichische Nationalbibliothek
(ÖNB cod. 2759, fol. 2v), Vídeň, Rakousko.

Žofie (z řeckého *σοφία [sofia]*, „moudrost“), ženské rodné jméno; za českou obdobu bývá někdy považována Mudroslava.

Žofie Bavorská (1376–1425), česká královna; dcera bavorského vévody Jana II. Wittelbašského a Kateřiny z Gorice. Dne 2. 5. 1389 byla provdána za českého krále Václava IV. (1361–1419), kterého prý okouzlila svou krásou a půvabem, slavnostně byla korunována 15. 3. 1400. Václav oslavil manželský svazek zhotovením řady vynikajících rukopisů: *Bible Václava IV.* byla společným rukopisem krále a královny, rukopis *Willehalm* apoteózou manželské věrnosti. Žofie se naučila česky a sžila se s českým prostředím. Manželé se zpočátku milovali, ale pravděpodobně Václavova žárlivost a jeho alkoholismus i nenaplněná touha po dítěti způsobily neshody. Po smrti Václava IV. stála formálně v čele správy Českého království. Byla horlivou přívrženkyní Jana Husa, účastnila se jeho kázání v Betlémské kapli a stejně jako král Václav IV. ho dlouho chránila. V září roku 1410 v královských listech papeži společně s Václavem žádala zrušení klatby nad Husem. Vztah Jana Husa ke královně byl zřejmě blízký, jak vyplývá ze srdečných zmínek o ní v jeho kostnických listech. Nekompromisní Žofie se nakonec katolické církvi zdála větší hrozbou než váhavý král. Oba se však nakonec museli stáhnout v obraně Husova učení do pozadí.

Anonym, *Iniciála z knihy Genesis*, po roce 1390,
iluminace, *Bible Václava IV.*, uloženo: Österreichische Nationalbibliothek
(ÖNB cod. 2759), Vídeň, Rakousko.

Scéna zachycuje akt stvoření, jak jej popisuje *Genesis*, „Kniha původu“ – první kniha *Starého zákona*. V biblické *Genesis* jsou dvě vyprávění o stvoření světa a člověka, která se místy od sebe podstatně liší. První příběh (Gn 1–2, 4a) popisuje stvoření světla a dne, oddělení vodstva a země, stvoření rostlinstva, stvoření hvězd a velkých světel a stvoření živočichů, muže a ženy k obrazu Božímu. Druhý příběh (Gn 2, 4a–25) popisuje stvoření člověka Bohem z prachu země a stvoření ženy z mužova žebra a Boží pověření, jímž dává člověku vládu nad zemí a ostatním tvorstvem i Boží vizi o světě naplněném životem: „A Bůh jim požehnal a řekl jim: Ploďte a množte se …“

Tolik ženských jmen

Jistě jsou mezi námi ti, kteří rádi listují ve starých kalendářích. Jejich sběratelé vědí, jak se časy mění, střídají a jak se obměňují i jména k jednotlivým datům uváděná. Souvisí to s jedním ze základních rodičovských práv: udělením jména potomku. Někomu může připadnout jako právo marginální. Jsou však známy kauzy, kdy hádka mezi rodiči vzplane v zásadní spor. Za léta působení v psychologických poradnách jsem se setkal s dětmi a dospívajícími, kteří jméno, jež sami nezvolili, nepříjemně nesli. Někdy vadilo jméno, jindy nešťastná kombinace s příjmením. Vše podléhá dobovým vlivům, nápodobě, sugesci, módě. Co oslovuje jednu generaci, může být následující k posměchu.

Přistoupil jsem k pramenům. Otevřel kalendář z roku mého příchodu na svět. Byl válečný čas. Rodiče mi odvážně nadělili slovanské jméno, pramen však uvádí hned dva oslavence: Otmara a Edmunda. Na nikoho z těch dvou se nezlobím, na vlastní oslavy netrpím.

V knížce antropologa a spisovatele Jaroslava Maliny, věnované jménům žen, nehledejte výčet těch ze soudobého kalendáře. Autor odhlédl od měnící se i pomíjející diktatury kalendářních časů. Jména žen nacházel a volil z těch, které životním příběhem přesáhly svůj čas, staly se legendami. Jako v řadě svých předchozích knih volí přístup, kdy ženské jméno uvede nejprve veršovaným útvarem, často epigramem, vtipně, aforisticky. Přiblíží tak osobu, která je zvěčnila, čím přesáhla svou dobu a zasahuje dnešek. Čtenáři se pak věcně a faktograficky nabízí popis života nebo činu, který nositelku a její jméno proslavil, uvedl do obecného povědomí. Jako vždy provází textovou část obrazový doprovod reprodukcí uměleckých děl. Profesor Malina je znamenitým znalcem výtvarného umění, který je současně vnímá i jako významný materiál pro antropologii. Tentokrát sáhl především k obrazům starých mistrů. Slavné ženy, jejich příběhy a skutky byly uchopeny často i více významnými umělci. Na tomto místě třeba dodat, že velkou zásluhu na konečné sličné podobě knihy, graficky precizní a esteticky působivé, má docent Jiří Eliška, známý a vyhledávaný kreslíř, ilustrátor, typograf a vysokoškolský pedagog oboru. Zde je i autorem řady originálních kreseb.

Kniha seřazuje ženská jména v abecedním pořadí, myslím však, že čtenář sám objeví společné rysy, podobné osudy i životní hodnoty jejich nositelek. Z jednotlivých jmen může se otevřít i zajímavý pohled do historie, měnícího se postavení žen ve společnosti i vztahů mezi oběma pohlavími.

Z mnoha jmen nemůže chybět *Eva*, jméno stále volené a oblíbené. Tou první, matkou všech živých je biblická, stvořená z žebra Adamova… V řecké mytologii je pramátí lidského pokolení *Pyrrha*. Také *Helenky* překonávají staletí, i když jinak – opěvované pro ženskou krásu, snad po mytické Heleně.

Je k pozastavení, jak často v mužském světě oslněném obdivem z krásna, vyzařujícím z jejich protipólu, umíraly právě ženy. S několika z mučednic pro víru, se setkáme i v knize ženských jmen J. Maliny. – *Apolena, Barbora, Lucie, Voršila*…

Stejně právě mezi ženami byly hledány a nalézány služebnice ďábla, ztělesnění všeho špatného. Kolik komplexů, mužských mindráků a úchylek skrývali v hlavách udavači a soudcové v čarodějnických procesech? I král Jindřich VIII. známý opakujícími se sňatky, si takto pomohl. Když už nevěděl, jak se zbavit manželky, obvinil ji jako čarodějku. *Anna* je stálicí i v kalendářích, dávno zčeštila v podobě *Aničky*.

Autor neopomíjí a nabízí hned několik výrazných ženských osobností. Prosadily se ve světě mužů, v oborech, kam běžně neměly přístup. Předznamenaly směr k emancipaci a rovnoprávnosti – *Artemisia* Gentileschi se prosadila jako jedna z nejvýznamnějších představitelů malířství 17. století. O výjimečné ženě, vědkyni – a své milence *Émilii* napsal Voltaire. „Je velkým mužem, který má jedinou vadu – že je ženou.“ Jak to přesně myslel, se již nedovíme. *Olympe* de Gouges, kritické myšlení, věda a úsilí o rovnost, přivedlo pod revoluční francouzskou gilotinu. Inu: volnost, rovnost, bratrství…

Česká *Šárka* bývá vnímána jako symbol ženské proradnosti, možná i odvěkého souboje pohlaví. Ne tuzemská *Brunhilda* je dominou nad mužským protějškem. Sókratés měl svou *Xantippu*. Aristotela krásou a svůdností omámila a ovládla *Phyllis*. Velký řecký myslitel před její ženskou taktikou varoval svého žáka Alexandra Makedonského. Dřív, než sám podlehl. Silnou protiváhou proti ženským piklům a úkladům může být *Dobromila* Rettigová. Skvělá kuchařka, navíc uznávající patriarchát.

Máme také svou kněžnu *Libuši*. Zde volky-nevolky, zato rád jsem se zasmál u jedněch ze zvlášť zdařilých veršů, evokujících nejen událost dávno minulou. O tom, jak kněžna – věštkyně našla Přemysla orajícího na poli s voly a jak to pokračuje dál.

Při setkání s velkými ženskými jmény nelze pominout královnu *Elišku* Rejčku. V Brně měla šťastné roky se svou životní láskou. Poslední spočinutí nalezla v chrámu, který zde s klášterem nechala zbudovat. Také její jméno se dodnes dává a nosí, žije naší současností, jak autor trefně připomíná. A když už jsme v Brně, nejen nás domácí osloví připomínka nositelky jména *Ladislava* (Kozderková). Úžasný hlas. Příliš předčasně dozněl. Tolik mohla mít ještě před sebou…

Může se stát, že čtenáři z hlavy vyskočí jméno další, opomenuté. Těch zasluhujících naši pozornost je přece tolik. Přejme si, ať jich je stále víc.

PhDr. Jaroslav Štěpaník

III. Ultima verba / Závěrečná slova

... jsou stejná jako Prima verba.